

“Contribució a l’estudi de la llengua del gènere ditiràmbic”

I. Introducció ¹⁵⁷

I. 1 Objectius del present estudi

Amb molt poques obres completes conservades, el ditirambe és un dels gèneres de la lírica coral grega que més sovint es passa per alt. L’estreta vinculació de les representacions ditiràmbiques amb els festivals atenesos i el seu caràcter eminentment narratiu converteix el ditirambe en un camp d’estudi d’allò més adient per apreciar fins a quin punt era determinant en la construcció de la seva llengua literària els models de la lírica coral, l’origen del poeta i la πόλις a què es vinculaven les obres. El fet que les úniques composicions completes d’aquest gènere siguin d’un sol autor i les restriccions pròpies d’aquest article, expliquen la limitació del corpus estudiat als ditirambes baquilidis, a partir dels aspectes fonamentals dels quals s’estableixen comparacions que permetran deduir les característiques del gènere. Justificat així l’objecte d’estudi, passem a descriure els objectius concrets:

En primer lloc, revisar les característiques del gènere ditiràmbic per apreciar-ne l’evolució i situar-la dins la història de la literatura grega; així com, més particularment, determinar el paper cabdal de l’obra de Baquilides com a principal autor ditiràmbic. Segonament, partint dels trets lingüístics freqüentment atribuïts al gènere líric, ens proposem comprovar-ne la validesa mitjançant l’anàlisi lingüística dels ditirambes baquilidis, atenent a la identificació i classificació de les dades lingüístiques fonètiques, morfològiques, sintàctiques i lèxiques per, en tercer lloc, definir aquesta llengua literària en relació amb d’altres gèneres i mitjançant l’eventual comparació amb els epinícis del propi Baquilides i amb els únics fragments ditiràmbics conservats de dos autors canònics contemporanis: Píndar i Simònides.

I. 2 Metodologia

La metodologia de treball es basarà en els principis de la filologia: privilegiarem el text per sobre de les opinions preconcebudes. Segons l’*observatio maasiana* mirarem de depurar les formes viciades pel procés de transmissió textual

¹⁵⁷ Aquest text va ser realitzat com a Treball Final del Màster d’Investigació en Llengües i Literatures sota la direcció del professor Jordi Redondo i Sánchez.

partint de la consulta del text fixat per òptimes edicions crítiques com la de B. Snell & H. Maehler, que prendrem com a referència. La numeració de les obres que seguirem d'ara en endavant és sempre la de l'edició de Snell & Maehler i les abreviatures d'autors clàssics seguiran el sistema del diccionari de Liddell & Scott.

La consulta de fonts secundàries específiques guia el primer apartat on es presenta el gènere ditiràmbic i l'estat de la qüestió sobre la posició de Baquilides en l'evolució del gènere. Malgrat l'afany d'incorporar una bibliografia àmplia i diversa, tant obres de referència i monografies clàssiques com les tesis més actuals, en alguns casos ha estat totalment impossible la consulta directa d'algunes fonts fonamentals que hem preferit, nogensmenys, incloure a la bibliografia.

Un cop establertes les característiques de la llengua de la lírica coral que hom considera el punt de partida per a l'estudi del gènere ditiràmbic, l'anàlisi directa dels tretze ditirambes de Baquilides constitueix el nucli del nostre treball. S'hi té en compte, primerament, l'estudi de la relació entre l'aparició de determinades formes i les necessitats expressives de l'autor, entre les quals es compten les convencions pròpies del gènere literari –dissociació entre la *persona loquens* i l'autor del poema; recursos estilístics; existència de tòpics o de precedents dins la tradició literària, etc.-. Ultra la mera descripció i recompte de formes, per a llur tan sovint discutida filiació dialectal, hem recorregut a bibliografia secundària sobre qüestions lingüístiques específiques.

Per comprovar fins a quin punt les característiques dels ditirambes estudiats són comunes o no, s'ha fet necessària la comparació, de manera parcial i en aquells aspectes més rellevants, amb els epinícis del mateix autor i els ditirambes d'uns altres autors. Per a aquest segon tipus de comparació com també per a l'ocasional adscripció d'alguns dels ítems analitzats a les diferents tradicions poètiques, especialment l'èpica homèrica o la tragèdia, ja plenament caracteritzades a l'època de Baquilides, hem seguit els principis metodològics de la lingüística de corpus mitjançant el programa i repositori del *Thesaurus Linguae Graecae* (TLG) per a l'anàlisi de dades.

I. 3 Corpus

El corpus de textos que estudiem comprèn els sis ditirambes de Baquilides: XV, XVI, XVII, XVIII, XIX i XX de l'edició de Snell & Maehler, incloent-hi les composicions

més dubtoses XXI, XIII, XXIV, XXV, XXVI, XXVII, XXVIII i XXIX i, tot i la poca informació que aporten per llur estat tan malmès, els probables quatre fragments ditiràmics. Hem optat per adoptar un criteri d'inclusió més aviat ampli seguint els principis de l'edició de referència; més endavant veurem les reticències d'uns altres estudiosos a considerar gran part de l'obra de Baquilides com a ditirambes.

El corpus de referència amb què establir les comparacions inclou d'una banda, els epinícis de Baquilides, les odes I a XIV de la mateixa edició de Snell & Maehler, i d'altra banda, el que queda dels ditirambes de Píndar dels dos llibres que en coneixien els alexandrins (els fragments 70a-86a de l'edició de Snell & Maehler) i els fragments dels de Simònides inclosos per D. Page a *Poetae Melici Graeci* (PMG).

Oferim a continuació la taula d'equivalències amb la numeració dels ditirambes oferta per les tres edicions de què ens hem servit principalment:

Snell & Maehler	Jebb	Les Belles Lettres	Snell & Maehler	Jebb	Les Belles Lettres
<i>Carmina</i>			Di. vel Ep. fr. 24		fr. Di. 3
Di. 15	14	Di. 1	Di. vel Ep. fr. 25		fr. Di. 4
Di. 16	15	Di. 2	Di. vel Ep. fr. 26		fr. Di. 6
Di. 17	16	Di. 3	Di. vel Ep. fr. 27		fr. Di. 7
Di. 18	17	Di. 4	Di. vel Ep. fr. 28		fr. Di. 5
Di. 19	18	Di. 5	Di. vel Ep. fr. 29		fr. Di. 8
Di. 20	19	Di. 6	<i>Fragmenta</i>		
Di. vel Ep. fr. 21	Fr.6	fr. Ep. 1	7		fr. Di. 9
Di. vel Ep. fr. 21a		fr. Ep. 2	8		fr. Di. 10
Di. vel Ep. fr. 22		fr. Di. 1	(8a)		fr. Di. 11
Di. vel Ep. fr. 23		fr. Di. 2	10		fr. Di. 12

I. 4 Transmissió del text

Fins a les acaballes del s.XIX Baquilides era poc més que l'últim nom a la llista dels nou lírics grecs establerta pels alexandrins i amb prou feines se'n coneixien algunes dades biogràfiques i minsos fragments transmesos indirectament per gramàtics o escoliastes. Ni tan sols queden referències a l'obra baquilidiana contemporànies al poeta, sinó que les primeres que se'n conserven s'originen arran de la seva inclusió al cànon pels filòlegs d'època hel·lenística.

Baquílides va naixer pels volts del 518 aC a Júlide ¹⁵⁸, a l'illa de Ceos, al si d'una família amb tradició poètica, el membre més destacat de la qual era indubtablement el seu oncle matern Simònides. Aviat va començar a compondre epinícis per a aristòcrates de Tessàlia i Macedònia i la seva carrera ja devia estar totalment afiançada el 480 aC, quan va escriure els primers epinícis datables amb seguretat, sovint per als mateixos destinataris de Píndar. Arran de la victòria olímpica de Hieró el 476 aC, Baquílides va iniciar la relació amb el tirà de Siracusa, qui sembla que el va preferir al tebà. Els seus darrers epinícis daten del 452 aC, d'on s'infereix que va morir poc després. Segons Plutarc ¹⁵⁹ Baquílides va estar exiliat al Peloponnès, afirmació que ha suscitat tot tipus d'especulacions sense que se'n puguin endevinar les causes però sí la data: el 458 aC, en què els ciutadans de Ceos van encarregar un peà a Píndar i no a llur compatriota.

El 1896, contra tot pronòstic i gràcies a la fortuïta troballa d'un papir a Oxirrinc, Baquílides va esdevenir el segon autor canònic de lírica grega, després només de Píndar, de què es pot llegir una sèrie sencera de composicions. La transmissió del text doncs, depèn quasi exclusivament d'aquest papir del s. I aC ¹⁶⁰ trobat per l'egiptòleg W. Budge, actualment conservat al *British Museum* (*Brit. Mus. Pap.*, 733) i del que Kenyon va reunir els vora dos-cents pedaços per publicar-ne l'*editio princeps* el 1897 ¹⁶¹.

A banda d'aquest document imprescindible, conegut normalment sota la sigla *A*, uns onze fragments papiracis considerats en principi part de l'anterior i editats l'any 1941 ¹⁶² han transmès unes altres seccions del text. Destaca *O*, una còpia del s. II dC

¹⁵⁸ Per una discussió més detallada sobre la data de naixement i d'altres detalls biogràfics cf. A. SEVERYNS, *Bacchylide. Essai biographique*, Liège-Paris 1933 i E. SUÁREZ DE LA TORRE, "Lírica coral", in J. A. LÓPEZ FÉREZ (ed.), *Historia de la literatura griega*, Madrid 2008⁴, pp. 226-227.

¹⁵⁹ *De exilio* 14, 605c: Θεουκιδίδης Ἀθηναῖος συνέγραψε τὸν πόλεμον τῶν Πελοποννησίων καὶ Ἀθηναίων ἐν Θράκῃ περὶ τὴν Σκαπτὴν ὕλην: Ξενοφῶν ἐν Σκιλλοῦντι τῆς Ἡλείας, Φύλιστος ἐν Ἡλείῳ, Τίμαιος ὁ Ταυρομενίτης ἐν Ἀθήναις, Ἀνδροτίων Ἀθηναῖος ἐν Μεγάροις, Βακχυλίδης ὁ ποιητὴς ἐν Πελοποννήσῳ, πάντες οὗτοι καὶ πλείονες ἄλλοι τῶν πατρίδων ἐκπεσόντες οὐκ ἀπέγνωσαν οὐδ' ἔρριψαν ἑαυτοὺς, ἀλλ' ἐχρήσαντο ταῖς εὐφύαις ἐφόδιον παρὰ τῆς τύχης τὴν φυγὴν λαβόντες, δι' ἣν πανταχοῦ καὶ τεθνηκότες μνημονεύονται.

¹⁶⁰ Per a una minuciosa descripció paleogràfica i anàlisi de les diferents correccions del text, cf. R.C. JEBB, *Bacchylides. The Poems and Fragments*, Cambridge 1905 (reimpr. Hildesheim - Zürich - New York 1994), pp. 121-141 i A. TACCONE, *Bacchilide. Epinici, ditirambi e frammenti*, Torino 1923², pp. XXIV-XXXII.

¹⁶¹ F.G. KENYON, *The poems of Bacchylides, from a papyrus in the British Museum*, London 1897.

¹⁶² M. NORSA, "Due frammenti fiorentini del papiro di Bacchilide. P.Brit. Mus. 733", *ASSP* 3, 10, 1941, 155-163.

amb part del ditirambe XVII; *P*, més tardà i amb escolis, encomis del poeta i minsos fragments, i *Q* i *T*, també del s. III dC i amb alguns versos solts ¹⁶³.

Si bé, com hem dit abans, no se'n conserven referències contemporànies ¹⁶⁴, el seu èxit en vida degué ser notable, com indiquen els encàrrecs que realitzava sovint en concurrència amb Píndar ¹⁶⁵. No són pas pocs els estudiosos que han considerat que la rivalitat entre els dos lírics es veu reflectida en llurs obres, sobretot en els atacs que Píndar adreça als mals poetes envejosos de la seva art; en aquest cas, es tractaria d'una referència totalment directa i contemporània al de Ceos, per bé que roman discutible.

Més enllà de la possibilitat que dramaturgs com Eurípides s'hi inspiressin, el nombre de citacions de Baquilides es dispara en època hel·lenística; potser perquè, front a Simònides o Píndar, no era tan preferit pels espectadors com pels lectors, la qual cosa també explicaria la pèrdua de partenís, escolis i composicions breus més lligades a esdeveniments puntuals ¹⁶⁶. El seu prestigi en època romana queda de sobres demostrat per Horaci, qui en va reprendre molts dels temes a les *Odes* ¹⁶⁷.

Es conserven uns trenta fragments seus citats per d'altres autors i altres tantes referències on se l'esmenta sense citar-ne cap vers. En el primer cas apareix freqüentment en escolis a autors cabdals com Homer, Hesíode, Aristòfanes, Cal·límac, etc. i, sobretot, a una de les fonts més tardanes: el comentari a Virgili de Servi, qui sembla molt familiaritzat amb els ditirambes. Al final de l'Antiguitat Baquilides era ben conegut per lectors cultes com Estobeu o Julià l'Apòstata i, més endavant, també per lletraferits bizantins que n'han transmès alguns fragments.

Si hi ha cap referència que hagi condicionat la recepció de Baquilides i la seva posterior valoració, aquesta és sens dubte la del celebèrrim Περὶ ὕψους, que equipara la

¹⁶³ Per a un comentari actualitzat de les fonts papiràcies no ressenyades per JEBB, cf. M. BALASCH, *Baquilides, Odes*, Barcelona 1962, pp. 54-60; J. IRIGOIN, *Bacchylide. Dithyrambes-Épínicies-Fragments*, Paris 1993, pp. XXVII-XXXVIII; B. SNELL & H. MAEHLER, *Bacchylidis carmina cum fragmentis*, Leipzig 1992¹⁰, pp. VII-XVIII.

¹⁶⁴ La recent tesi de Hadjimichael revisa el procés d'inclusió de Baquilides al cànon i comenta la possibilitat que l'esmentessin ja Aristòfanes i Heròdot; cf. T.A. HADJIMICHAEL, *Bacchylides and The Emergence of the Lyric Canon*, London 2011, especialment pp. 96-112 i pp. 122-129.

¹⁶⁵ Sobta el cas d'un ciutadà d'Ègina que va contractar tots dos poetes per commemorar la victòria a Nemea de son fill, cf. B. XIII i Pi. N. 5.

¹⁶⁶ R.C. JEBB, *op. cit.*, p. 74.

¹⁶⁷ Per a una llista completa de referències contextualitzades i explicades, cf. R.C. JEBB, *op. cit.*, pp. 73-78.

relació entre Píndar i Baquilídes a la d'Homer i Apol·loni Rodi, bo i reconeixent al de Ceos elegància i equilibri però no sublimitat:

Ἐν μέλεσι μᾶλλον ἂν εἶναι Βακχυλίδης ἔλοιο ἢ Πίνδαρος καὶ ἐν τραγωδίᾳ Ἴων ὁ Χίος ἢ νῆ Δία Σοφοκλῆς; ἐπειδὴ οἱ μὲν ἀδιάπτωτοι καὶ ἐν τῷ γλαφυρῷ πάντα κεκαλλιγραφημένοι: ὁ δὲ Πίνδαρος καὶ ὁ Σοφοκλῆς ὅτῃ μὲν οἶον πάντα ἐπιφλέγουσι τῇ φορᾷ, σβέννυνται δ' ἀλόγως πολλακίς, καὶ πίπτουσιν ἀτυχέστατα ¹⁶⁸.

Aquesta apreciació, junt amb la manca de composicions completes que permetessin formar una opinió més sòlida, ha contribuït a la relegació de Baquilídes a citacions marginals al fons dels prestatges d'estudiosos especialitzats ja d'antuvi, lluny de l'èxit i la difusió assolits per Píndar. Per bé que el descobriment del papir egipci va revifar l'interès pel poeta, pocs erudits van poder escapar a la consigna ben establerta de comparar-lo amb el tebà i trobar-lo inferior, prejudici que sembla perviure encara avui fins al punt que bona part de les introduccions i edicions que se'n publiquen apareixen encapçalades per una nota exculpatòria que explica que no és Píndar ¹⁶⁹.

Sigui com sigui, i sense voler en cap cas participar ací en el debat sobre els mèrits poètics de Baquilídes i Píndar, sí que convé tindre present que, malgrat totes les diferències esdevingudes en la transmissió i la recepció, el fet que des de fa poc més d'un segle comptem amb una part significativa de la seva obra permet un estudi autònom i una comparació equilibrada amb d'altres autors. A banda dels trets que sempre se n'esmenten com a característics –el text uniforme i senzill (allà on les llacunes i defectes del manuscrit ho permeten) i l'interès poètic i mitològic del contingut–, Baquilídes compta amb el valor històric afegit de ser l'últim autor líric que els alexandrins van afegir al cànon, testimoni de l'apogeu de la lírica coral, encara més del ditirambe clàssic, i dels primers canvis que en endavant la transformarien.

¹⁶⁸ C.33.

¹⁶⁹ Fins i tot JEBB, dels primers a lamentar aquesta situació i plantejar la necessitat d'apreciar l'obra baquilídia en ella mateixa, no pot evitar presentar-la com una eina propedèutica, R.C. JEBB, *op. cit.* p.vi: *Not only is his work attractive in itself; it is a good introduction to the study of Greek lyric poetry: in particular, I believe that students would find it helpful in facilitating the approach to Pindar.*

I. 5 Breu estat de la qüestió

La bibliografia dedicada específicament a Baquilides comença amb la descoberta del paper i l'edició de F.G. Kenyon ja esmentada. La troballa va ser acollida amb entusiasme i aviat van aparèixer d'altres edicions de l'obra completa (que fins el 1941 no incloïa, recordem-ho, gran part dels ditirambes fragmentaris) arreu: F. Blass, *Bacchylidis carmina cum fragmentis*, Leipzig 1898 (1949⁶), N. Festa, *Bacchilide. Odi e frammenti*, Firenze 1898 (1916², amb traducció i notes), H. Jurenka, *Die neugefundenen Lieder des Bakchylides*, Wien 1898 (amb traducció i comentari); R.C. Jebb, *Bacchylides. The poems and fragments*, Cambridge 1905 (amb traducció, introducció, comentari i notes); A. Taccone, *Bacchilide. Epinici, ditirambi e frammenti*, Torino 1907 (1923², amb introducció i comentari) i J.M. Edmonds, *Lyra Graeca*, III, London 1927 (amb traducció). Sobta comprovar com l'obra de Baquilides no apareix a les col·leccions més reconegudes actualment fins a una data relativament recent: M. Balasch, *Baquílides. Odes*, Barcelona 1962 (amb introducció i traducció); B. Snell & H. Maehler *Bacchylidis carmina cum fragmentis*, Leipzig 1992¹⁰ (amb una important introducció); J. Irigoin, J. Duchemin & L. Bardollet, *Dithyrambes-Épinicies-Fragments*, Paris 1993 (amb introducció i traducció), i F. García Romero, *Odas y fragmentos* Barcelona 2006³ (amb introducció i traducció).

A banda de les traduccions que acompanyen moltes d'aquestes edicions, paga la pena esmentar les d'E. Eichtal & T. Reinach, *Poèmes choisis de Bacchylide*, Paris 1898, que ofereix només una tria de l'obra baquilidia però amb l'interès afegit d'una recopilació del material gràfic de l'Antiguitat que la il·lustra; R. Fagles, *Bacchylides, complete poems*, Yale 1961 (amb una introducció i comentari de M. Bowra) i la primera traducció dels ditirambes al castellà: J. Lens Tuero, "Baquilides. Ditirambos", *Estudios clásicos* 10, 1966, 162-177.

A finals del s. XIX ja hi havia un cert interès, potser marginal i amb resultats forçosament inexactes, per la llengua de Baquilides dins de la lírica coral i pel gènere ditiràmbic, palès en obres com les de F.W.L.A. Luetcke, *De Graecorum dithyrambis et poetis dithyrambicis*, Berlin 1829; A. Muka A., *De dialectis Stesichori, Ibyci, Simonidis, Bacchylidis: aliorumque poetarum cum pindarica comparatis*, Leipzig 1879 i E. Scheibel, *De dithyramborum Graecorum argumentis*, Leignitz 1862. El 1896 comencen a aparèixer els primers estudis sobre diversos aspectes de l'obra de

Baquílides basats, per primera vegada, en la descripció de la font primària. Aquests títols il·lustren algunes de les publicacions dedicades a l'obra completa de Baquílides per part dels filòlegs més eminents de l'època: U. von Wilamowitz-Möllendorff, *Bakchylides*, Berlin 1898; H. Jurenka "Die Dithyramben des Bakchylides" *WS* 21, 1899, 216-230; i més concretament sobre llengua: O. Crusius, "Aus den Dichtungen des Bakchylides", *Philologus* 58, 1898, 150ss.; J. Schöne, "De dialecto Bacchylidea", *Leipzig Studien für klassische Philologie* 19, 1899, 179-309 (els resultats principals del qual apareixen resumits per Snell & Maehler¹⁷⁰), i H. Mrose, *De syntaxi Bacchylidea*, Leipzig 1902.

Tot sovint l'anàlisi dels diferents aspectes de l'obra baquilídia parteix de la comparació amb autors ben coneguts com Homer i Píndar, establint així la idea de relativa inferioritat de Baquílides¹⁷¹, com en el cas de W.K. Prentice, *De Bacchylide Pindari artis socio et imitatore*, Halle 1900 o H. Buss, *De Bacchylide Homeri imitatore*, Giessen 1913. Una de les qüestions que més tinta ha fet córrer és la biografia de l'autor i la seva concurrència amb Píndar, ja des de finals del s. XIX, com mostren L.A. Michelangeli, "Della vita di Bacchilide e particolarmente delle pretese allusioni di Pindaro a lui ed a Simonide", *Revista di Storia Antica*, 1897, 73-118 i A. Körte, "Bacchylidea. Die Lebenszeit des Dichters", *Hermes* 53, 1918, 140-142; A. Severyns, *Bacchylide. Essai biographique*, Liège-Paris 1933, roman la principal referència.

A partir de la segona meitat del s. XX sembla consolidar-se l'estudi dels ditirambes de Baquílides com a recurs per a descriure les característiques i l'evolució del gènere del ditirambe, incògnita que els hel·lenistes miraven de resoldre des del segle anterior atenent a diverses fonts secundàries. Deixant de banda les contribucions primerenques com la de W. Schmid, *Zur Geschichte des griechischen Dithyrambos*, Tübingen 1901, són referències obligades per a l'estudi del gènere els nombrosos articles de G.A. Privitera inaugurats amb "Archiloco e il ditirambo letterario presimonideo", *Maia* 9/ n. s. 3, 1957, 95-110; A. Pickard-Cambridge, *Dithyramb, tragedy & comedy*, Oxford 1962 (1970²); J.L. Melena, "Perfiles generales para una

¹⁷⁰ B. SNELL & H. MAEHLER, *op. cit.*, pp. XVIII-XX.

¹⁷¹ Segons D. FEARN, *Bacchylides: Politics, Performance, Poetic Tradition*, Oxford 2007; pp. 216-218, ultra l'existència de Píndar, amb un corpus molt més ric i considerat el paradigma de la lírica coral, la manca de monografies sobre el ditirambe pot trobar una causa ben concreta en les cèlebres tesis de Nietzsche, prèvies a la descoberta dels textos i que van provocar que els ditirambes baquilidis es consideressin insuficientment dionisiacs i, per tant, de mala qualitat; associats així a la visió del Nou Ditirambe com a gènere decadent.

historia del ditirambo como genero literario”, *Tabona* 4, 1983, 181-224; i, més recentment, B. Zimmermann, *Dithyrambos. Geschichte einer Gattung*, Göttingen 1992. Encara que en la majoria d’aquests casos Baquilides és només una de les moltes peces del trencaclosques que miren d’encaixar, totes aquestes obres contribueixen a situar-lo dins la història del ditirambe i sovint tracten de passada aspectes lingüístics en l’intent de definir aquest subgènere líric. De fet, resulta curiós com un dels ditirambes més analitzats des de tots els punts de vista és el XVII de Baquilides precisament per mirar dilucidar si mereix o no la seva classificació tradicional com a ditirambe o si, per contra, és més aviat un peà.

En els casos en què s’estudia l’obra de Baquilides *per se*, tant en els epinícis com en els ditirambes, l’aproximació sol ser sempre des de l’interès històric o mitogràfic del contingut o bé per l’anàlisi dels recursos literaris, com la tècnica narrativa. Inaugura aquesta tendència la monografia de B. Gentili, *Bacchilide. Studi*, Urbino 1958 (a la qual, malauradament, no hem pogut tenir accés directe) i continua en molts dels articles publicats fins a l’actualitat, confirmada especialment, a les monografies publicades amb ocasió del centenari de la descoberta del papir: A. Bagordo & B. Zimmermann (edd.), *Bakchylides. 100 Jahre nach seiner Wiederentdeckung*, München 2000 i I.L. Pfeijffer & S.R. Slings (edd.), *One hundred years of Bacchilides*, Amsterdam 1998.

Ultra els escassos esments a les obres que tracten sobre lírica coral, és pels volts dels anys 80 del segle passat quan es fan la majoria d’edicions de l’obra de Baquilides i se l’inclou en comentaris d’antologies literàries. Constitueix una publicació fonamental el lèxic de D.E. Gerber, *Lexicon in Bacchylidem*, Hildesheim - Zurich - New York 1984, que completa els glossaris que trobem al final de les edicions de R.C. Jebb i de B. Snell & H. Maehler¹⁷². La majoria d’eixes edicions són introduïdes per una anàlisi lingüística més o menys aprofundida, que, fins aleshores, semblava limitar-se a la creació verbal i els patrons recurrents, com a les tesis de E.D. Townsend, *Bacchylides and Lyric Style*, Bryn Mawr College 1956 i J. Stern, *Metrical and verbal patterns in the poetry of Bacchylides*, Columbia 1965 (lamentablement inaccessibles totes dues) i a les més recents de F. García Romero, *Estructura de la oda baquilídea*, Madrid 1986 (autor que darrerament, s’ha centrat en l’anàlisi dels ditirambes més que no pas dels epinícis) i M.A. Márquez Guerrero, *Las gnomai de Baquilides*, Sevilla 1992,

¹⁷² R.C. JEBB, *op. cit.* pp. 497-524 i B. SNELL & H. MAEHLER, *op. cit.*, pp. 138-172.

encara que també en trobem la més específica de I. Hadjú, *Über die Stellung der Enklitika und quasi-enklitika bei Pindar und Bakchylides*, Lund 1989.

A l'última dècada sembla haver-se produït una recuperació dels estudis baquilidis gràcies a l'aparició de noves tesis que reivindicuen la importància del de Ceos, encara que no de manera directa sinó per explicar-ne el context de creació de les obres, com C.C. Eckerman, *Panhellenic Places, Spaces, and Landscapes: Pindar and Bacchylides' Manipulation of Greek Sanctuaries*, Los Angeles 2007 i D. Fearn, *Bacchylides: Politics, Performance, Poetic Tradition*, Oxford 2007, o de llur difusió fins desembocar en la seva inclusió al cànon alexandrí, segons estudia T.A. Hadjimichael, *Bacchylides and The Emergence of the Lyric Canon*, London 2011. A més, continuen les dues línies d'investigació assenyalades: sobre el desenvolupament del ditirambe, del que tracta L. Teixeira de Oliveira, *O ditirambo de Arquíloco a Simônides: Uma introdução às fontes primárias*, Paraná 2012 i sobre l'estilística i el lèxic, de què s'ocupa E. Dolfi, *Storia e funzione degli aggettivi in Bacchilide*, Firenze 2010.

En definitiva, en aquests cent-vint anys de coneixement directe de l'obra de Baquilides, se n'ha valorat sobretot l'interès artístic del contingut, literari i estructural, o, d'una manera indirecta, per bé que enriquidora i comprensible atesa la poca extensió del corpus, l'han emprat com a punt de referència per definir el ditirambe; limitacions que expliquen en gran part dels prejudicis que encara avui afecten aquest poeta:

*While the discovery of the Bacchylides papyrus is certainly one of the most sensational and exciting developments in the history of classical scholarship, the first seventy years of Bacchylidean criticism form easily one of the most disappointing chapters in its history (...). Although the last decades have done much good for Bacchylides, it is only fair to say that he is still among the most neglected of the archaic poets*¹⁷³.

Cal esperar doncs que amb la relativa revifalla dels últims anys apareguin nous estudis lingüístics més pregons que a partir de Baquilides redefeixin els trets dels subgèneres lírics.

¹⁷³ I.L. PFEIJFFER, "Bacchylides' Homer, his Tragedy, & his Pindar", in I.L. Pfeijffer & S.R. Slings (edd.), *One hundred years of Bacchylides*, Amsterdam 1999, 43-60, pp. 10-11.

II. Els ditirambes

II. 1 El ditirambe com a gènere

El ditirambe és un gènere literari de la lírica coral grega que estigué viu aproximadament entre el s. VII aC, quan Arquíloc en fa el primer esment ¹⁷⁴, i el s. II dC, quan encara se'n feien competicions ¹⁷⁵. Es caracteritza per ser un himne a Dionís, pel seu caire narratiu i, gairebé podríem afegir, per la dificultat de definir-lo a causa dels canvis que va experimentar amb el pas del temps i dels pocs exemples que en queden. Quant a la mètrica, aspecte que no tractarem ací, presenta una estructura triàdica amb responsió estròfica. Dels nou autors lírics canònics només s'han transmès ditirambes de Simònides, Píndar i Baquilides, la majoria del darrer ¹⁷⁶.

L'etimologia del nom διθύραμβος no sembla ajudar gaire a esclarir l'origen i definició del gènere i, de fet, resulta igualment complexa. L'etimologia popular en relaciona el nom amb les dues portes o dos naixements (διθύρος) pels quals va arribar al món Dionís ¹⁷⁷; tanmateix, la vocal llarga de la primera síl·laba del mot exclou qualsevol lligam amb el numeral dos. Malgrat totes les incerteses, les hipòtesis més esteses vinculen el terme amb alguna mena d'epítet de Dionís ¹⁷⁸ o bé amb un túmul o un altre element ritual. El segon element, -αμβος, comú a d'altres noms de gèneres literaris com θρίαμβος i ἴαμβος, probablement signifiqui "cant ritual" o bé, "pas" o "moviment". La tradició sobre el culte de Dionís i algunes inscripcions amb termes semblants assenyalen Frígia com a origen del διθύραμβος ¹⁷⁹.

¹⁷⁴ Fr. 77 (Diehl): ὡς Διωνύσοι' ἄνακτος καλὸν ἐξάρξει μέλος /οἶδα διθύραμβον οἴνωι συγκεραυνωθεὶς φρένας.

¹⁷⁵ J.L. MELENA, "Perfiles generales para una historia del ditirambo como genero literario", *Tabona* 4, 1983, p. 186.

¹⁷⁶ La resta de ditirambes conservats fragmentàriament han estat recopilats per D. F. SUTTON, *Dithyrambographi graeci*, Hildesheim-München-Zürich 1989, on els de Píndar i Baquilides només hi apareixen referenciats. L'anomenat "fragment de Pràtinat" (708 PMG) en suposaria un exemple més extens, encara que la datació i la classificació són controvertides, si fos un ditirambe pertanyeria al Nou Ditirambe, per la qual cosa no l'hem tingut en compte en aquest estudi; cf. B. ZIMMERMANN, "Überlegungen zum sogenannten Pratinasfragment", *Museum Helveticum* 43, 1986, 145-154 i A. MELERO BELLIDO, "Un hiporquema de Pràtinat y la dicción satírica" in López Férez J. A. (ed.), *Estudios actuales sobre textos griegos*, Madrid 1991, 75-87.

¹⁷⁷ L. TEIXEIRA DE OLIVEIRA, *O ditirambo de Arquíloco a Simônides: Uma introdução às fontes primárias*, Paraná 2012, pp. 17-18; F.W.L.A. LUETCKE, *De Graecorum dithyrambis et poetis dithyrambicis*, Berlin 1829, pp. 9-14 comenta les diferents etimologies adduïdes pels gramàtics antics.

¹⁷⁸ F.W.L.A. LUETCKE, *op. cit.*, p. 11 i J.L. MELENA, *op. cit.* p.190: διθύραμβος es el nombre de la cançión, del dios mismo y del estribillo ritual; hi atribueix però, un possible origen pre-grec no frigi perquè seria incompatible amb la seva existència ja en època micènica.

¹⁷⁹ L. TEIXEIRA DE OLIVEIRA, *op. cit.*, p. 20.

En època d'Arquíloc hi havia encara a Naxos una tradició ditiràmica ben viva animada pels Nelides, suposats descendents del mític rei de Pilos, la qual cosa, segons Melena ¹⁸⁰, permetria situar el ditirambe, o almenys els ritus en què s'emmarcava, ja en època micènica. D'altra banda, segons Privitera ¹⁸¹, el cant de les setze dones elees (PMG, fr. 871 Page) seria la mostra més antiga del gènere, una resta de l'antic ditirambe processional. La tradició identifica Arió de Metimna (s. VII aC) com a πρῶτος εὐρητής del ditirambe, segons explica Heròdot:

Ὁ Περίανδρος Κορίνθου· τῷ δὴ λέγουσι Κορίνθιοι (ὁμολογεῖουσι δέ σφι Λέσβιοι) ἐν τῷ βίῳ θῶμα μέγιστον παραστήναι, Ἀρίονα τὸν Μηθυμναῖον ἐπὶ δελφίνος ἐξενειχθέντα ἐπὶ Ταίναρον, ἐόντα κιθαρωδὸν τῶν τότε ἐόντων οὐδενὸς δεύτερον, καὶ διθύραμβον πρῶτον ἀνθρώπων τῶν ἡμεῖς ἴδμεν ποιήσαντά τε καὶ ὀνομάσαντα καὶ διδάξαντα ἐν Κορίνθῳ ¹⁸².

Píndar també reconeix Arió i Corint com a bressol del ditirambe en un epinici on lloa un aristòcrata de la polis ístmica amb els versos següents:

ἅπαν δ' εὐρόντος ἔργον.
ταὶ Διωνύσου πόθεν ἐξέφανεν
σὺν βοηλάτῃ χάριτες διθυράμβῳ; ¹⁸³

Tanmateix, el fet que ni Aristòtil ni la Suda esmentin Arió com a inventor del ditirambe pot indicar que el gènere ditiràmbic tenia unes característiques i una història diferent a Corint i a Atenes ¹⁸⁴. En qualsevol cas, s'entèn que el ditirambe com a composició ritual ja existia i que el mèrit d'Arió rau en desproveir-lo del seu aspecte merament religiós i dionisiac per fer-ne una obra literària de temàtica més variada ¹⁸⁵, i amb una notable innovació en les tècniques de representació i de moviment del cor ¹⁸⁶;

¹⁸⁰ J.L. MELENA, *op. cit.* p.191: *En términos culturales, la presencia de Nelidas significa la presencia de una tradición cultural micénica (en rigor, pilia -y no olvidemos que es en Pilo donde se atestigua Dioniso-) y, por lo tanto, la existencia del sistema cultural del que el ditirambo formaba parte.*

¹⁸¹ G.A. PRIVITERA, "Il ditirambo da canto culturale a spettacolo musicale", *Cultura e scuola* 43, 1972, 56-66; p. 56.

¹⁸² Hdt. I, 23.

¹⁸³ Pi. O. 13, 17-19.

¹⁸⁴ G.A. PRIVITERA, "Archiloco e il ditirambo letterario presimonideo", *Maia* 9/ n. s. 3, 1957, 95-110; pp. 95-96.

¹⁸⁵ Com indica, per exemple, la importància de titular les composicions; J.L. MELENA, *op. cit.* p. 196.

¹⁸⁶ F. GARCÍA ROMERO, "Los ditirambos de Baquilides", *CFC* 3, 1993, 181-206; p.191: *el semilegendario poeta lesbio convirtió lo que era hasta entonces exclusivamente un canto cultural para honrar a Dioniso en un espectáculo que un coro cíclico (sustituto del anterior procesional) representaba durante las fiestas del dios.*

en paraules de Privitera: *Ovviamente non si trattò di invenzione ma di riforma: per la prima volta a Corinto il ditirambo divenne spettacolo eseguito durante la festa per Dioniso, come sarà ad Atene durante il V sec. a. C*¹⁸⁷.

L'estructura del ditirambe d'Arió romania bipartida amb un proemi citaròdic, on s'invocava el déu i es presentava la composició, i una part cantada i ballada per cinquanta coreutes; sembla que la primera part constava de versos estíquics i la segona, de versos dactílics. La manca d'exclusivitat temàtica devia estar ja ben consolidada en temps de Simònides, el primer poeta del que es coneixen títols tan variats com Μέμνων i Εὐρώπη¹⁸⁸.

El segon nom propi fonamental en la història del ditirambe és el de Lasos d'Hermíone, l'introductor dels certàmens de ditirambes¹⁸⁹ a Atenes¹⁹⁰ i a qui s'atribueixen també canvis musicals substancials¹⁹¹. A partir de l'establiment d'aquestes competicions ditiràmriques a les Grans Dionísies de l'Atenes de Pisístrat, el ditirambe va assolir a les acaballes del s. VI aC una immensa popularitat. A partir d'aleshores comença a testimoniar-se aquest tipus de composicions també a uns altres festivals atenesos com les Targèlies, les petites Panatenees, les Prometees, les Hefestees i igualment a Delos, Delfos, illes de l'Egeu com Ceos, a l'Àsia Menor... on les competicions de ditirambes ocupaven un lloc preeminent¹⁹².

A començaments del s.V aC es va assistir a l'auge del ditirambe amb importants autors com Simònides, Píndar i Baquilídes, algunes innovacions dels quals segurament van contribuir a l'afaiçament definitiu del gènere. Sovint es considera els ditirambes dialogats de Baquilídes, parcialment com el XVII o total com el XVIII, un

¹⁸⁷ G.A. PRIVITERA, "Il ditirambo...", p. 58.

¹⁸⁸ R.C. JEBB, *op. cit.*, pp. 38-39; F. GARCÍA ROMERO, *Los ditirambos...*, p.190.

¹⁸⁹ *Suda s.v. Λάσσος*: Πρώτος δὲ οὗτος περὶ μουσικῆς λόγων ἔγραψε καὶ διθύραμβον εἰς ἀγῶνα εἰσήγαγε.

¹⁹⁰ J.L. MELENA, *op. cit.* p. 205 insisteix que no està del tot clar si Lasos d'Hermíone va introduir el ditirambe als certàmens o certàmens de ditirambes només a Atenes.

¹⁹¹ F. GARCÍA ROMERO, *Los ditirambos...*, p. 191: *Según nos informa el capítulo 29 del Περὶ μουσικῆς pseudopltarquiano, de donde se deduce que Laso creó (o por lo menos aplicó sistemáticamente) un ditirambo aulético en sustitución del citaródico tradicional, con todas las transformaciones que ello supuso en el aspecto musical.*

¹⁹² C. SEGAL, "Choral lyric in the fifth century", in P.E. EASTERLING & B.M.W. KNOX (edd.), *The Cambridge History of Classical Literature: Greek Literature*, Cambridge 2008³, p. 242: *The competition among dithyrambic choruses at the Dionysiac festivals in Athens assured a steady production of dithyrambs. Most of the scanty fragments that survive, therefore, are from dithyrambs.* L. TEIXEIRA DE OLIVEIRA, *op. cit.* pp. 42-61 aporta més informació sobre els diferents contextos de representacions ditiràmiques.

desenvolupament de l'estructura original pròxim ja als gèneres dramàtics. La majoria d'estudiosos ¹⁹³ accepten l'explicació dels testimonis antics ¹⁹⁴ que era al ditirambe on raïa de bell antuvi l'origen del teatre; no deixa de ser possible no gensmenys que, un cop ben establerts tots dos gèneres en època clàssica i amb diversos punts comuns ¹⁹⁵, fos precisament el teatre el que influís, per exemple en la introducció de diàlegs, al gènere líric ¹⁹⁶.

A mesura que el ditirambe va allunyar-se de lírica coral i acostar-se al drama, aquests canvis estructurals, a banda de la introducció de diàlegs i temàtiques mítiques d'allò més variades, la importància de la música, l'abundància verbal ¹⁹⁷, etc., van ser cabdals per al desenvolupament del ditirambe tardà ¹⁹⁸; un gènere ben diferent íntimament lligat al drama i del qual ens limitarem a esboçar lleument els trets atès que es tracta d'un tipus de composició ben singularitzat i sense cabuda aquí.

El fundador del Nou Ditirambe va ser Melanípides, un dori de Melos que va treballar a Atenes i a la cort de Perdicas II de Macedònia fins la seva mort als voltants del 413 aC. Van contribuir a l'expansió d'aquesta nova forma lírica les obres de Filoxèn, esclau i deixeble de Melanípides mort vora el 380 aC, i del popular creador de

¹⁹³ Entre d'altres R.C. JEBB, *op. cit.* p. 44; J.L. MELENA, *op. cit.* p. 198; J. IRIGOIN, *op. cit.*, p. 4; E. ROBBINS, "Public poetry. Bacchylides", in D.E. GERBER (ed.), *A companion to the Greek lyric poets*, Leiden 1997, 278-287; p. 286 i, a més, U. VON WILAMOWITZ-MÖLLENDORF, *Einleitung in die griechische Tragödie*, Berlin 1895.

¹⁹⁴ Notablement Aristòtil *Poet.* 1449a: γενομένη [la tragèdia] δ' οὖν ἀπ' ἀρχῆς αὐτοσχεδιαστικῆς—καὶ αὐτὴ καὶ ἡ κωμῳδία, καὶ ἡ μὲν ἀπὸ τῶν ἐξαρχόντων τὸν διθύραμβον, ἡ δὲ ἀπὸ τῶν τὰ φαλλικὰ ἄ ἔτι καὶ νῦν ἐν πολλαῖς τῶν πόλεων διαμένει νομιζόμενα—κατὰ μικρὸν ηὐξήθη προαγόντων ὅσον ἐγίγνετο: καὶ πολλὰς μεταβολὰς μεταβαλοῦσα ἡ τραγωδία ἐπαύσατο, ἐπεὶ ἔσχε τὴν αὐτῆς φύσιν.

¹⁹⁵ B. ZIMMERMANN, "Le 'Rane' di Aristofane e le tendenze della letteratura greca dala fine del quinto agli inizi del quarto secolo: riflessioni su un periodo di transizione", in J. A. LÓPEZ FÉREZ (ed.), *La comedia griega en sus textos*, Madrid 2014, 59-68; p. 61: *Molti dei canti corale dell'tardo Euripide vanno letti quali inserimenti ditirambici nelle singole tragedie.*

¹⁹⁶ D. FEARN, *op. cit.*, pp.192-193; G.A. PRIVITERA, "Il ditirambo da canto culturale...", p. 62: *Questa tendenza ad esemplare il ditirambo sulla tragedia è una caratteristica che in Bacchilide può essere stata episodica, ma che nei muori ditirambografi fu programmatica. (...) A incrementarla contribuivano la festa, il luogo di rappresentazione, e soprattutto, i contenuti comune a ambedue: non è un caso che ai ditirambi, come alla tragedia, si desse un titolo. I ditirambografi cercarono di realizzare musicalmente la mimesi che i tragici realizzavano drammaticamente: questa volontà determinò la nuova fortuna del nomos, che a sua volta influì sulla tragedia.*

¹⁹⁷ Plató (*Legg.* 700A-701B) ja es queixava que els nous poetes van trencar les distincions d'estil i ritme, tot barrejant himnes i dirges i peans i ditirambes, forçant la cítara a imitar el so de la flauta.

¹⁹⁸ J.L. MELENA, *op. cit.* p. 213: *La parte monódica abandona el proemio y se intercala en responsión estrófica con la parte del coro. Esto puede explicar la profusión de parlamentos en primera persona en los ditirambos de Baquilides, profusión que proporciona a los mismos su calidad dramática. Esta tendencia a intercalarse el proemio entre la parte coral anuncia en cierta forma al ditirambo tardío.* D'altra banda, A. VILLARRUBIA MEDINA, "Algunas observaciones sobre los ditirambos de Baquilides de Ceos", *Habis* 32, 2001, 39-65; p. 43, remarca la importància que degué tenir la mescla amb gèneres lírics menors com el nomos o l'hiporquema.

nomos Timoteu, que va assimilar la monòdia al ditirambe en afegir-hi la representació coral i dramàtica ¹⁹⁹.

Les noves composicions van quedar caracteritzades per la verborrea, la grandiloqüència i l'acumulació lèxica i perifràstica, de què ja se'n feien bromes a la comèdia mèdia i probable conseqüència de l'influx tant de la retòrica i la sofística ²⁰⁰ com de l'abundor d'epítets a què ja tendien els innovadors ditirambes de Píndar i Baquilides ²⁰¹. Pel que fa a la interpretació, les paraules buides es posen al servei de la música i s'arriba a alterar l'estructura mètrica antistròfica, extrem impensable a les innovacions dels autors clàssics ²⁰². Més que com una evolució particular de la lírica, també és possible explicar el manierisme –l'abundància d'adjectius, digressions, efectes sonors...– i l'arcaisme decoratiu que el caracteritzen com un tret comú de l'època palès a tots els gèneres dramàtics, que testimonien la desfeta de l'Atenes clàssica i anticipen l'Hel·lenisme ²⁰³.

Que aquesta nova mena de ditirambe mereix una consideració particular d'acord amb l'adjectiu que n'acompanya el nom ho prova el seu indubtable afany de renovació poètica ben palès en aquests versos programàtics:

οὐκ αἰίδω τὰ παλαιά;
καινὰ γὰρ ἀμὰ κρείσσω·
νέος ὁ Ζεὺς βασιλεύει,
τὸ πάλαι δ' ἦν Κρόνος ἄρχων·
ἀπίτω Μοῦσα παλαιά ²⁰⁴.

Tots aquests canvis de forma i contingut experimentats al llarg de la seva evolució històrica dificulten encara més la definició del ditirambe si es considera la probabilitat que sincrònicament en convisquessin diferents tipus. L'allunyament del

¹⁹⁹ R.C. JEBB, *op. cit.* p. 48.

²⁰⁰ J.L. MELENA, *op. cit.* p. 214.

²⁰¹ F. GARCÍA ROMERO, *Los ditirambos...*, p. 192.

²⁰² F. GARCÍA ROMERO, "The dithyrambs of Bacchylides: their position in the evolution of the genre", in A. Bagordo & B. Zimmermann (edd.), *Bacchylides. 100 Jahre nach seiner Wiederentdeckung*, München 2000, 47-58; pp. 50-51.

²⁰³ B. ZIMMERMANN, "Le 'Rane'...", p.68.

²⁰⁴ Timoth. PMG fr. 796; G.A. PRIVITERA, "Il ditirambo..."; p. 66, conclou que no és fins a Cal·límac, ben entrada ja l'època hel·lenística, que es pot trobar una reivindicació tan explícita de l'originalitat poètica.

culte dionisiac degué canviar la consideració del gènere i permetre la producció de composicions més pròximes als originals o més modernes.

Sembla comunament admesa la coexistència en època clàssica d'un tipus de ditirambe que, arran de la introducció als certàmens, privilegiava la creació literària ensems que guanyava independència, i un altre de més conservador que mantenia més lligams amb el culte dionisiac. Ja Melena ²⁰⁵ considera probable la divisió entre ditirambes purament rituals (presentats a Delos en hivern) i d'altres literaris però nega que tingués cap efecte literari en el gènere car el primer tipus només deu ser important per a estudis religiosos i antropològics. Segons García Romero ²⁰⁶, és a partir de les innovacions d'Arió i Lasos quan aquest ditirambe religiós pròpiament dionisiac, celebrat en festes sense concursos, dona lloc a una mena de ditirambe pensat per a les competicions literàries (encara que també se celebressin amb l'ocasió de festivitats religioses, no eren només dionisiàques). Cal, però, vigilar per no simplificar la qüestió i suposar una bipartició total segons la qual els ditirambes de Píndar mantenen el lligam original amb el culte a Dionís mentre que els de Simònides i Baquilides són purament literaris: *The only dithyramb of Pindar from which a considerable fragment remains (fr. 75) was strictly Dionysiac: but we do not know whether that was true of the dithyrambs in which he referred to Orion (fr. 74) and to Geryon (fr. 81)*²⁰⁷.

Els texts conservats permeten apreciar, en efecte, divergències entre els ditirambes de Píndar i Baquilides que els estudiosos han explicat de diferents maneres. Zimmermann, basant-se en criteris estructurals i temàtics ²⁰⁸, defensa una distinció total entre el ditirambe plenament innovador i narratiu de Baquilides i el de Píndar, molt més aferrat a la tradició. De fet, assenyala la possibilitat que l'extrema atenció de Píndar al ὕμνος κλητικός representés una reacció contra eixa poesia ditiràmbica “adionisiaca” sorgida a Atenes el s. V aC i completament adoptada pel de Ceos ²⁰⁹, tan capdavanter en

²⁰⁵ J.L. MELENA, *op. cit.* pp. 188-189.

²⁰⁶ F. GARCÍA ROMERO, *Los dithyrambos...*, p. 199.

²⁰⁷ R.C. JEBB, *op. cit.* p. 39.

²⁰⁸ B. ZIMMERMANN, *Dithyrambos. Geschichte einer Gattung*, Göttingen, 1992, pp. 114-116.

Mentre que Píndar explica en un ditirambe un mite sencer (naixement del protagonista, gestes més cèlebres, nissaga a què dona origen...), Baquilides escull només unes escenes ben concretes que descriu, amb una tècnica molt més sintètica (bo i aplicant a l'art ditiràmbic el mateix tractament dels mites que farà seu la tragèdia: la unitat d'espai i temps); a més, els elements típics de la lírica coral no generen parts concretes del poema, ans Baquilides integra dins la narració l'ἐπαινός a qui paga, l'element teològic, la referència al καιρός o ocasió de la celebració, la γνώμη...

²⁰⁹ F. GARCÍA ROMERO, *The dithyrambs...*, p. 56 entén amb tot que formalment eren igualment innovadors.

tots els aspectes que la descoberta papiràcia dels seus textos resulta poc significativa per a la història del ditirambe tradicional ²¹⁰.

Des d'una postura més matisada, Pickard-Cambridge reconeix la major presència dionisiaca explícita als ditirambes pindàrics alhora que deixa oberta la possibilitat, a la definició del gènere que proposa, que les referències al déu es trobessin sistemàticament a la invocació ²¹¹. Semblantment, Hamilton ²¹² considera que Píndar era més explícit en esmentar Dionís però que igualment el mite triat als seus ditirambes depenia de l'ocasió i de qui l'encarregués. Seguint aquests parers, Fearn ²¹³ defensa la tesi, diametralment oposada a les classificacions de Zimmermann, segons la qual els ditirambes es defineixen més per la forma de representació i el paper polític que pel vincle amb Dionís, de manera que la capacitat d'innovar i singularitzar-se dels poetes quedava anul·lada per les exigències de cada encàrrec.

Bo i entenent que les classificacions cronològiques, en la mesura que es fan *a posteriori*, mai no són exactes i sempre reduccionistes, la divisió proposta per Zimmermann ²¹⁴ de l'evolució del ditirambe en tres fases –una primera de culte dionisiac més o menys espontani, en banquets o actes cívics; una segona a l'època clàssica ja plenament literària, més refinada, i l'última, amb el Nou Ditirambe–sembla la més clara a l'hora de distingir els ditirambes d'autors canònics en què ens fixarem del Nou Ditirambe, amb moltes particularitats, i de les mostres anteriors del gènere que ens són desconegudes.

Centrant-nos ja en el ditirambe d'època clàssica, encara que les separacions entre obres contemporànies d'un mateix gènere no poden ser mai taxatives i depenen de cada cas particular, costa no coincidir amb les apreciacions de Privitera sobre, si bé no

²¹⁰ B. ZIMMERMANN, *Dithyrambos...*, p. 9: *Selbst die Entdeckung des Bakchylides am Ende des 19. Jahrhunderts änderte nicht viel an dieser Lage, da einerseits der keische Dichter nach der anfänglichen Euphorie über den Fund aus dem Schatten seines thebanischen Rivalen auch nach 2.400 Jahren nicht heraustreten sollte, andererseits die Dithyramben des Bakchylides von der Forschung kaum unter der Fragestellung der Gattungsgeschichte, sondern eher unter sprachlichen und erzähltechnischen Gesichtspunkten behandelt wurden.*

²¹¹ A.W. PICKARD-CAMBRIDGE, *Dithyramb, tragedy and comedy*, Oxford 1962, p. 24: *maintaining its particular connexion with Dionysus, who is celebrated, apparently at or near the opening of the song, whatever its subject.*

²¹² R. HAMILTON, "The pindaric dithyramb", *HSCP* 93, 1990, p. 212.

²¹³ D. FEARN, *op. cit.*, pp.163-70.

²¹⁴ *Dithyrambos...*, p. 11; hi coincideixen F.W.L.A. LUETCKE, *op. cit.*, A.W. PICKARD-CAMBRIDGE, *op. cit.* i G.A. PRIVITERA, "Il ditirambo...".

necessàriament un procés de laïcització ²¹⁵ amb el pas de cants culturals a creacions d'autor, sí d'indubtable professionalització de la creació poètica amb el Nou Ditirambe ²¹⁶. La inevitable tensió entre tradició i innovació pot explicar, al capdavall, que els ditirambes “literari-agonístics”, com els composats per Simònides i Baquilides, fossin tan propers al drama que els alexandrins, a diferència dels contemporanis com Plató i Aristòtil, els apartessin de la resta de la lírica ²¹⁷. En definitiva, Baquilides pot considerar-se l'últim autor del ditirambe clàssic, *ein Wegbreiter der folgenden Dithyrambikergeneration, der Periode des Neuen Dithyrambos* ²¹⁸.

Totes aquestes transformacions en la concepció del ditirambe van poder causar que posteriorment s'hi inclogués el que en principi no ho era o que, al contrari, se n'exclogués el que sí que ho havia estat. Si més no, els ditirambes dels certàmens sí que reunien unes característiques força clares: eren aulètics i presentaven una forma de ritme especial, un mode frigi i un vocabulari distorsionat; el cor, com en els ditirambes citaròdics, era format per cinquanta coreutes i en els registres de vencedors se'n recordava el cor i el coreg però no el poeta. A partir del s.V aC el poeta va deixar de ser χοροδιδάσκαλος i el seu paper en la interpretació del ditirambe esdevé incert ²¹⁹. La majoria d'aquests trets, però, no ajuden massa a comprovar si són o no ditirambes algunes composicions líriques atès que resulta gairebé impossible identificar-ne l'acompanyament musical o coral i el text conservat sovint manca de característiques temàtiques, estilístiques o mètriques apreciables ²²⁰. Resta saber, sobretot, si els ditirambes eren el mateix per als alexandrins que per a llurs contemporanis.

Pels volts del s. II dC, època en què se celebren els últims certàmens ditiràmics, el tractat Περὶ μουσικῆς ²²¹ plantejava ja aquest problema tot fent-se ressò

²¹⁵ G.A. PRIVITERA, “Il ditirambo...”, p. 57.

²¹⁶ G.A. PRIVITERA, “Il ditirambo...”, p. 61.

²¹⁷ L. TEIXEIRA DE OLIVEIRA, *op. cit.*, pp. 63-64; R. HAMILTON, *op. cit.* p. 216 tot i això considera més innovador en qüestions d'estil Píndar, qui contribueix a la verborrea del Nou Ditirambe en introduir nombroses acumulacions d'epítets, tret infreqüent a la resta de les seves obres i a Baquilides.

²¹⁸ B. ZIMMERMANN, *Dithyrambos...*, p. 116.

²¹⁹ J.L. MELENA, *op. cit.*, pp. 209-210; D. FEARN, p. 176.

²²⁰ D. FEARN però, insisteix que el criteri fonamental per aidentificar un ditirambe original és el κύκλιος χόρος; *op. cit.*, p. 238: *If we can find a festival involving a central nexus of myth which is mirrored or alluded to in a work later classified as a dithyramb, there should be no barrier to thinking that the poem may have been performed by a kuklios khoros at that festival, whatever the ritual associations of that festival, if we have evidence that kuklioi khoroi performed there.*

²²¹ Ps. Plut. *Mus.* 10: περὶ δὲ Ξενοκρίτου ὃς ἦν τὸ γένος ἐκ Λοκρῶν τῶν ἐν Ἰταλία, ἀμφισβητεῖται εἰ παιάνων ποιητῆς γέγονεν: ἠρωϊκῶν γάρ ὑποθέσεων πράγματα ἔχουσῶν ποιητὴν γεγονέναι φασὶν αὐτόν: διὸ καὶ τινὰς διθυράμβους καλεῖν αὐτοῦ τὰς ὑποθέσεις.

de la tendència de classificar molts himnes, peans, etc. com a ditirambes pel mer fet de ser “temes heroics amb accions” (ἡρωϊκῶν γὰρ ὑποθέσεων πράγματα ἔχουσῶν).

Quan aquest gènere de la lírica coral va distanciar-se del seu context de representació original i de les celebracions a què anava lligat, va ser el contingut i el tema el que va permetre als lectors posteriors identificar-lo ²²². Possiblement la narració mítica va esdevenir decisiva a la mateixa època en què les innovacions escèniques de què es queixava Plató començaven a substituir el ditirambe pel Nou Ditirambe, com provaria que a la *República* ²²³ se cités el ditirambe com a exemple de ficció poètica amb una narració elaborada pel poeta mateix ²²⁴. En conclusió, és aquesta característica temàtica la determinant en el criteri classificatori dels alexandrins ²²⁵, l'únic sistema coherent, al capdavant, que podem aspirar a conèixer.

II. 2 Els ditirambes de Baquilides

L'obra de Baquilides resulta gairebé una pedra de toc per a l'estudi del gènere, no només per la interessant posició que ocupa en la seva evolució sinó, especialment, perquè la majoria de ditirambes conservats i els únics sencers són els seus. Segons una coneguda cita de Privitera: *Con Bacchilide si esce dal regno delle ombre e si entra in quello dei problemi* ²²⁶. Com s'ha indicat abans, la rellevància de les dades ofertes per Baquilides pot ser sempre qüestionada pels dubtes que pesen sobre fins a quin punt eren representants gènere ditiràmbic genuí, en cas que realment siguin ditirambes el que s'ha transmès com a tal. Dit d'una altra manera, la definició del ditirambe depèn en gran mesura d'un text transmès per un paper alexandrí, molt allunyat de l'època de composició, i la classificació del text com a ditirambe depèn del que s'entengui com a definitori del ditirambe; ben bé una aporia.

²²² J.L. MELENA, *op. cit.*, p. 199 aprofundeix en aquesta disquisició terminològica: *Cabe la posibilidad, (...) de que, al evolucionar el ditirambo por otros senderos, se emplease el término hiporquema para las composiciones que reunían las características de la parte coral del primitivo ditirambo citaródico.*

²²³ 3. 394c: ἡ δὲ δι' ἀπαγγελίας αὐτοῦ τοῦ ποιητοῦ—εὔροις δ' ἂν αὐτὴν μάλιστα πού ἐν διθυράμβοις.

²²⁴ F. GARCÍA ROMERO, *Los ditirambos...*, p. 188; L. TEIXEIRA DE OLIVEIRA, *op. cit.*, p. 50, considera que un altre criteri de les edicions alexandrines del s. III aC consistia en agrupar com a ditirambes qualsevol poesia interpretada per un κύκλιος χόρος.

²²⁵ R.C. JEBB, *op. cit.* p. 39; J. L. MELENA., *op. cit.* p. 185; D. FEARN, *op. cit.*, p. 225.

²²⁶ G.A. PRIVITERA, *Dioniso in Omero e nella poesia greca arcaica*, Roma 1970, p. 135.

En qualsevol cas, la informació fornida pel text baquilidi és essencial i acceptar que els ditirambes de Baquilides es van compondre i interpretar efectivament com a ditirambes sembla la hipòtesi més vàlida i acceptada ja quasi unànimement. Malgrat la manca de testimonis contemporanis a l'època de composició, queda clar que en l'època de redacció del paper (*ca.* I aC) les sis composicions ordenades per ordre alfabètic de la inicial (així s'explica que Ἡρακλῆς aparegui abans de Ἡΐθεοι ἢ Θησεύς) i que seguien els epinícis eren considerades ditirambes, com prova, a més, la indicació Βακχουλίδου διθύραμβοι que precedeix el XVII. A més, el caire narratiu i l'abundant proporció d'epítets i compostos sembla ser un tret comú amb uns altres ditirambes, alhora que les innovacions mètriques els distingeixen d'unes altres composicions líriques com els epinícis ²²⁷.

Tots sis ditirambes conservats sumen vora quatre-cents versos i, vist l'ordre alfabètic, se'n deu haver perdut una part encara major ²²⁸. Els fragments i les cites d'uns altres autors permeten conjeturar al menys el títol i la temàtica de quatre ditirambes fragmentaris: *Cassandra* (XXIII), *Melèagre* (XXV), *Pasífae* (XXVI) i *Quiró* (XXVII). Llurs títols, alguns presents al paper i d'altres reformulats pels filòlegs, són ben indicatius de la varietat temàtica dels mites tractats: *Antenòrides* o *La reclamació d'Hèlena* (XV), *Hèracles* o *Deianira* (XVI), *Els joves* o *Teseu* (XVII), *Teseu* (XVIII) ²²⁹, *Io* (XIX) i *Idas* o *Idas i Marpessa* (XX). Se sap que els XVII, XVIII i XIX eren dedicats als atenesos, el XX als lacedemonis i el XVI, probablement, als delfis. Comparteixen tots la narració mitològica i un estil i mètrica particulars, si bé s'hi ha mirat de distingir diferents característiques més enllà dels diversos contextos en què es van representar ²³⁰.

Segons l'explicat a l'apartat anterior, el XVII era el ditirambe més pròxim al sentit religiós antic, no tant pel tema ²³¹, ans per celebrar-se a Delos, fora de competició i

²²⁷ F. GARCÍA ROMERO, *The dithyrambs...*, pp. 51-52.

²²⁸ M. BALASCH, *op. cit.*, pp. 58-59.

²²⁹ Mentre que l'anterior narra una gesta de l'heroi atenès durant el viatge a Creta, l'oda XVIII, en forma de diàleg entre Egeu i un cor d'atenesos, informa dels treballs del jove desconegut que avança cap Atenes.

²³⁰ F. GARCÍA ROMERO, *Los ditirambos...*, p. 199.

²³¹ De fet, segons D. FEARN la temàtica del mite narrat no tenia per què estar tan associada al culte com la invocació que marca al poema en conjunt, on sí que és fàcil trobar referències contextuals; *op. cit.*, p. 237: *In the case of Bacchylides 16, the poem's opening points us to a Dionysiac festival context at Delphi before the myth has begun. In the case of Bacchylides 17, we have only the closing reference to Delian Apollo which directly ties in the poem to performance on Delos; with Bacchylides 15, it is the opening reference to Theano as Trojan priestess of Athena, when taken together with the closing focus on the Giants, which points to the Athenian Panathenaea...*

durant el culte hivernal a Dionís²³², així com el XIX, que tracta la relació entre Dionís i Io; paral·lelament, el XV i el XVIII deuen haver estat representats amb un cor ditiràmbic tradicional per coincidir el nombre de joves amb el dels coreutes: cinquanta. Pel que fa a l'estructura, es poden distingir dos tipus de ditirambes: aquells amb proemi: XVI i XIX²³³, i aquells que comencen directament amb la narració: XV, XVII i XVIII.

Sense voler aprofundir en una qüestió tan escatida²³⁴, paga la pena esmentar un dels casos que millor il·lustren els dubtes que sovint pesen sobre els ditirambes de Baquilides. L'oda XVII és particularment controvertida per la referència a Delos i als peans al vers 129: ἦίθεοι δ' ἐγγύθεν/ νέοι παιάνιζαν ἐρατῆ ὀπί, trets que han induït a considerar-lo també un peà²³⁵. Actualment es tendeix però, a acceptar la denominació del papir que el compta entre els ditirambes²³⁶; a més d'aquest testimoni, el fet que a Delos hi hagués un culte hivernal a Dionís (quan no hi era Apol·lo) i algunes altres evidències textuais semblen haver resolt la qüestió²³⁷.

Els ditirambes de Baquilides són imprescindibles doncs, malgrat que les particularitats que hi aportés l'autor puguin ser tantes com s'hi vulguin veure, per a la definició d'un gènere del que manca tanta informació, ja sigui considerant-los-en veritables representants exemplars o bé com a font de les innovacions que el canviarien definitivament. Aquest plantejament s'ha fet sobradament palès en els estudis de caire literari sobre el ditirambe, però poques vegades s'ha plantejat que, de tots els tipus de composicions que va compondre²³⁸, potser sigui al ditirambe on més pugui aportar una

²³² Aquesta sembla l'opinió més estesa, cf. R.C. JEBB, *op. cit.*, p. 39; F. GARCÍA ROMERO, *Los ditirambos...*, p. 200; L. TEIXEIRA DE OLIVEIRA, *op. cit.* p. 57; però contrària a B. SNELL & H. MAEHLER, *op. cit.*, pp. XLVIII-XLXIX.

²³³ Tret més tradicional present als ditirambes pindàrics fr. 70B i fr. 75; F. GARCÍA ROMERO, *Los ditirambos...*, p. 200; *The dithyrambs...*, p. 53.

²³⁴ Per a una major informació sobre cadascuna de les obres de Baquilides (inclosos fragments) que podrien considerar-se ditirambes per llurs característiques literàries i contextuais i sobre les principals objeccions que s'hi han trobat, sovint des de les discussions dels filòlegs alexandrins, cf. A. VILLARRUBIA MEDINA, *op. cit.*

²³⁵ R.C. JEBB, *op. cit.*, p. 223 ho afirmava taxativament i F. DE MARTINO & O. VOX, *Lirica greca*, Bari 1996, p. 464 ho donen per descomptat; per a una discussió més pregona cf. W. LUPPE, "Dithyrambos oder Paian? Zu Bakchylides Carm. 23 Sn./M.", *ZPE* 69, 1987, 9-12; D. A. SCHMIDT, "Bacchylides 17, Paean or Dithyramb?", *Hermes* 118, 1990, 18-31; M. HOSE, "Bakchylides, carmen 17: Dithyrambos oder Paian?", *Rheinisches Museum für Philologie/Neue Folge*, 138. Bd., H. 3/4, 1995, 299-312.

²³⁶ E. ROBBINS, *op. cit.*, p. 286.

²³⁷ F. GARCÍA ROMERO, *Los ditirambos...*, pp. 185-187: La manca de contingut gnòmic i de proemi dificulta considerar-lo un hiporquema; en qualsevol cas la petició final d'èxit al certamen sembla excloure que sigui un peà, car les competicions de peans eren extremament rares.

²³⁸ R.C. JEBB, *op. cit.*, p. 43: *Next to Pindar, Bacchylides is the poet who is known to have written in the largest variety of lyric forms; but it is possible or probable that Simonides composed lyrics of other classes besides those of which, in his case, we have a record. Pindar's remains represent*

anàlisi lingüística per definir millor, si més no en un vessant literari concret, les característiques tant de la llengua poètica tant de l'autor com les d'aquest subgènere líric.

III. La llengua dels ditirambes de Baquilides

Abans d'analitzar els diferents trets lingüístics –fonètics, morfològics, sintàctics i lèxics– dels ditirambes, convé establir quin és, per dir-ho així, l'estat de la qüestió de la definició d'aquesta llengua poètica. En la descripció de les llengües literàries gregues sovint es parteix de tòpics com l'adscripció d'un dialecte a cada gènere, tòpics que convé tindre presents en la mesura que ajuden a fixar un punt de partida i en quins trets cal fixar l'atenció i que, alhora, cal verificar i no donar per descomptats.

Començant per l'eix general d'aquesta anàlisi, probablement a causa de les seves minses mostres, el ditirambe no ha estat objecte d'estudis lingüístics específics que transcendissin els nombrosíssims ja dedicats a la lírica coral. Aquesta mancança, fàcilment comprensible per la indefinició del ditirambe mateix com a gènere tractada adés, és agreujada per la dificultat d'identificar una llengua literària pròpia de cada subgènere líric.

Trobem una primerenca excepció a aquesta tendència en la monografia de F.W.L.A. Luetcke sobre el ditirambe, on sí que en parla específicament de la llengua, a partir sobretot d'una pregonera recerca a les fonts secundàries antigues²³⁹. Tot i tractar-ne la forma estructural, mètrica, retòrica i gramatical, com que forçosament desconeixia encara els ditirambes de Baquilides i, per tant, algun ditirambe sencer (i a més, sembla confondre el que actualment es distingeix com a vell i Nou Ditirambe), esdevé inevitablement obsoleta la seva conclusió:

ten species: epinikia; enkomia; hymns for the gods; paeans; hyporchemes; dithyramps; prosodia; partheneia; skolia; and dirges. The 'erotica' of Bacchylides, and those of his fragments which may be ranked under the head of 'paroinia', correspond in class with Pindar's 'skolia'. Of the other nine forms in which Pindar wrote, only two are absent from the record of Bacchylides. These are the enkomion and the dirge.

²³⁹ F.W.L.A. LUETCKE, *op. cit.*, pp. 44-49, on no distingeix autor i on Baquilides queda reduït a un mer nom en la llista de més de vint autors alguna vegada associats al ditirambe.

*Grammaticarum formarum usu nexuque syntactico veteres Dithyrambicum poetarum, quantum nos videre possumus, non valde a ceterorum lyricorum lingua discedebant; periodi tantummodo ultimae poetae Attici suis utebantur formis, inusitatissima quaeque et insolita adhibentes, et summo huic poeseis generi multos ingenii ludos nugaeque immiscentes*²⁴⁰.

Es fa inevitable doncs assumir com a vàlida per al ditirambe la definició de la lírica coral, gènere en què s'encabeix. Resumint molt succintament el que s'ha dit sobre la llengua de la lírica, ja fa temps que va ser qüestionada la tesi d'Ahrens²⁴¹, present en molts manuals vigents, segons la qual el dori era la llengua de la lírica coral²⁴². Meillet, va establir al seu reconegut manual d'història de la llengua grega, en definir els diversos gènere, les particularitats d'una llengua literària que en cap cas es corresponia amb un veritable dialecte epicòric:

*Les langues littéraires ne trompent pas: nul n'ignore qu'elles ne fournissent pas l'usage ordinaire de la langue parlée. Mais elles représentent un usage fixé par les intéressés; l'observateur sait ce qu'il doit décrire et étudier; il est en présence d'une norme, dont il a été pris conscience et qui a été maintenue volontairement*²⁴³.

Tot i matisar molt la identificació de la lírica amb el dori, continua seguint els plantejaments anteriors que assignen uns determinats trets, identificats com a doris, a un gènere que els era, en principi, gairebé exclusiu. És a dir, la lírica coral destinada als doris, però no necessàriament feta per ells, es limitava a evitar allò marcadament joni com, típicament, la η resultant de $\bar{\alpha}$, de manera que el dialecte dori hi quedava reduït a una mena de “coloració general”.

²⁴⁰ F.W.L.A. LUETCKE, *op. cit.*, p. 46. *Multos ingenii ludos nugaeque* sembla fer referència a la composició de Lasos d'Hermione de ditirambes totalment assigmàtics: Las. Frr. 1, 3 (PMG), bé per raons estilístiques o bé eufòniques; cf. Pi. fr. 70b Maehler; Athen. 10, 455 b-d: Ταῦτα σημειώσαιτ' ἄν τις πρὸς τοὺς νοθεύοντας Λάσου τοῦ Ἑρμιονέως τὴν ἄσιγμον ᾠδὴν, ἣτις ἐπιγράφεται Κένταυροι. Καὶ ὁ εἰς τὴν Δήμητρα δὲ τὴν ἐν Ἑρμιόνη ποιηθεὶς τῷ Λάσῳ ὕμνος ἄσιγμός ἐστιν, ὡς φησιν Ἑρακλείδης ὁ Ποντικός ἐν τρίτῳ περὶ μουσικῆς.

²⁴¹ H.L. AHRENS, "Über die Mischung der Dialekte in der griechischen Lyrik" *Kleine Schriften I. Zur Sprachwissenschaft*, Hildesheim & New York 1977 (= Hannover 1891), 157-181. Val a dir que l'autor hi entén per “ditirambe” tota la lírica coral i hi contempla també la presència d'epicismes afegits a la base dòria.

²⁴² En paraules de B. GENTILI, *Poesia e pubblico nella Grecia antica*, Roma - Bari 1984, p. 81: *La vecchia tesi propugnata da H.L. Ahrens, che la lirica corale sia creazione dei Dori e che la sua lingua sia fundamentalmente il dialetto dorico, trova ormai un numero sempre maggiore di oppositori. Di là dalle differenze dialettali più o meno sostanziali, che appaiono nei vari autori della lirica corale, le forme linguistiche comuni dovranno essere considerate nella prospettiva di un'antica koiné micenea che conteneva contemporaneamente forme eoliche e ioniche. Cade così il tradizionale riferimento ad una pretesa influenza dell'epos omerico.*

²⁴³ A. MEILLET, *Aperçu d'une histoire de la langue grecque*, Paris 1930³, p. 115.

Diversos autors, entre els quals destaquen C.O. Pavese i B. Gentili, van proposar més endavant distingir dues tradicions oposades: la continental o septentrional, representada per la lírica, i la meridional o èpica ²⁴⁴, que devia incloure en una mena de κοινή de data micènica formes posteriorment separades en eòlies i jònies. Totes dues tradicions devien confluïr a la lírica coral clàssica:

*La lingua corale è composta di una sèrie di elementi meridionali, che sono dovuti a quel ramo della tradizione aedica rappresentata da Omero, e da una non meno cospicua serie di elementi settentrionali*²⁴⁵.

L'intent d'explicar la llengua de la lírica coral com a derivada directament, sobretot en alguns arcaïsmes absents a Homer, de la de les inscripcions micèniques ²⁴⁶, negligint la capacitat d'innovació i de neoformacions de la llengua poètica, va suposar una simplificació i una certa tornada al sistema proposat per Ahrens ²⁴⁷. Tot i la inversió de la relació amb el micènic que plantejaven les teories anteriors, roman la consideració d'una tradició poètica bipartida, que deixa escindides totalment èpica i lírica coral.

A les últimes dècades sembla haver-se abandonat la consideració d'una llengua lírica uniforme i es té en compte la possibilitat d'una llengua poètica comuna més permeable als dialectalismes de l'autor o del context de representació que l'èpica ²⁴⁸. Han enriquit aquest nou punt de vista diferents monografies sobre la llengua de diversos autors lírics ²⁴⁹ que distingeixen en cada cas diferents graus de dialectalismes i poetismes.

Sigui com sigui, dins d'aquestes consideracions –necessàriament presentades somament i superficial– sobre una qüestió tan àmplia i tan complexa, el ditirambe com a subgènere no sembla haver merescut mai una atenció particular fora de l'obsoleta i

²⁴⁴ C.O. PAVESE, "La lingua della lirica corale come lingua d'una tradizione poetica continentale", *Glotta* 45, 1971, 164-185, *Tradizioni e generi poetici della Grecia arcaica*, Roma 1972, 77-108.

²⁴⁵ C.O. PAVESE, *Tradizioni...*, p. 107.

²⁴⁶ C. TRÜMPY, *Vergleich des Mykenischen mit der Sprache der Chorlyrik: bewahrt die Chorlyrik eine von Homer unabhängige alte Sprachtradition?*, Bern - Frankfurt am Main - New York 1986.

²⁴⁷ Segons critica C. BRILLANTE, "Sulla lingua della lirica corale", *QUCC* 27, 1981, 145-153.

²⁴⁸ C.O. PAVESE, *Tradizioni...*, pp. 270-271.

²⁴⁹ En són una mínima mostra B. FORSSMAN, *Untersuchungen zur Sprache Pindars*, Wiesbaden 1966; C. VERDIER, *Les éolismes non-épiques de la langue de Pindare*, Innsbruck 1972; M. NÖTHIGER, *Die Sprache des Stesichorus und des Ibycus* Zürich 1971; R.A. FELSETHAL, *The Language of Greek Choral Lyric: Alcman, Stesichorus, Ibycus and Simonides*, Madison 1980; P. HUMMEL., *La syntaxe de Pindare*, Paris 1994.

inexacta equació segons la qual l'estil de la lírica "rítmica" era joni, la mèlica, eoli; la coral, dori, i el ditirambe, àtic ²⁵⁰. Segons l'establert, caldria esperar trobar-hi, com a part de la lírica coral, l'anomenada coloració dòria i ensems, com a llengua literària necessàriament influïda per l'èpica, homerismes o poetismes diversos, alguns identificats com a eolismes i freqüentment transmesos per l'èpica ²⁵¹.

Pel que fa a l'altre eix d'aquest estudi, la llengua de Baquilides ha estat més estudiada que la del ditirambe, especialment a les introduccions que s'han fet de l'obra de l'autor a partir de la descoberta papiràcia ²⁵², tot i que potser més des d'un punt de vista més estilístic i literari ²⁵³ que no pas estrictament lingüístic ²⁵⁴. Les diverses valoracions solen coincidir que els seus tocs característics consisteixen en una major abundància d'epicismes ²⁵⁵ i jonismes ²⁵⁶, en els casos en què és possible distingir-los.

²⁵⁰ F.W.L.A. LUETCKE, *op. cit.* pp. 1-2, ja qüestiona aquest parer de F. SCHLEGEL, *Geschichte der Poesie der Griechen und Römer*, Paderborn 1798, p. 100: *bei den Joniern die rhythmische, bei den Äoliern die melische, bei den Doriern die chorische, bei den Athenern die dithyrambische; und die Natur der Dichtart entspricht der Eigenheit des Volkes, bei dem sie heimisch war.* Aquesta relació del ditirambe amb l'Àtica, encara que indefensable des del punt de vista lingüístic, pot explicar-se per la importància dels certàmens ditiràmics atenesos i pel pes de la concepció aristotèlica que en feia el precursor de la tragèdia.

²⁵¹ G.C. HORROCKS, *Greek: a history of the language and its speakers*, Chichester 2010², p. 53: *The impact of the epic [a la lírica coral] was from the first much more pervasive than in personal lyric, especially in its phraseological reminiscences, and there is also evidence of an already conventionalized input from an Aeolic tradition (with certain features demonstrably Lesbian).* C. SEGAL, "Bacchylides reconsidered: epithets and the Dynamics of lyric narrative" en *The poetry of Alcman, Sappho, Pindar, Bacchylides and Corinna*, Lanham 1998, pp. 251-252: *Archaic choral lyric could absorb a large number of Homeric expressions without creating an impression of triteness or excess.*

²⁵² Ja al s. XIX trobem l'obra de A. MUKA, *De dialectis Stesichori, Ibyci, Simonidis, Bacchylidis: aliorumque poetarum cum pindàrica comparatis*, Leipzig 1879, que sí que fa una completa anàlisi comparativa dels diferents trets lingüístics, si bé els materials de Baquilides disponibles a l'època eren molt més deficients, per la qual cosa cal si més no posar en quarantena la seva conclusió, p.73: *Quae patriae ionicae dialecto erant peculiare formae, in choricis carminibus Simonides et Bacchylides (excepto fr. 42) aversabantur. Neque in choricis poësis dialecto temperata subtili quodam boni et apti iudicio reconditiores linguae doricae, aeolicae, epicae formas asciverunt.*

²⁵³ Si bé, com hem establert abans, no ens n'ocupem aquí, convé tenir en compte interessants estudis que s'han fet sobre l'estructura mètrica de les odes baquilídies, roman una referència obligada la tesi de F. GARCÍA ROMERO, *Estructura de la oda baquilídea*, Madrid 1986. En una anàlisi general G.O. HUTCHINSON, *Greek lyric poetry. A commentary on selected larger pieces*, Oxford 2003, p. 324, remarca com mètricament Baquilides era més curós i sofisticat que Simònides i Píndar: *Bacchylides shows certain refinements less strictly observed by Pindar. For example, Bacchylides normally avoids encephes save before a period-end of e or ē. Pindar's usage is less precise, Simonides did not anticipate Bacchylides. This is sophisticated rather than audacious change.*

²⁵⁴ Per exemple, aquesta anàlisi de C. SEGAL, *Bacchylides reconsidered....*, pp. 251-252, il·lustra l'aparent necessitat de cercar proves de la vàlua poètica de Baquilides en la sempre implícita i inexorable comparació amb Píndar: *Bacchylides' style creates the atmosphere of almost limitless choice and creativity. But this abundance, almost superfluity, is more than ornamental: it can produce a reflective, self-conscious pathos of a special, non-Homeric kind.*

²⁵⁵ F. DE MARTINO & O. VOX, *op. cit.*, p. 469; E. SUÁREZ DE LA TORRE, *op. cit.*, p. 230: *Con frecuencia se ha señalado como característica de Baquilides la abundancia de epicismos, en mayor grado que en el resto de los poetas corales.* Afegeix que no és només per quantitat ans també per llur gran càrrega significativa.

A llur torn, les monografies recentment dedicades a diferents autors lírics ajuden a comprendre transversalment, si més no en la mesura que ajuden a establir un punt de comparació, les particularitats de Baquilides i el ditirambe ²⁵⁷.

A banda d'aquestes descripcions més aviat generals, mers apartats de llibres dedicats a història de la literatura o de la llengua o antologies comentades, els estudis més exhaustius de la llengua de Baquilides romanen els prolegòmens de les introduccions a l'edició de Snell & Maehler ²⁵⁸ i, especialment, la de Jebb ²⁵⁹, qui hi explica des dels trets dialectals i morfològics fins a la mètrica i la sintaxi. Sobta comprovar com aquestes anàlisis, per bé que valuoses descripcions de la llengua de tot el corpus editat, negligeixen qualsevol possible distinció entre epinícis i ditirambes, els dos tipus de composicions baquilídies predominants clarament diferenciades.

Així doncs, trobem d'una banda, per al ditirambe, la identificació tradicional de la lírica coral com a dòria, que s'entreveu en molta de la terminologia i arriba fins al punt que Meillet ²⁶⁰ exclou del tot la possibilitat de l'aparició de jonismes (i Irigoien ho manté i hi remet directament a la introducció de la seva edició ²⁶¹), i d'altra, l'abundància de jonismes que caracteritzaria en principi la llengua de Baquilides. Convé doncs fixar-nos, en analitzar els ditirambes, quines particularitats presenten pel que fa a la proporció del que puguem classificar com a poetismes, arcaïsmes, dialectalismes... Igualment, tal i com hem establert a la introducció, la comparació amb els epinícis del mateix autor i els ditirambes d'uns altres esdevé enriquidora i necessària a l'hora de distingir trets comuns i innovacions.

²⁵⁶ E. ROBBINS, *op. cit.*, p. 287: *There is in addition to Homerisms Aeolisms, and Doric, a more pronounced Ionic element than in Pindar. This is doubtless to be explained as a local adaptation due to his Cean origin.*

²⁵⁷ Fins i tot en un text tan reduït com l'anomenat paper Lille d'Estesícor, permet comprovar com, en un gènere tan diferent però igualment narratiu coincideix amb el ditirambe en les usos literaris com la vacil·lació en l'ús de l'augment i en la tria de desinències de datiu de plural però difereix en partir d'una κοινή dòria i no jònia; C. MORENILLA TALENS & J.V. BAÑULS OLLER, "La propuesta de Eurigania (P. Lille de Estesícoro)", *Habis* 22, 1991, 63-80; p. 69.

²⁵⁸ B. SNELL & E. MÄHLER, *op. cit.* pp. XVIII-XX.

²⁵⁹ R.C. JEBB, *op. cit.* pp. 79-92.

²⁶⁰ A. MEILLET, *Aperçu...*, p. 210: *Faite pour des Doriens, la langue de la lyrique chorale littéraire exclut ce qu dénoncerait manifestement le grand dialecte de la civilisation, l'ionien.*

²⁶¹ A. MEILLET, *Aperçu...*, p. 19; J. IRIGOIN, *op. cit.*, p. II: *Sa caractéristique la plus nette est d'ordre négatif: elle consiste à éviter tout ce qui a une coloration ionienne plus ou moins marquée. Dans ses odes, Bacchylide utilise pratiquement la même langue de Pindare.*

III. 1 Fonètica

III. 1. 1: Tractament de $\bar{\alpha}$ i η

Bo i sabent que la $\bar{\alpha}$ no és un dialectalisme dori ans una conservació comuna allà on el joni-àtic innova en tancar-la en η ²⁶², aquest tret no justifica la classificació de la llengua de la lírica coral com a dòria però sí que aporta un caràcter distintiu, marcadament no joni. Atès que l'aparició de la $\bar{\alpha}$ no és en cap cas uniforme, convé observar en quins casos es manté i com alterna amb la η .

L'intent de caracteritzar aquesta llengua literària com a no jònia es demostra en la presència d'hiperdorismes on s'ha substituït la η per $\bar{\alpha}$ sense cap fonament etimològic com ara δίνα[σ]εν (XVII, 18, front a δίνηντο XVII, 107) o ἀμέρας (XIX, 27, front a ἥμερος que és també present al dori²⁶³), formes d'altra banda justificades per la tradició literària²⁶⁴. D'altra banda, enlloc no apareixen el que sí que serien marcats jonismes com els grups -η, -εη o -ρη. L'afany per restar caràcter joni a la lírica es demostra segons Meillet en l'extensió de la $\bar{\alpha}$ llarga àdhuc en noms de formació jònia com ara κυβερνήτας, amb el sufix agent -της, si bé només queda testimoniats als epinícis²⁶⁵. En aquest sentit, Hofmann-Debrunner-Scherer consideren que Simònides i Baquilídes *se limitan a algunos pocos, pero muy característicos, dorismos, que daban también su matiz dórico al coro de la tragedia y eran en cierto modo los representantes convencionales del dialecto dórico*²⁶⁶.

Així, si bé Baquilídes recorre gairebé sempre a la $\bar{\alpha}$ com a tret distintiu del gènere, no exclou del tot la η , especialment als epinícis, on s'explica també més fàcilment en formes marcadament homèriques com ara ἀδμήτα (v, 167) front a la també present ἄδματοι (XI, 84). Determinar quin criteri seguia el poeta per mostrar una η allà on hom esperaria $\bar{\alpha}$, si és que en seguia cap de sistemàtic, sembla però, una qüestió irresoluble per a tots els editors que s'hi han enfrontat. Snell & Maehler²⁶⁷, seguint el parer de Jebb²⁶⁸, proposen l'eufonia com a raó per preferir η sobre $\bar{\alpha}$ en determinats

²⁶² Sobre aquest procés, evidentment acomplert en època molt anterior a la de Baquilídes, cf. E. LAROCHE, "Observations sur la chronologie de l'ionien $\alpha > \eta$ ", *Mélanges P. Chantraine*, Paris 1972, 83-92; J. TAILLARDAT, "Date du passage de /a/ à /e/ en attique, avant 700", *RPh* 57, 1983, 21-27.

²⁶³ B. SNELL & H. MAEHLER, *op. cit.*, pp. XVIII-XIX.

²⁶⁴ Cf. Δίνασεν E. Or. 1458; ἐδινάθην Pi. P. 11, 38 i ὠκυδινάτοις I. 5, 6.

²⁶⁵ A. MEILLET, *Aperçu...*, p. 201.

²⁶⁶ O. HOFFMANN, A. DEBRUNNER & A. SCHERER, *op. cit.* pp. 130-133.

²⁶⁷ B. SNELL & H. MAEHLER, *op. cit.*, p. XVIII.

²⁶⁸ R.C. JEBB, *op. cit.* p. 79.

contexts: quan hi havia una altra α en una síl·laba contigua –reconeixen no gensmenys que no es tracta d’una regla que el poeta observi amb regularitat, com exemplifiquen Ἀθάνας (XV, 2) o ἀλάταν (XVIII, 37)– i després de ζ àdhuc en mots en què Píndar manté $\bar{\alpha}$ com ara ζήλος als epinícis ²⁶⁹. A l’extrem contrari, també emprava formes com μήλων (XVIII, 10), ἦβαν (III, 90; V, 154) i l’incert εἰρήνα, (V, 200; XIII, 152) on η no és una evolució de $\bar{\alpha}$. Arribats a aquest punt i malgrat totes les incerteses i excepcions, sembla que l’ús de $\bar{\alpha}$ als ditirambes és més regular que als epinícis, potser també per l’extensió més reduïda dels primers.

Sobre l’extensió de la $\bar{\alpha}$ a les desinències de la primera declinació ens n’ocupem més endavant a l’apartat de morfologia.

III. 1. 2: Presència de \mathcal{F}

És comunament admès que la lírica de Baquílides només manté el record de la \mathcal{F} inicial en alguns hiats, però en cap cas no hi fa posició. D’altra banda aquests hiats han d’explicar-se ja més com una llicència mètrica que com una veritable conservació atès llur ús arbitrari: (\mathcal{F})ιόπλοκον (IX, 72) front a ιόπλοκοι (XVII, 37) o (\mathcal{F})οπί (XVII, 129) front a όπί (I, 77), fins i tot se’n perd qualsevol traça a en mots com ἔρδω (XVIII, 43) o ἴδον (XVII, 16) que sí que la conserven a Píndar ²⁷⁰; de fet, l’única forma on es mantenen sempre al llarg del corpus és al datiu pronominal οἱ < \mathcal{F} οι (XVII, 19; XVIII, 46; XX, 9; XVII, 37 i XVII, 115) ²⁷¹.

A diferència de Píndar, en les obres del qual les errades de copistes que canviaven \mathcal{F} per τ o γ demostraven que la \mathcal{F} no només es pronunciava sinó que també s’escribia (i, encara així, el seu ús també depenia en gran mesura del metre), Baquílides no conservava en cap cas aquest fonema, ans només, ocasionalment, el seu efecte mètric i no fonètic ²⁷².

²⁶⁹ Πολυ]ζήλωτον (I, 184); ἐπιζήλω (V, 52); πολυζή[λωτ]ος (VII, 10); πολυζήλωτε (IX, 45); πολυζήλωτον (X, 48) i πολυζήλω (XI, 63).

²⁷⁰ R.C. JEBB, *op. cit.*, p. 83.

²⁷¹ B. SNELL & H. MAEHLER, *op. cit.*, p. xx.

²⁷² O. HOFFMANN, A. DEBRUNNER & A. SCHERER, *Historia de la lengua griega*, Madrid 1973 (= *Geschichte der griechischen Sprache*, Berlin 1969), p. 136. Als epinícis arriba a trobar-se una falsa \mathcal{F} com a ultracorrecció pròpia del joni a ίόν (V, 75).

III. 1. 3: Contraccions vocàliques

Als ditirambes, Baquílides evita les contraccions que no siguin marcadament jònies. D'acord amb l'ordre de menor a major probabilitat de manteniment d'hiats intervocàlics ²⁷³, trobem que el grup οα es manté, mentre que αε es conserva a ἀέκοντα (XVII, 44), amb una forma èpica i jònia i contrària a l'àtic i la tragèdia; segons l'esperable, es mantenen també grups com οε, d'allò més ben testimoniats en nombrosos participis, a l'igual que εο i εα, presents a nombroses desinències, i αο, casos en què només seria significativa la marcada tendència de l'àtic a la contracció.

Paga la pena esmentar les formes sense contraure de παιήονες (XVI, 8) i παιήονα (XXV, 3) en comptes de παιών-, així com παρηίδων (XVII, 13). Si bé els primers són més fàcilment explicables com epicismes no estranys a la lírica coral malgrat la preferència per la forma amb la contracció dòria παιᾶν ²⁷⁴, el segon suposa, malgrat la dièresi, una innovació jònia en el plànol morfològic front a l'original παρήιον que, a més, és totalment absent a Homer i a la resta de la lírica, mentre que sí que apareix a la tragèdia ²⁷⁵.

Dins de les possibilitats de tractament dels grups de vocals en hiat, el joni (i l'est del domini dori) ²⁷⁶, en comptes de la contracció pròpia de l'àtic prefereixen, quan no la sinizesi o manteniment de l'hiat, la innovació posthomèrica consistent en la diftongació que s'aprecia en uns pocs casos: αἰρεῦνται (XV, 56), φθέγγεω (XVIII, 12) i φορεῦντες (XXI, 3). És, a més, un arcaisme la forma poètica αἰέν (XVIII, 43) car constitueix una innovació la forma estesa en joni-àtic αἰέν (<*αἰφε), que tendia a monoftongar αἰ > ā en cas que la caiguda de φ produís un hiat amb la vocal següent.

Front a la metàtesi –ηος > –εως, Baquílides presenta sempre com a desinència dels temes en φ la solució amb l'abreujament en –εος característic del joni. Tanmateix, malgrat que la visió tradicional descriu la metàtesi de quantitat com una innovació purament àtica, i certament és en aquest dialecte on més apareix, aquest tret està testimoniats igualment a les inscripcions i la prosa jònia i de manera fluctuant a l'epos

²⁷³ M. LEJEUNE, *Phonétique historique du mycénien et du grec ancien*, Paris 1982³, p. 259.

²⁷⁴ O. POLTERA, *Le langage de Simonide. Étude sur la tradition poétique et son renouvellement*, Bern 1997, p. 131.

²⁷⁵ E. *Hec.* 410; E. *El.* 1023; A. *Th.* 534.

²⁷⁶ M. LEJEUNE, *op. cit.*, p. 251.

homèric ²⁷⁷. Es tractaria doncs d'un cas d'elecció en què Baquilides preferiria la forma més conservadora ²⁷⁸ i menys específicament àtica; que no és estranya a la lírica i que apareix també en un fragment de Simònides: ἐξηγήσεως (fr. 103, 19).

Aquests casos de tractaments d'hiats representen un dels aspectes lingüístics on més costa distingir què cal explicar com a jonisme, per l'origen del poeta, i què com epicisme, pel caràcter literari; pretensió que queda sense sentit en coincidir totes dues llengües en una conservació. Sí que palesa però, el total rebuig als ditirambes de les contraccions que constitueixen una innovació i una clara especificitat àtica.

III. 1. 4: Assibilacions

El grup $\tau\iota$ apareix assibilat en $\sigma\iota$ arreu del corpus baquilidi; prova l'abast d'aquest fenomen el nom del déu Posidó (Ποσειδῶνι XVII, 36; XVII, 59; Ποσειδῶν XVII, 79; XX, 8) que, paral·lelament a l'arcaisme de la flexió en \bar{a} sense contreure, mai mostra la dental original al radical que, de fet, només apareixeria al dori no literari ²⁷⁹.

L'ús de la forma assibilada de la desinència de tercera persona del plural és encara més constant als ditirambes que als epinícis (on es manté la forma amb dental si ja hi ha una xiulant al radical ²⁸⁰) i només trobem un únic cas, en un passatge on parla el cor, on es conservi la desinència original amb la vocal final elidida: σεύοντ' (XVIII, 10), encara que, atesa l'elisió, no cal excloure la possibilitat que es tracti de la veu mitja σεύονται ²⁸¹. Segons Irigoien ²⁸², es tracta clarament d'una desinència activa en què la dental marca un acostament excepcional a la tradició eolo-dòria de la lírica coral de la qual s'allunya normalment amb la forma assibilada. Si bé la dental apareix en un parell d'ocasions als epinícis (πτάσσοντι v, 22 i καρύζοντι XIII, 231), l'única aparició al ditirambe podria explicar-se com un recurs per caracteritzar la llengua del cor al costat

²⁷⁷ E. CRESPO, "La metátesis de cantidad en jónico-ático", *CFC* 12, 1977, 187-219; p. 218 i J. MÉNDEZ DOSUNA, "Metátesis de cantidad en jónico-ático y heracleota", *Em* 61, 1993, 95-134; p. 113.

²⁷⁸ J.V. MÉNDEZ DOSUNA, *op. cit.*, p. 105, mostra que l'anomenada metàtesi de quantitat no és més que un allargament que compensa la pèrdua de sil·labicitat rere la sinizesi del grup de vocal llarga seguida de breu.

²⁷⁹ O. POLTERA, *op. cit.*, p. 532 afegeix que les formes assibilades queden sobradament justificades perquè els destinataris d'aquestes odes eren atenesos i tessalis.

²⁸⁰ B. SNELL & H. MAEHLER, *op. cit.* p. XIX; O. POLTERA, *op. cit.*, p. 509, qüestiona aquest criteri i considera que *La première* [la desinència -οντι] *apparaît à condition qu'elle soit précédée d'un radical au timbre dorien*.

²⁸¹ Contemplada, amb reticències, per B. SNELL & H. MAEHLER, *op. cit.* p. XIX.

²⁸² J. IRIGOIN, *op. cit.*, p.LII.

de l'epicisme κραδία. La desinència –τι de la tercera persona del singular només conserva la dental, excepcionalment a tot el corpus baquilidi, a φᾱτι (XXVII, 36).

Fora d'aquests casos, la dental només es conserva en algunes formes ja fixades del pronom de segona persona del singular, de què ens ocuparem en tractar la morfologia.

III. 1. 5: Tractament del grup consonàntic –ντ–σ–

Als ditirambes trobem majoritàriament la solució del grup consonàntic en allargament compensatori de la vocal precedent i simplificació de la xiulant. El tractament οντ–σ–> οισ–, en canvi, considerat típicament un eolisme i propi també d'uns altres dialectes²⁸³, present als ditirambes pindàrics (Μοῖσα 70a, 14 i χορευοίσασι 70b, 22), apareix de manera completament excepcional al participi λαχοῖσαν (XIX, 14), potser com a reminiscència d'algunes altres obres líriques²⁸⁴. Tampoc la desinència de tercera persona plural eòlia –οισιν, gens estranya a la lírica, és emprada enlloc per Baquilides.

III. 1. 6: Tractament de ϝ postconsonàntica²⁸⁵

total: 12	Tractament de ϝ postconsonàntica			
4	amb allargament	ξείνῃα XXVIII, 39	κούρους XVII, 3 κούραι XVII, 125	μοῦνον XVIII, 35
8	sense efecte		κόρα XVI, 19 κόρα XIX, 18 κόρας XVII, 103 κόραι XIX, 5 κόρα XVII, 32 κόραν XX, 5	μόνους XVIII, 46 νόσον XXVI, 8

²⁸³ G.C. HORROCKS, *op. cit.*, p. 153; A. MEILLET, *Aperçu...*, p. 131, en canvi ho considera un possible tret lesbi de parlars doris i A. LORENTE SOLANO, “Los alargamientos del tipo –οισα/-ωσα en Alcman”, en *Actas del VII Congreso Español de Estudios Clásicos*, Madrid 1989, 216-222; demostra, d'altra banda, que aquest forma també és la pròpia del dialecte laconi corresponent a la notació de *-οας-> *-ῶς.

²⁸⁴ Cf. Alc. fr. 41, 17 (Bergk); Pi. O. 14, 2 i fr. 165, 1.

²⁸⁵ Les taules que presentem a l'inici d'alguns apartats tenen una doble finalitat: presentar de manera clara i directa les dades numèriques que seria massa incòmode indicar al text i, també, oferir al lector la possibilitat de consultar tots els exemples. Seguint aquest doble criteri, en la majoria d'apartats no hem inclòs les taules perquè les desproporcions eren prou evidents com per palesar-les al text o bé els exemples eren massa extensos.

Pel que fa al grup de sonant seguida de semivocal, Baquilides sovint opta per la solució pròpia de la majoria del domini joni i també del dori oriental i Homer ²⁸⁶ amb l'allargament compensatori de la vocal precedent rere la caiguda de φ ²⁸⁷. Així, trobem quatre formes amb allargament: ξείνῃα (XXVII, 39); κούρους (XVII, 3) i κοῦραι (XVII, 125), aquestes últimes també presents als ditirambes pindàrics, i sis on la caiguda de φ postconsonàntica no té efecte: κόρα (XVI, 19; XXIX, 18); κόρας (XVII, 103); κόρα (XVII, 32); κόραν (XX, 5) a més de νόσον (XXVI, 8) en lloc de νοῦσον.

Tot i que aquest últim tractament és característic de l'àtic i el separa del joni, costa de veure-hi un tret dialectal definitori perquè no és ni de bon tros exclusiu del joni sinó que l'aproparia també a algunes parles dòries. En cap cas sembla que hi hagi cap criteri sistemàtic que expliqui el repartiment de les formes, com demostra l'alternància de totes dues eleccions i l'aparició en un mateix ditirambe de μοῦνον (XVIII, 35) i μόνους (XVIII, 46), on sí que pot ser significatiu, nogensmenys, que la primera estigui en boca del cor i la segona, d'Egeu.

²⁸⁶ M. LEJEUNE, *op. cit.*, p. 158: *L'effacement de w a pour contre-partie, sur un domaine dialectal restreint, l'allongement compensatoire d'une voyelle brève qui précède: ionien d'Asie et, partiellement, des îles; dorien oriental (Argos, Théra et Cyrène, Crète, Cos, Rhodes), c'est aussi le traitement de beaucoup le plus fréquent chez Homère.*

²⁸⁷ Per a una explicació més pregona d'aquests canvis en relació amb l'estructura sil·làbica del grec, *cf.* E. SMITH, "Some observations on the phonology of the ancient Greek dialects", *in* H. Holst & H. Mørland (edd.), *Serta Rudbergiana*, Oslo 1931, 60-68.

III. 1. 7: Fonètica sintàctica: crasis, elisions i prodelisions

total: 162		Elisions i νῦ ἐφελκυστικόν					
105	67	elisions	mots invariables	13x τ' οὐδ' XXIV, 10 δι' XV, 40 4x ἐπ' 2x ἔνθ'	29x δ' 4x ὅτ' 2x παρ' ὑπ' XVII, 17 τότ' XVII, 23	κ' XVII, 64 2x ἀλλ' ἀπ' XVII, 55 εἴτ' XIX, 29	3x κατ' ποτ' XX, 1
	25		desinències nominals	θάλλουσ' XV, 58 ἀμφικόμον' XVI, 16 ἀμβρότοι' XVII, 42 πνέουσ' XVII, 91 δύ' XVIII, 49 πλευρῶν' XX, 10 ἐμ' XXVI, 19	ὄλκ]ἀδ' XVI, 2 ἐπίφρον' XVI, 25 τιν' XVII, 43 δῶρ' XVII, 125 χέρεσσ' XVIII, 49 ταῦτ' XXIV, 13	πύθι' XVI, 10 τάλαιν' XVI, 30 τόσ' XVII, 47 ὄρι' XVIII, 6 χλαμύδ' XVIII, 54 ταῦτ' XXVIII, 42	φῶθ' XVI, 15 ἄτερθ' XVII, 12 σάμ' XVII, 57 οἶ' XVIII, 36 ποδαρκέ' XIX, 30 ποδ' XXIV, 17
	13		desinències verbals	φθέγξατ' XV, 49 ὄρνυ' XVII, 76 σεύοντ' XVIII, 10 ἀφίκετ' XIX, 40	πύθετ' XVI, 25 ἀνεκάμπτει' XVII, 82 δέδοιχ' XVIII, 30	θέλοιμ' XVII, 42 ἐπόρσυν' XVII, 89 δύνατ' XIX, 26	πρόπεμπ' XVII, 55 μόλ' XVII, 122 γένετ' XIX, 29
57	11	νῦ ἐφελκυστικόν	desinències de datiu	χάρισσιν XV, 49 ὀπάοσιν XVIII, 35 ὕγροισιν XVII, 108	πᾶσιν XV, 54 τείχε]σιν XXIV, 11 ἐρατοῖσιν XVII, 110	ποσίν XVII, 108 οἶασιν XVII, 120 ἐρατοῖσιν XVII, 130	ποσίν XVIII, 17 ῥυμοισιν XIX, 8
	46		desinències verbals	θέλωσιν XVII, 118 προσήνεπεν XV, 9 τίκτεν XIX, 50 εἶπεν XVII, 47 ἔπεφνεν XVIII, 19 ἐξέβαλεν XVIII, 28 ἔμολέν XVII, 100 τάμνεν XVII, 4 ἐράτνεν XVII, 12 ἄμυξεν XVII, 19 τέκεν XVII, 54 φύτευσεν XIX, 48	βάλωσιν XX, 7 ἄρχεν XV, 47 ὥπασεν XV, 60 ἀπόλεσεν XVI, 31 ἔσχεν XVIII, 41 ἀμφέβαλεν XVII, 112 ἔδεισεν XVII, 102 ἐράτνεν XVII, 12 θίγεν XVII, 13 τέκεν XVII, 30 φύτευσεν XVII, 59]υσεν XXIV, 18	φατίζωσιν XXIV, 9 εἶρέν XVII, 74 ὠλεσσεσεν XV, 63 εἶπεν XVII, 52 κατέκτανεν XVIII, 25 ἐπέθηκεν XVII, 113 ἔκλαγεν XVII, 127 διέδραμεν XV, 44 ἴδεν XVII, 16 τέκεν XVII, 35 τάφεν XVII, 86]γξεν XXV, 28	εἶρέν XVII, 20 ἔπεμμεν XVI, 2 εἶδεν XVII, 109 ἔσχεν XVIII, 27 ἔσχασεν XVII, 121 σάμαινεν XV, 38 κνίσειν XVII, 8 δίνα[σ]εν XVII, 18 χόλωσεν XVII, 50 θόρεν XVII, 94

Comptem dos exemples de crasis: κάμῃ (XVII, 34) i κηῦτυκτον (XVIII, 50); ambdues amb la sovintejada contracció entre el diftong final d'un mot tan usual com la conjunció copulativa καί amb la vocal breu inicial de la paraula següent. En tots dos casos, aquest fenomen de fonètica sintàctica sembla un recurs per caracteritzar

parlaments en estil directe: en boca de Teseu durant el seu enfrontament amb Minos i, segonament, en una intervenció del cor durant el seu diàleg amb Egeu, com mostra la predominància d'aquest tret a l'epigrafia i notablement a documents privats i d'època arcaica ²⁸⁸.

Baquílides evita totalment els hiats ²⁸⁹ excepte els presents exclusivament com a restes d'una ɸ inicial segons s'ha comentat adés; conseqüentment, abunden les elisions de vocals finals, especialment amb partícules, conjuncions, preposicions i adverbis (en comptem fins a seixanta-set exemples), també a les desinències nominals (en vint-i-cinc casos) i, en menor mesura, a les desinències verbals (en tretze casos). Aquesta abundància d'elisions resulta un tret força distintiu dels ditirambes front a la resta de la lírica coral, atès que *There is in fact no certain instance of aphaeresis in Doric choral lyric* ²⁹⁰. Igualment, no és gens infreqüent tampoc en aquests dos casos, tant davant de consonant com de pausa, la solució pròpia del joni-àtic del $\text{v}\hat{\text{u}}$ ἐφελκυστικόν, que apareix a onze desinències de datiu i que es prefereix clarament a les desinències verbals, on s'hi recorre fins a quaranta-sis ocasions.

De totes aquestes dades, potser el més significatiu resulti la relativa major abundància de les formes elidides en els passatges dialogats dels ditirambes XVII i XVIII, on comptem aproximadament més de quaranta elisions front a una vintena de formes amb $\text{v}\hat{\text{u}}$; no només les esperables amb partícules i d'altres mots invariables, sinó també en desinències on podria concórrer amb el $\text{v}\hat{\text{u}}$ ἐφελκυστικόν, tret que podria suposar un cert intent de caracterització de la llengua parlada.

Bo i admetent que potser es tracti més aviat d'un poetisme que d'un recurs mètric o eufònic ²⁹¹, sembla clar que en la majoria dels casos les elisions es produeixen als parlaments en discurs directe o a les invocacions del poeta a la Musa, on la *persona loquens* esdevé més patent, com un recurs per distingir aquests passatges de la part narrativa del ditirambe. Més destacable resulta però, una única prodelisió o elisió inversa: $\mu\eta\text{'}\nu\tau\chi\epsilon\hat{\text{i}}\nu$ (XVIII, 44), no tant per la seva particularitat fonètica, car és un

²⁸⁸ L.L. THREATTE, *The grammar of Attic inscriptions. I. Phonology*. Berlin – New York, 1980; p. 427.

²⁸⁹ B. SNELL & H. MAEHLER, *op. cit.*, p. xx.

²⁹⁰ B. K. BRASWELL, "Three linguistic notes on Pindar", *Glotta* 58, 1980, 205-222; p. 210.

²⁹¹ J. KURYŁOWICZ, "L'origine de v ἐφελκυστικόν" in A. Ernout (ed.), *Mélanges de linguistique et philologie grecque offerts à Pierre Chantraine*, Paris, 1972, 75-81; p. 75 adueix que les úniques elisions pròpies de la llengua corrent són les de preposicions i conjuncions, on hi ha una relació sintàctica directa i clara amb els noms que acompanyen.

recurs d'allò més regular amb la ε inicial d'un preverbi, sinó com a possible marca estilística del llenguatge del cor ²⁹².

Pel que fa al νῦ ἐφελευστικόν, solució pròpia del joni-àtic per evitar hiats entre l'última vocal, ἱ ο ε, d'un mot i la primera del següent; Baquilides hi recorre tan regularment, tant davant de vocal com de consonant, que sembla clar que era la necessitat d'una síl·laba tancada o l'hàbit del propi dialecte, confirmat sobradament a les mostres epigràfiques del dialecte epicòric ²⁹³, el que l'hi empenyia més que la suposada raó eufònica original ²⁹⁴ ja qüestionada per Kuryłowicz ²⁹⁵.

III. 1. 8: Dièresis

Sense ocupar-nos de totes les dièresis explicables com a llicències mètriques, sobta com en alguns casos (dos amb la mateixa paraula) el prefix ἐϋ manté la dièresi en el que es pot considerar un notable arcaisme: ἐϋκτιμέναν (xv, 10; xx, 10); ἐϋ[ύθ]ρονος (xvi, 3) o, més probablement, un epicisme atès que concorda en ambdós casos amb el costum homèric, contràriament als testimonis amb diftong que n'ofereixen Estesícor, Píndar i Baquilides mateix als epinícis ²⁹⁶. Tanmateix, la forma més habitual n'és la diftongada que trobem en més del doble d'exemples: εϋβουλος (xv, 37); εϋπέπλοισι (xv, 49); εϋνομίας (xv, 55); εϋδενδρον (xvii, 80); εϋπάκτων (xvii, 83); εϋδαίδαλον (xvii, 88); εϋθυμία (xvii, 126); εϋφεγγέας (xix, 27); εϋθύ]δικοι (xxiv, 7); [ε]ϋαγές (xxxviii, 7); εϋπαλά[μοι'] (xxvi, 5); εϋβ[ο]ϋλ[ο]ς (xxvii, 34) i εϋφυλλ (xxvii, 45).

²⁹² M. LEJEUNE, *op. cit.*, p. 320: *L'élyision inverse ne nous est guère connue que dans la langue des tragiques et des comiques.*

²⁹³ L. L. THREATTE, *op. cit. I*, pp. 640-642: *A gradual increase in the frequency of moveable ny can be noted from the later fifth century until Hellenistic times, by which the use of it is virtually universal before vowels and pauses and certainly normal before consonants* i descriu més endavant fins a quin punt la tria d'aquest tret transcendeix les necessitat mètriques, p. 642: *In metrical texts the use of moveable ny is normally governed by the needs of metre (...) but there are also rare cases of moveable ny contra metrum.*

²⁹⁴ De fet, Heròdot evitava el νῦ ἐφελευστικόν perquè la seva prosa estava poc condicionada per l'oralitat i la mètrica; F. BECHTEL *Die griechischen dialekte. iii. Der ionische Dialekt.* Berlin 1963 (=1924); p. 17: *Wer nun die Weberlieferung des Herodot retten wollte, der nu müsste glaubhaft machen, dass sich bei den Ionern zwischen der Zeit der grossen Lyriker und des Herodot eine solche Abneigung gegen das bewegliche nu aus gebildet habe, dass sie dem Historiker Veranlassung gab bei der Niederschrift seines Workes auf den Laut zu verzichten.*

²⁹⁵ J. KURYŁOWICZ, *op. cit.*, p. 79: manté que és un fet propi del joni-àtic alhora que afirma que no és l'eufonia, ans l'analogia *morphologique* el que explica l'extensió de ν final a partir de desinències on era originària; la qual cosa explicaria els nombrosos casos en què es troba abans de pausa forta.

²⁹⁶ Εϋκτιμέναν: Stesich.; fr. S118, 9; B. v, 149; xi, 122; εϋθρονος: Pi. O. 2, 22; P. 9, 60; N. 3, 83 i I. 2, 5.

III. 1. 9: *Varia*

D'acord amb les convencions del gènere líric i contra l'associació entre ditirambe i dialecte àtic, l'arcaisme ξύν, registrat des del micènic *ku-su*²⁹⁷, freqüent d'altra banda a l'èpica i la tragèdia, no apareix enlloc tampoc a l'obra de Baquilides, ans trobem, tant com a preposició, en sis ocasions, com en compostos (σύνουικον XV, 56 i σύννο[μou] XXVI, 11), la forma simplificada σύν.

Arreu es manté el grup consonàntic –ρσ–: (ὄρσιμάχου XV, 3; ὄρσιάλω XVI, 19; θ]άρσος XVII, 50; ἐπόρσυν' XVII, 89; 24 i θ]αρσέα XXV, 11); si bé aquesta conservació és la norma en compostos, enlloc no apareix l'assibilació en –ρρ– ni formes àtiques com θάρρος. Malgrat que aquesta descripció *a contrario* no resulta massa valuosa en si, convé tindre aquest tret en compte com a diferència amb els epinícis on alternen tots dos grups –ρσ– i –ρρ–²⁹⁸, encara que també amb un clar predomini del primer. Resulta interessant l'epítet πυρσοχαίτου (XVIII, 51), on la manca d'assibilació del primer es manté comunament, contràriament al seu ús habitual, també en la tragèdia.

III. 2 Morfologia

III. 2. 1: Genitiu temàtic en –οιο

Al contrari dels epinícis, on la desinència –οιο, d'empremta clarament homèrica, es conserva ocasionalment²⁹⁹, als ditirambes la desinència del genitiu temàtic en singular és sempre –ου i només en trobem un parell d'excepcions i encara dubtoses. En el primer cas, ἀμβροτοι' (XVII, 42), divergeixen els editors i mentre Irigoín respecta aquesta lliçó del manuscrit, Wilamowitz, Wackernagel i Jebb la corregeixen en –ου³⁰⁰ i Snell & Maehler la canvien per un acusatiu en –οv³⁰¹; mentre que el segon es tracta d'un patronímic amb la vocal final elidida i conjeturada Εὐπαλά[μοι'] (XXVI, 5).

²⁹⁷ *ku-su-a-ta-o* a KN L 698.2 (on s'assenyala un error gràfic perquè es tractaria de dues paraules) i els compostos, *ku-su-pa* (= ξυμπάν) i *ku-su-to-ro-qa* (= ξυστρόφα) a KN Dp 699.a, KN Fh 367 i PY fr. 1201, i KN B 817, PY Ed 411.1 i PY Er 880.8. G. DUNKEL, “σύν, ξύν”, *Glotta* 60, 1982, pp. 55-56 considera tanmateix que σύν és la forma antiga.

²⁹⁸ Θαρσεῖ (V, 21); πυρσόν (XIII, 49); χέ[ρσον (XIII, 99) i πυρρίχου (XIV, 22).

²⁹⁹ A. MEILLET, *Aperçu...*, p. 201 ho identifica com un recurs estilístic propi d'epítets i passatges solemnes.

³⁰⁰ R.C. JEBB, *op. cit.*, pp. 378-379.

³⁰¹ Malgrat la nostra ignorància en qüestions de crítica textual, ens sembla preferible la lliçó d'Irigoín perquè manté la *lectio difficilior* del manuscrit i perquè aparentment fa més sentit que a la construcció ἀμβρότοι' ἐραννὸν Ἄο[ῦς] ἰδεῖν φάος l'adjectiu “immortal” vagi referit a l'Aurora més aviat que no pas a la llum, tanmateix, caldria comprovar si aquesta hipòtesi és freqüent com a fórmula.

Aquest allunyament o rebuig d'un aspecte característic de la llengua homèrica per part dels ditirambes de Baquilides pot explicar-se bé com a particularitat de l'autor o del corpus conservat o bé com una característica del gènere (tot i que sí que apareix, per exemple, als ditirambes de Píndar: Φόρκοιο, 70a,17), que evitaria aquest recurs gairebé exclusiu de l'èpica i preferiria una llengua més evolucionada, més propera al registre contemporani.

III. 2. 2: Genitiu dels temes en $\bar{\alpha}$

total: 13	Genitiu de plural dels temes en $\bar{\alpha}/\eta$		
2	-εων	ἀχέων XV, 53	μελέων XIX, 2
9	-ᾶν	δυᾶν XV, 46 τᾶν ἱερᾶν Ἀθανᾶν XVIII, 1	λευκᾶν XVII, 13 Ἀθ[ανᾶν ἱερᾶν XXIII, 1 Μουσᾶν XIX, 4
2	-ων	ἀμβροσίων XIX, 2	μεγάλων XV, 53

Tot i que tots els genitius de singular dels temes en $\bar{\alpha}$ mantenen el timbre original en la desinència $\bar{\alpha}\varsigma$, els genitius de plural d'aquests temes apareixen de diverses formes. Trobem dos casos amb el timbre joni i l'estadi arcaic on encara no s'ha produït la contracció de la vocal del tema i de la desinència en $\bar{\alpha}\omega\nu$ (ἀχέων XV, 53 i μελέων XIX, 2), així com dues altres formes on la contracció sí que es produeix amb el timbre joni: $\bar{\alpha}\omega\nu$ (ἀμβροσίων XIX, 2 i μεγάλων XV, 53).

La solució més freqüent, amb nou exemples, és tanmateix la contracció "dòria" o, més exactament, no joni-àtica, car també és pròpia del tessali, lesbi i Arcadi ³⁰², en $\bar{\alpha}\nu$: δυᾶν (XV, 46); λευκᾶν (XVII, 13); τεᾶν (XVII, 21), τᾶν ἱερᾶν Ἀθανᾶν (XVIII, 1) Ἀθ[ανᾶν ἱερᾶν XXIII, 1 i Μουσᾶν (XIX, 4). Costa de veure-hi algun criteri que expliqui aquesta distribució atès que les solucions amb timbre η i la contracció del joni-àtic es troben al ditirambe XIX dedicat als atenesos però, al mateix temps, totes tres solucions apareixen al ditirambe XV i també al XIX i la contracció en $\bar{\alpha}\nu$ és l'exclusiva de ditirambes tan associats a Atenes com el XVII i el XVIII, fins i tot al sintagma τᾶν ἱερᾶν Ἀθανᾶν. Aquesta proporció s'explica doncs per la preferència del timbre $\bar{\alpha}$ d'acord amb les convencions del gènere líric.

³⁰² P. CHANTRAINE, *Morfología histórica del griego*, Barcelona 1983; p. 33.

III. 2. 3: Dativus de plural

total: 52	Desinències de datiu de plural					
17	-οις	θεοῖς XV, 13 αἰόλοις XV, 57 βροτοῖς XVII, 118 στέρνοις XVIII, 53 θεοῖς XXV, 21	ἀθανάτοις XV, 45 ἐξαισίοις XV, 58 γυῖοις XVII, 124 πολυηράτοις XIX, 9	θνατοῖς XV, 52 δόμοις XVII, 111 πολεμηῖοις XVIII, 33 ἀκαμάτοις XIX, 20	ἀνθρώποις XV, 54 ῥόδοις XVII, 116 ῶμοις XVIII, 47 χαλκέο[ις] XXIV, 10	
10	-αις	ἄφροσύναις XV, 57 νάπαις XVIII, 23 θήβαις] XIX, 47	χαίταις XVII, 105 ταῖς XIX, 9 φύλα[ις] XXVII, 44	οὔλαις XVII, 113 ὀλβίαις XIX, 10	φρενοάραις XVII, 118 Ἀθάναις XIX, 10	
8	-σι(ν)	χάρισσιν XV, 49 ποσίν XVIII, 17	πᾶσιν XV, 54 ὀπάσιν XVIII, 35	ποσίν XVII, 108 ῶμμασι XIX, 19	φροντίσι XVII, 120 τείχε]σιν XXIV, 11	
10	-οισι(ν)	εὐπέπλοισι XV, 49 ὄπλοισι XVIII, 34 ἑπταπύλοισι] XIX, 47	ὕγροῖσιν XVII, 108 ὄπλοισι XVIII, 42 ἐπι]χθονίοισι XXVI, 16	ἐρατοῖσιν XVII, 110 φαιδίμοισι XVIII, 47	ἐρατοῖσιν XVII, 130 ῦμνοισιν XIX, 8	
3	-αισι(ν)	κόμαισι XVII, 113	οἶασιν XVII, 120	φραδαῖσι XIX, 17		
4	-εσσι	παῖδεσσι XV, 39	κέρδεσσι XV, 57	πάντεσσι XVII, 123	χέρεσσ' XVIII, 49	

A Baquilides conviuen totes les desinències de datiu de plural, amb aproximadament el doble de formes hereves de l'instrumental que del locatiu: disset datius en -οις front a deu en -οισι(ν) i deu en -αις front a tres en -αισι(ν), en detriment de les formes hereves del locatiu pròpies dels parlars jonis. La comparació amb l'àtic epicòric, on -οισι(ν) és una forma rara pròpia d'inscripcions en vers i anteriors al 450 aC³⁰³, revela que Baquilides sol preferir la desinència amb menys marques dialectals, car és la pròpia tant de part de l'àtic i el joni d'Eubea com del dori, el beoci i l'arcado-xipriota³⁰⁴, encara que en unes altres ocasions tampoc renuncia a la forma jònia explicable també com a poetisme. En qualsevol cas, totes dues formes devien confondre's amb certa facilitat i la lírica testimonia aquest cas d'elecció.

En el cas de la declinació atemàtica, trobem vuit formes regulars i quatre en -εσσι, només dues de les quals són regulars fonèticament com a pertanyents a un tema en xiulant. Trobem una primera alternança entre els datius plurals amb la simplificació esperable de les xiulants resultants de l'assimilació de la dental del tema amb la desinència, com ara ποσίν (XVIII, 17), φροντίσι (XVII, 120), ῶμμασι (XIX, 19) o τείχε]σιν (XXIV, 11), i les formes arcaïtzants amb manteniment de les geminades: Χάρισσιν (XV, 49) i κέρδεσσι (XV, 57). Front a totes aquestes formes fonèticament regulars, una segona

³⁰³ L.L. THREATTE, *op. cit. II*, p. 25.

³⁰⁴ P. CHANTRAINE, *Morfología...*, p. 26.

elecció més marcada s'observa en l'extensió innovadora d'una desinència refeta –εσσι a dos temes en dental: παίδεσσι (XV, 39; on esperaríem παίσι <*παιδ–σι) i πάντεσσι (XVII, 123; en lloc de πάσι <πάντ–σι).

És comunament acceptat que la lírica mantenia també la possibilitat d'emprar tant la desinència etimològica en –σι com –εσσι, considerat un eolisme de gran pes per trobar-se ja a l'èpica homèrica i en possibles models eolis no conservats ³⁰⁵. Morpurgo Davies ³⁰⁶ accepta l'explicació de Wackernagel sobre l'extensió de la desinència –εσσι per una analogia proporcional amb el nominatiu, és a dir, –οι : –οι–σι = –εξ : –εξ–σι, i no a partir de una extensió de la desinència dels temes en xiulant pròpia de l'eoli, on l'evolució fonètica regular hauria simplificat el gup consonàntic i produït una forma normal i genuïna –εσσι> –εσι. Chadwick ³⁰⁷, per contra, bo i admetent-hi l'analogia proporcional, considera la conservació de la xiulant doble un arcaisme particular de l'eoli. Sigui quin sigui el seu origen i malgrat l'etiqueta d'eolisme, l'estudi més recent fet per Lazzeroni ³⁰⁸ demostra que es tracta d'una reanàlisi present a nombrosos dialectes (lesbi, tessali, beoci, focidi, locri, corinti, eleu i argiu) i que el seu ús a la literatura mostra més aviat un poetisme que no pas una adscripció geogràfica concreta.

Així doncs, a banda dels dos casos en què la doble xiulant encara no s'ha simplificat, la desinència –εσσι a παίδεσσι i πάντεσσι és un poetisme molt marcat, un eolisme probablement heretat de l'èpica, encara que no tan freqüent com als epinícis ³⁰⁹. Ambdues vegades l'homerisme, a l'igual que els arcaïsmes esmentats adés, podria explicar-se pel context literari: en el primer cas es tracta d'un passatge narratiu sobre els fills de Príam, dins el marc del rescat d'Hèlena, i en el segon, del final de l'aventura submarina de Teseu en què tots els joves jonis es meravellen del retorn de l'heroi.

³⁰⁵ A. MEILLET, *Aperçu...*, p. 187; O. HOFFMANN, A. DEBRUNNER & A. SCHERER, *op. cit.*, p. 132; G.C. HORROCKS, *op. cit.*, p. 53.

³⁰⁶ “The –εσσι datives, Aeolic- -ss- and the Lesbian poets” in A. Morpurgo Davies & W. Meid (edd.), *Studies L.R. Palmer*, Innsbruck 1976, 181-197.

³⁰⁷ “The Aeolic dative plural”, in B. Bela (ed.), *Studies in Diachronic, Synchronic, and Typological Linguistics: Festschrift for Oswald Szemérenyi on the Occasion of his 65th Birthday*, Amsterdam 1979, 207–211.

³⁰⁸ R. LAZZERONI, “Il dativo eolio in –εσσι. Un caso di rianalisi”, *AGI* 73, 1988, 12-24.

³⁰⁹ Χαρίτεσσι (V, 9); πτερύγεσσι (V, 18); πόδεσσι (VI, 3); πάντεσσι (XIII, 48); πόδεσσι (XIII, 52) i πάντεσσι (XIII, 166).

III. 2. 4: Desinència de tercera persona del plural

Reprement el que s'ha dit anteriorment a l'apartat de fonètica en tractar de les assibilacions, la desinència primària de tercera persona del plural als ditirambes és, en la immensa majoria dels casos, –ουσι(ν), resultat de l'assibilació de la dental i de l'allargament compensatori. Si bé en la tradició lírica totes dues formes semblen alternar indiferentment, l'abundància de –ουσι(ν) s'explica a Baquílides per raons fonamentalment fonètiques, com l'avantatge del νὺ ἐφελκυστικόν eufònic, de manera que la desinència amb la dental original queda relegada a un únic cas en què convé recórrer a l'elisió. Mentre que per a Hoffmann-Debrunner-Scherer³¹⁰ la desinència verbal –οὔτι és un dorisme, Irigoín³¹¹ la identifica com a tradició eolo-dòria, tanmateix, resulta més senzill veure-la com una conservació de la dental aliena al joni-àtic.

III. 2. 5: Pronoms

El sistema pronominal, especialment revelador per la típica conservació d'arcaïsmes ensems l'elevada freqüència d'ús que permet el desenvolupament d'innovacions, apareix especialment ben representat en els pronoms personals. A la primera persona del singular trobem l'acusatiu àton με (XVII, 53) i les formes tòniques ἐμέ (κάμέ XVII, 33 i XXVIII, 16); ἐμοί (XVI, 2; XIX, 37) i el més particular datiu plural ὄμμι (XVII, 25), eolisme freqüent a la lírica coral i no rar a l'èpica, la presència del qual en boca de Teseu pot relacionar-se amb la solemnitat del passatge en què s'adreça a Mínos tot invocant la Moira i la Justícia.

A la segona persona, predominen les formes assibilades (σ]ύ XVII, 28; XVII, 44; XVII, 76; XIX, 1; XIX, 8 σέ; XVII, 58; σε XVII, 29; XVII, 39; XIX, 12; σοί XVII, 54) però es conserva la dental original a l'acusatiu τίς (XVIII, 14), més aviat una elecció eufònica que un dorisme³¹², i a la forma enclítica, ja esdevinguda partícula emfàtica i arcaïsmes corrent al joni, τοι (XVII, 78; XVIII, 1). No trobem però, les formes σέο ni σέθεν que apareixen als epinícis³¹³ i als ditirambes de Simònides (fr. 38, 25) i Píndar (70dc, 7).

³¹⁰ O. HOFFMANN, A. DEBRUNNER & A. SCHERER, *op. cit.*, p. 131.

³¹¹ J. IRIGOÍN, *op. cit.*, p. LII.

³¹² R.C. JEBB, *op. cit.*, p. 86; O. HOFFMANN, A. DEBRUNNER & A. SCHERER, *op. cit.*, p.131.

³¹³ Σέο (III, 65) i σέθεν (XI, 9).

El pronom anafòric àton de la tercera persona *viv* (XV, 56; XVI, 31; XVII, 84; XVII, 91; XVII, 112; XIX, 27; XIX, 42; XXVII, 34; XXVII, 36), als ditirambes sempre amb un referent singular, ha estat tradicionalment explicat com un dorisme ³¹⁴ front al jonisme present a l'èpica i a Heròdot, encara que gens estrany a la lírica, *μiv*. En realitat, la tria de l'anafòric depèn, més que d'un repartiment dialectal, de la possibilitat d'elecció entre dues conservacions, de les quals *viv*, dependent de l'anterior, és la més innovadora ³¹⁵, alhora que la més freqüent en l'anomenat "dori literari" de la lírica i la tragèdia ³¹⁶.

Al pronom reflexiu, alterna al datiu la forma etimològica *οί* <*σϜ-οι (XVII, 19; XVIII, 46; XX, 9, amb un referent femení en XVII, 37 i XVII, 115), mantinguda tanmateix com a arcaisme a l'àtic (de fet, com hem explicat adés, és l'únic cas on roman constant l'hiat resta de la Ϝ), amb l'emfàtica *αὐτόν* a l'acusatiu (XVIII, 41).

Entre els possessius destaca la forma *ἀμέτερας* (XVIII, 5), genitiu del pronom de primera persona de plural on es combina la *ā* etimològica al tema amb *-τερος*, sufix que es va introduir en diversos dialectes i que va acabar esdevenint la característica dels adjectius possessius al joni-àtic. El possessiu de la primera persona singular *ἐμᾶς* (XVII, 64) no és tan significatiu com l'alternància a la segona persona de l'acusatiu singular assibilat *σόν* (XVI, 12) i el genitiu de plural amb dental i vocalisme *ε τεᾶν* (XVII, 21).

Els demostratius s'organitzen en un sistema ternari on *ὄδε* (*τόνδε* XVII, 60; *τάδε* XVII, 74; XXIV, 11 ³¹⁷) és el deíctic proximal; *οὔτος* (*τοῦτον* XVIII, 31; *ταῦτα* XVIII, 30; XXIV, 13 i XXVII, 42), el de distància intermèdia i *κεῖνος* (*κεῖνᾶ* XV, 62), el de llunyania. La preferència de *κεῖνος* sobre la forma pròpiament àtica *ἐκεῖνος* ³¹⁸ revela que es tracta de l'organització jònia dels demostratius.

³¹⁴ O. HOFFMANN, A. DEBRUNNER & A. SCHERER, *op. cit.*, p. 131.

³¹⁵ A. LILLO, "Thessalian *μαδεμνα*, Aeolic Homeric *μiv*, Doric *viv*", *IF* 97, 1992, 55-64, p. 64; hi coincideixen E. SCHWYZER, *Grichische Grammatik I*, München 1953, p. 608, que explica ambdues formes com a **ιμμ* > **μim* > *μiv* > *viv* (on costa d'entendre el paral·lelisme amb el llatí *emem* i la caiguda de la inicial) i, més versemblantment, M.S. RUIPÉREZ, "El pronombre anafórico griego *μiv*, *viv*" in J.L. García-Ramón (ed.), *Opuscula selecta*, Innsbruck 1989, 146-151 defensa que provéien d'una resegmentació en què el pronom original *iv* (testimoniat en xipriota) rebria com a inicial la consonant final de les formes verbals a què es postposava: *μ* en un estadi més primerenc i *v* rere el canvi de *μ* final.

³¹⁶ M.S. RUIPÉREZ, *op. cit.*, p. 147.

³¹⁷ Apareix també l'adverbi modal *ὄδε* (XVIII, 39).

³¹⁸ H. W. SMYTH, *The Sounds and inflections of Greek dialects*, Oxford 1894; p. 77; la forma *κεῖνος* també apareix a inscripcions àtiques però confinada a textos en vers, L. L. THREATTE, *op. cit. II*, p. 328.

El quantitatiu τόσος apareix als ditirambes amb la xiulant simple (τόσᾱ XVI, 11 –com a relatiu-; XVII, 47); junt amb la forma demostrativa τοσοῦτων (XVIII, 39). Se'n bandeja el que seria un jonisme massa específic com l'interrogatiu κότερος, en optar per la solució pròpia de la κοινή del gènere i no marcada dialectalment πότερα (XVIII, 33).

III. 2. 6: Augment

total: 83		Formes verbals amb augment i sense augment			
35	9	amb augment	imperfets	προσήνεπεν XV, 9 ἄγον XV, 37 ἄρχεν XV, 47 ἀνεκάμπτετ' XVII, 82 ἐπόρσυν' XVII, 89 ἔτερπον XVII, 107 ἦν XVIII, 21 εἶρεν XVII, 74 εἶρεν XVII, 20	
	26		aorists	διέδραμεν XV, 44 ὄπασεν XV, 60 ὄλεσεν XV, 63 ἔπεμψεν XVI, 2 ἐμήσατο XVI, 30 ἀπόλεσεν XVI, 31 κατένευσε XVII, 25 εἶπεν XVII, 47 εἶπεν XVII, 52 εἶπε XVII, 81 ἔμολεν XVII, 100 ἔδεισεν XVII, 102 εἶδεν XVII, 109 ἀμφέβαλεν XVII, 112 ἐπέθηκεν XVII, 113 ἔσχασεν XVII, 121 ὠλόλυξαν XVII, 127 ἔκλαγεν XVII, 127 ἔκλαγε XVIII, 3 ἦλθε XVIII, 16 ἔπεφνεν XVIII, 19 κατέκτανεν XVIII, 25 ἔσχεν XVIII, 27 ἐξέβαλεν XVIII, 28 ἔσχεν XVIII, 41 εἰ[ί]πε XXIV, 13	
58	17	sense augment	imperfets	σάμαινεν XV, 38 ἀόλιζον XV, 42 εὔχοντο XV, 46 μέλ[λ]λε XVI, 19 τάμνεν XVII, 4 πίτνον XVII, 6 ἐράτνεν XVII, 12 κλύε XVII, 67 χέον XVII, 96 φέρον XVII, 97 λάμπε XVII, 104 δίνηντο XVII, 107 λάμπε XVII, 123 φεῦγε XIX, 16 δύνατ' XIX, 26 τίκτεν XIX, 50 ἄγετο XX, 4	
	41		aorists	φθέγγατ' XV, 49 κελάδησαν XVI, 12 πύθετ' XVI, 26 δέξατο XVI, 35 κνίσεν XVII, 8 ἐράτνεν XVII, 12 θίγεν XVII, 13 βόασε XVII, 14 ἴδεν XVII, 16 δίνα[σ]εν XVII, 18 ἄμυξεν XVII, 19 τέκεν XVII, 30 τέκεν XVII, 35 δόσαν XVII, 37 τάφον XVII, 48 χόλωσεν XVII, 50 τέκεν XVII, 54 φύτευσεν XVII, 59 ἔνεγκε XVII, 62 φύτευσε XVII, 68 ἄστραψε XVII, 71 πέτασσε XVII, 72 ὄρουσε XVII, 84 δέξατο XVII, 85 τάφεν XVII, 86 κέλευσε XVII, 87 τρέσσαν XVII, 92 θόρεν XVII, 94 δῶκε XVII, 116 φάνη XVII, 119 μὸλ' XVII, 122 παϊάνιξαν XVII, 129 κέλευσε XIX, 21 γένετ' XIX, 29 φύτευσαν XIX, 35 ἀφίκετ' XIX, 40 φύτευσεν XIX, 48 φράσε XXVI, 7 κέλευσε XXVI, 9 μάθε XXVI, 14 σχέτο XXVI, 15	

Predominen clarament les formes sense augment, de les que trobem cinquanta-vuit exemples (disset imperfets i quaranta-un aorists) front a trenta-cinc formes amb augment (nou imperfets i vint-i-sis aorists) tot i que costa identificar algun criteri que expliqui la distribució de les formes. Apareixen tant l'augment temporal com sil·làbic i no hi ha, aparentment, cap restricció fonètica. Que el verb sigui un arcaisme lèxic tampoc no sembla definitori car trobem, per exemple, formes com μόλ' (XVII, 122) al costat de ἔπεφνεν (XVIII, 19) o ἔμολεν (XVII, 100), més antigues comparativament encara que ben habituals a l'èpica.

Sí que s'aprecia una certa regularitat en el fet que els verbs amb preverbi sempre apareguin amb augment i que siguin normalment els aorists caracteritzats amb temes diferents dels de present o sigmàtics els que no porten augment. Sembla clar que es tracta d'un cas d'elecció en què les dues opcions alternen lliurement, sovint en un mateix passatge, per produir un efecte de *variatio*, com per exemple ὠλόλοξαν (XVII, 127) i παϊάνιξαν (XVII, 129). Segons Meillet la llibertat en l'ús de l'augment, quan ja era estès arreu en època històrica, és un marcat homerisme i, de fet, ja a Homer era un arcaisme eoli ³¹⁹; tanmateix, molts estudiosos han mirat d'explicar l'alternança de formes amb i sense, tant dintre del grec com entre les diverses llengües indo-europees, sense que se n'hagi arribat a cap solució satisfactòria ³²⁰.

D'altra banda, no és estrany que tots els exemples siguin de terceres persones car els temps de passat són essencialment narratius, fins i tot quan apareixen dintre dels parlaments dels personatges, mentre que les segones persones solen aparèixer en present d'indicatiu o imperatiu. Descartats els criteris morfo-semàntics, atenent a la sintaxi, s'observa que als discursos en estil directe abunden, encara que no en siguin exclusives, les formes sense augment.

Aquesta circumstància pot resultar especialment rellevant al ditirambe XVII, on hi ha sis formes sense augment i una amb augment, potser com a tret estilístic propi del to elevat amb què discuteixen llurs respectius llinatges Teseu i Minos o, també, d'acord amb estudis que defensen el caràcter emfàtic de l'augment com a tret estilístic, perquè

³¹⁹ A. MEILLET, *Aperçu...*, p. 190: *C'est donc sans doute de la lyrique éolienne en même temps que d'Homère que la lyrique chorale a reçu la licence dont elle se sert. Et la liberté homérique d'employer ou de ne pas employer l'augment doit être elle-même un archaïsme éolien.*

³²⁰ Bona mostra dels diferents criteris i vies proposades per explicar el repartiment de les formes apareix compendiada a l'estat de la qüestió ofert per L. BOTTIN, "Studio dell'aumento in Omero", *SMEA* 10, 1969, 69-145.

els personatges parlen de fets passats però no d'una successió d'esdeveniments, per la qual cosa no els cal posar de relleu mitjançant la forma marcada, amb augment, la narració i el pretèrit queda com a informació secundària ³²¹. En canvi, al ditirambe XVIII, tot dialogat, només apareixen vuit formes verbals d'un temps pretèrit i totes amb augment, potser per accentuar la rapidesa amb què el desconegut Teseu s'acosta a l'Àtica o, també, des d'una perspectiva contrària i tenint en compte que les formes sense augment són majoritàries als ditirambes però havien esdevingut ja banals i no marcades a la parla contemporània ³²², com a recurs per caracteritzar la parla dels personatges bo i aproximant-la al llenguatge corrent.

III. 2. 7: Infinitius

total: 24	Desinències d'infinitiu			
		Present	aorist	futur
4	-εν	θύεν XVI, 18 ἐρύκεν XVII, 41 ἴσχευ XVII, 88 φυλάσσειν XIX, 25		
14	-ειν	πεδοιχγεῖν XVI, 13 στείχειν XVIII, 36 ἔχειν XVIII, 48 στίλβειν XVIII, 55 τεύχειν XXVI, 9	κιχεῖν XV, 53 λιπεῖν XVI, 13 ἰδεῖν XVII, 43 ἴντυχειν; XVIII, 44 ἄμαρτεῖν XVIII, 46 λαθεῖν XIX, 27 κτανεῖν XIX, 31 πιθεῖν XXVIII, 15	φοινίξειν XXVII, 36
4	-μεν	ἔμμεν XVIII, 31 ἔμμεν XVIII, 56 ἴμεν XIX, 12	θέμεν XVII, 70	
1	-μεναι	ἔμμεναι XVIII, 14		
1	-σαι		στασαι XXIV, 9	

Entre les diferents desinències d'infinitiu, són majoritàries, amb catorze aparicions, les formes amb la desinència –ειν (< *e-sen), una innovació present a tots els dialectes però especialment característica del joni-àtic, en què assoleixen un enorme rendiment funcional encara que també es troben als dialectes nord-occidentals i doris

³²¹ Segons demostra en diversos passatges de la *Iliada* S. RODEGHIERO, "L'aumento verbale nella narrazione omerica tra testo e sintassi", comunicació presentada al *International Colloquium on Ancient Greek Linguistics*, Roma, 23-27 de Març del 2015.

³²² L. L. THREATTE, *op. cit.* II, p. 502: *Both the syllabic and temporal augment are frequently omitted in metrical inscriptions whenever the omission facilitates the metre. But the augment is virtually never omitted in Attic inscriptions in prose.*

(on, tanmateix, la contracció sol donar-hi –ην), on comencen a estendre's a partir del s. IV aC ³²³.

Els infinitius en –εν es troben només en aquestes quatre ocasions en tot el corpus baquilidi, sempre amb el tema de present: θύεν (XVI, 18); ἐρύκεν (XVII, 41); ἴσχεν (XVII, 88) i φυλάσσειν (XIX, 25). Mal anomenats tradicionalment “infinitius doris”, apareixen en realitat als dialectes occidentals, doris i orientals (encara que en joni-àtic són un arcaisme molt més rar que en arcado-xipriota), però sobta que siguin l'única desinència d'infinitiu (junt amb el seu grau ø: –ν) totalment absent del corpus homèric ³²⁴. No sembla que hi hagi cap criteri clar per explicar-ne la repartició amb –εν, car –εν apareix tant davant de vocal (XVII, 41; XVII, 88; XIX, 25) com davant de consonant (XVI, 18); sí que és coherent que els verbs en –εω només es relacionen amb la desinència –εν.

Prou més significatius resulten els tres casos d'infinitius en –μεν: ἔμμεν (XVIII, 31; XVIII, 56); ἴμεν (XIX, 12) i θέμεν (XVII, 70), amb la desinència originalment d'aorist pròpia del grup occidental, més concretament dels dialectes nord-occidentals, doris i també el tessali, i exclosa absolutament tant del joni-àtic com de l'arcado-xipriota, encara que sí que apareix a l'èpica ³²⁵. Front a la innovació d'alguns parlars que la introdueixen àdhuc als verbs temàtics per regularitzar el paradigma, Baquilides en manté l'ús atemàtic, amb verbs irregulars freqüents, original.

Pel que fa a ἔμμεναι, descrit unànimement com a eolisme flagrant (encara que caldria puntualitzar que es tracta d'una innovació particular del lesbi literari no compartida amb la resta de parlars eolis ³²⁶) és consolidat com a forma literària a l'epos homèric, on s'estén fins i tot a formacions temàtiques.

Deixant a banda la desinència de l'infinitiu d'aorist sigmàtic en –σαι, heretada i present a tots els dialectes, les diferents formes d'infinitiu que trobem a Baquilides testimonien com, d'entre totes les possibles eleccions, a banda d'algunes formes molt

³²³ L. MARTÍN VÁZQUEZ, “La formación del infinitivo activo en griego”, *CFC* 3, 1993, 231-271; pp. 256-257: *Todos los grupos dialectales, cada uno con su propia cronología, adoptaron la innovación que supone el uso de –εν en el presente temático, cuando el paradigma verbal estaba ya consolidado y no se podía confundir el tema de presente con el de aoristo, por lo que el uso de dos desinencias distintas en dos temas verables distintos resultava redundante y antieconómico.*

³²⁴ L. MARTÍN VÁZQUEZ, *op. cit.* p. 249.

³²⁵ L. MARTÍN VÁZQUEZ, *op. cit.* p. 247.

³²⁶ L. MARTÍN VÁZQUEZ, *op. cit.* p. 243; aquest valuós estudi sobre els dialectes epicòrics contradiu definicions com les de R.C. JEBB, *op. cit.*, p. 87, que considera ἔμμεν i ἔμμεναι *Old Ionic*.

marcades en –μεν i –μεναι (concentrades gairebé totes a les parts corals del ditirambe dialogat), explicables com a homerismes més que no pas dorismes, predomina –ειν, l'única que apareix a tots els temps verbals. Si bé aquesta proporció concorda amb l'ús joni, Baquílides renuncia a l'altre tret distintiu del seu dialecte: la innovació de la desinència –ναι, tot seguint un dels usos més afiançats a la κοινή lírica ³²⁷.

III. 2. 8: Aorists en –ξα

Apareixen als ditirambes algunes formes d'aorist sigmàtic amb gutural: ὄλεσεν (XV, 64), πέτασσε (XVII, 72), τρέσσαν (XVII, 92), ὠλόλυξαν (XVII, 27) i παιάνιξαν (XVII, 129), la majoria corresponents a presents denominatius en –ίζω i d'altres, amb doble sigma, a un present en *y com τρέω o a innovacions poètiques presents a Homer i que perviuen al drama com ara πετάζω i ὀλέκω, fetes sobre els atemàtics πετάννυμι i ὄλλυμι. Tres d'aquestes formes manquen, a més, de l'augment sil·làbic i suposen clars poetismes en verbs rars en prosa (τρέω), que normalment apareixen amb preverbis (ὄλλυμι i πέτασσε) o totalment associats semànticament a l'activitat poètica i ritual (ὀλολόζω i παιᾶνίζω).

Nombroses fonts coincideixen en atribuir un caràcter plenament literari a l'extensió dels aorists sigmàtics en –ξα, tret morfològic gairebé distintiu de la llengua de la lírica coral, alhora que divergeixen en les filiacions dialectals proposades: mentre que Meillet ³²⁸ considera tant l'aorist en –ξα com en –σσα dorismes i afegeix que és molt més comú a d'altres autors lírics que a Píndar i Baquílides; Hofmann-Debrunner-Scherer ³²⁹ descriuen els aorists amb doble sigma com a homerismes i Snell & Maehler, com a eolismes. L'anàlisi morfològica que en fa Chantraine ³³⁰ suggereix, tanmateix, que es tracta d'un cas d'elecció present a tots els dialectes.

L'extensió del tractament gutural de l'aorist sigmàtic d'alguns presents en –άζω i –ίζω, per analogia amb casos que sí que reposaven sobre un tema en gutural seguida de *y suposa una innovació, un cop perduda la motivació etimològica. Així, front a la desinència –ξα, estesa de manera irregular en molts dialectes eolis i particularment ben testimoniada en dori, l'àtic empra generalment la desinència dels

³²⁷ A. MEILLET, *Aperçu...*, p. 201; G.C. HORROCKS, *op. cit.*, p. 54.

³²⁸ A. MEILLET, *Aperçu...*, p. 201.

³²⁹ O. HOFFMANN, A. DEBRUNNER & A. SCHERER, *op. cit.*, pp. 131-132.

³³⁰ P. CHANTRAINE, *Morfología...*, pp. 118-119.

temes en dental –σα, i Homer, al seu torn, en presenta prou fluctuacions, de manera que les vacil·lacions romanen a la llengua literària. Tot plegat sembla poder confirmar³³¹ doncs que els cinc casos vists adés suposen una tria de poetismes de clara reminiscència homèrica (i que permeten, un cop més, l'allunyament de l'àtic), explicables, també, pel context, car s'empren a la conclusió gnòmica del ditirambe sobre el rescat d'Hèlena o a moments especialment intensos de la narració i la invocació de l'oda sobre Teseu i Minos.

III. 2. 9: Subjuntiu breu

Obviant la forma de sentit exhortatiu δε[ί]ξομεν (XVII, 46), dubtosa perquè al capdavall són moltes també les interferències semàntiques entre futur i subjuntiu, hi ha un sol exemple de subjuntiu breu a tot el corpus de Baquilides: μήσεται (XVIII, 42) confirmat com a arcaisme homeritzant³³² per la conjunció ὄφρα, típica d'Homer i la lírica, que amb sentit final només pot aparèixer amb subjuntiu o optatiu³³³.

L'oposició d'un subjuntiu amb vocal breu als verbs atemàtics front a la vocal temàtica allargada als temàtics original queda anul·lada quan comença a adoptar-se una única solució (en joni-àtic la vocal llarga) per als dos tipus de verbs. El subjuntiu amb vocal breu sobre un tema d'aorist sigmàtic d'un verb temàtic es troba tant a Homer com a alguns dialectes com el joni oriental, el cretenc, el dori o el lesbi³³⁴, tot i amb tot, la freqüent coincidència i possible confusió amb un futur sigmàtic en pot dificultar la identificació. En aquest cas de Baquilides, tenint en compte a més la construcció final en què apareix i que està en boca del cor, es pot interpretar com un arcaisme o poetisme³³⁵ que remet a l'èpica més que com una característica d'un dialecte en concret.

³³¹ R.C. JEBB, *op. cit.*, p. 81, per contra, considera que se'n podria esperar una major proporció però que Baquilides evita aquesta desinència -ξα si hi ha una κ anterior.

³³² Tanmateix D.E. GERBER, "Short-vowel subjunctives in Pindar", *HSCIPh* 91, 1987, 83-90; p. 88: *There is no question that in Homer we find numerous examples of the subjunctive used with little or no distinction from the future, but this practice does not seem to have been followed by the lyric poets.*

³³³ Si bé és cert que Homer n'ofereix dos exemples amb futur: ὄφρα καὶ Ἐκτωρ εἴσεται ἢ ῥα καὶ οἷος ἐπίσθηται πολεμίζειν ἡμέτερος θεράπων (*Il.* O 242-244) i ὄφρα οἱ ἦ τι ἔπος ὑποθήσειαι ἠέ τι ἔργον (*Od.* δ 163).

³³⁴ P. CHANTRAINE, *Morfología...*, p. 172.

³³⁵ D.E. GERBER, *op. cit.*, p. 84.

III. 2. 10: Desideratiu

La forma δαμάσειας (XVII, 44), amb la desinència d'optatiu aorist àtic, també present a Homer i el lesbi ³³⁶, s'oposa a la solució regular –σαι–ς amb una etimologia més fàcilment explicable; de manera semblant a l'optatiu d'aorist μείξειε (XXVI, 10). En tots dos casos apareix el morfema de desideratiu *–sei–, si bé en el segon exemple ja ha perdut aquest sentit i devia entendre's ja com una altra forma de l'optatiu, es tracta d'un notable arcaisme ³³⁷.

III. 3 Sintaxi

III. 3. 1: Nombre

En algunes ocasions el singular s'utilitza amb sentit de plural, bé en casos regulars d'un nom col·lectiu com δάκρυ (XVII, 95) o bé en poetismes consolidats com ὄμμα (XVII, 18) o l'homerisme χέρα (XVII, 72); si bé aquesta és una llició dubtosa ³³⁸ queda clar que realment correspondria a un significat dual. Inversament, és un plural poètic gens cridaner δόμους (XVII, 63).

Més interessant resulta examinar l'ús restringit i totalment residual que té el dual. En cap cas apareixen les formes de dual esperables χεῖρε o χεῖροῖν ³³⁹, ans la innovació del plural χέρας (XV, 45; podríem descartar els exemples de χείρων XVII, 45 i χέρεσσ' XVIII, 49 perquè el referent és realment plural: les mans de diverses persones) igual que amb ξεστούς (XVIII, 49), un acusatiu plural malgrat que determinat pel numeral δύο ³⁴⁰, i ὄμματων (XVIII, 54) i ὄμμασι (XIX, 19); si bé en aquest últim cas sobta menys perquè ὄμμα no sol aparèixer en dual (Homer hi substitueix ja el plural ³⁴¹) i seria un aticisme flagrant.

³³⁶ P. CHANTRAINE, *Morfología...*, p. 176.

³³⁷ H. HOLLIFIELD, "Homeric "κεῖω" and the Greek Desideratives of the Type "δρασειεί", *IF* 86, 1981, 161-189.

³³⁸ Les diverses mans del paper dubten entre el singular i el plural, mentre que JEBB i IRIGOIN hi accepten el plural, l'edició de SNELL & MAEHLER que seguim n'adopta el singular.

³³⁹ Esperable car la desinència en -οῖν desapareix molt més aviat que la del nominatiu o acusatiu; la qual cosa concorda amb la normal extensió del plural en un principi als noms d'òrgans parells, que no eren mai acompanyats del numeral; A. MEILLET, "L'emploi du duel chez Homère et l'élimination du duel", *MSL* XXII, 1922, 145-164; p. 149.

³⁴⁰ Aquí s'aprecia l'abast de la innovació car segons conclou A. CUNY, *Le nombre duel en grec*, Paris 1906, p. 507; era en companyia del numeral on solien conservar-se les desinències de dual.

³⁴¹ A. CUNY, *op. cit.* p. 499; i P. FORTASSIER, "À propos de l'emploi du duel chez Homère", *REG* 102, 183-189; p. 185, neguen que el repartiment entre dual i plural a Homer fos incoherent, ans sempre trobaria raons estilístiques o motivacions sintàctiques.

Φῶτε (XVIII, 46) resulta doncs un marcat arcaisme o poetisme en boca d'Egeu, si més no morfològicament, car sintàcticament suposa una certa innovació la seva concordança amb l'adjectiu plural μόνους (també amb un tractament de la Ϝ postconsonàntica pròpiament àtic) o, millor, tenint en compte això últim, un important aticisme, atès que la conservació del dual caracteritzava la llengua parlada d'aquest dialecte³⁴² front al joni epicòric, que l'havia perdut en època ben primerenca³⁴³.

III. 3. 2: Article

És especialment significativa la varietat d'aparicions de l'antic tema demostratiu **so/to* que va originar l'article. Paral·lelament al seu ús abundant i plenament desenvolupat com a article, manté el significat demostratiu (ὁ XVII, 71; XXVI, 14; ἄ XV, 59; τῶι XVII, 81) rere pausa forta i seguit de δέ o en asíndeton, de manera molt més marcada als ditirambes que a la resta de composicions. Igualment rar i remarcable, en comparació amb els epinícis, resulta l'ús relatiu d'aquest tema (τόν XVII, 115, dins d'una altra relativa, en un notable segon nivell de subordinació), un arcaisme comú a la majoria dels dialectes grecs³⁴⁴ i al qual Baquilides, molt particularment als ditirambes, recorre només als casos oblics, reservant el relatiu **yo-* per al nominatiu (ὅς XV, 51; XVIII, 20; XVIII, 39; XIX, 3; ὅ XVII, 112; XIX, 49); mentre que a la resta d'obres el tema **yo-* apareix a tots els casos.

III. 3. 3: Adverbis i preposicions

Com a contrapunt de la manca de subordinació adverbial, sovint el poeta recorre a sintagmes adverbials i amb formes poèticament marcades per expressar relacions causals o comparatives, evitant les oracions subordinades. Així, ὅτε³⁴⁵ (XVII, 105; ὅστε sense *-s* adverbial), arcaisme que apareix també a un ditirambe pindàric

³⁴² L. L. THREATTE, *op. cit. II*, p. 344, el dual comença a recular en alguns pronoms justament al s. IV o V aC quan encara era d'ús corrent als noms; un bon indicatiu n'és el testimoni de la comèdia front a l'afavoriment del plural per part de la tragèdia, V. BERS., *Greek poetic syntax of the classical age*, New Heaven 1984; p. 59: *Aristophanes has some 380 duals as against 290 plurals where dual is possible, a ratio of about 1.3:1.*

³⁴³ A. CUNY, *op. cit.*, p. 454.

³⁴⁴ Cf. A. THUMB & E. KIECKERS, *Handbuch der griechischen Dialekte I*, Heidelberg 1932² i A. THUMB & A. SCHERER, *Handbuch der griechischen Dialekte II*, Heidelberg 1959², ultra el pamfili, que manca d'article, i l'àtic que estén d'antuvi el tema relatiu **yo-*, aquest ús està documentat en dori de la Magna Grècia, cretenc, eleu, dialectes nord-occidentals, beoci, tessali, lesbi no literari, arcadi, xipriota i joni.

³⁴⁵ Acceptat per tots els editors encara que el papir presenta ωι<τε.

(fr.75, 13), és, com bé assenyala Ruijgh ³⁴⁶, un homerisme evident perquè introdueix una comparació èpica d'una qualitat permanent, encara que aquest ús acostava també ditirambe i drama, car és comú tant en passatges lírics com dialogats de la tragèdia ³⁴⁷. Mentre que Píndar reserva ὅστε per acompanyar infinitius i recorre a ὅτε a les altres comparacions ³⁴⁸, Baquilides només mostra aquest únic ús. Als ditirambes només apareix un ὡς modal postposat (Ποσειδάωνιον ὡς XXI, 1); i com a adverbí en la fórmula ὡς εἶπε (XVII, 81).

Algunes formes adverbials del tema **so/to* de l'article presenten d'altres antics casos com el locatiu τόθι (XVII, 101), adés esmentat, i τῶ (XVII, 39), una autèntica resta de l'instrumental en lloc del datiu amb valor instrumental τῷ. Igualment és un marcat poetisme l'ús de ἔνθα com a adverbí temporal rere pausa forta (l'únic ús que en trobem al nostre corpus: XV, 40; XVI, 17 i XIX, 42).

Deixant a banda la forma adverbialitzada πάντα (XV, 44), trobem un datiu local sense preposició δόμοις (XVII, 110), potser interpretable com a arcaisme o homerisme d'acord amb d'altres casos semblants que abunden a aquesta oda.

Entre les diverses possibilitats d'elecció que ofereixen les formes d'algunes preposicions, Baquilides sol repartir les diverses solucions atenent sobretot a criteris eufònics.

En el cas dels al·lomorfs ἐκ i ἐξ es confirma el repartiment segons el qual apareix ἐκ davant de consonant (XVII, 24; XVII, 62; XXIV, 16) i ἐξ davant de vocal (XVII, 122), ús que, en els pocs testimonis conservats, mantenen els ditirambes de Simònides i Píndar. Aquesta situació suposa un ús literari consolidat a l'hora d'introduir el que podria ser una innovació ³⁴⁹ o si més no, de distingir un ús per a cada al·lomorfi.

Pel que fa a la distribució de πρός i ποτί, trobem una clara divisió entre les eleccions: la primera forma només apareix als ditirambes com a prefix nominal o verbal

³⁴⁶ C.J. RUIJGH, *Autour de "τε épique": études sur la syntaxe grecque*, Amsterdam 1971, p. 987.

³⁴⁷ J.D. DENNISTON, *The greek particles*, Oxford 1966²; pp. 526-527.

³⁴⁸ R.C. JEBB, *op. cit.*, p. 92.

³⁴⁹ P. RUSSELL, "Preverbs, prepositions and adverbs: sigmatic and asigmatic", *TPhS* 86, 1988, 144-172; p. 78: *It is clear that the sigmatic variant preeminates and it is probable that ἐκ was a secondary form arising perhaps as a sandhi variant in dialects where -*s was lost between consonants.*

(πρόσπολος XV, 2; προσήνεπεν XV, 9) i a l'adverbi πρόσθε (XVII, 45), mentre que la segona és l'única que fa de preposició d'acusatiu a ποτί δόμον (XVI, 29). Encara que als epinicis baquilidis ambdues formes, i majoritàriament πρὸς, tenen un ús preposicional a banda de preverbial, l'ús adés esmentat concorda amb el dels ditirambes de Simònides (on només trobem ποτί com a preposició) i les convencions del gènere líric, que prefereix πρὸς sobre ποτί i rebutja del tot els al·lomorfs πός i προτί. Costa de discernir el significat d'aquesta distribució encara que sembla clar que ποτί és un arcaisme interpretable potser com a homerisme³⁵⁰ front a la forma corrent πρὸς.

D'altra banda, entre ἐς i εἰς, els ditirambes presenten majoritàriament la primera forma (tant davant de vocal com de consonant, XV, 62; XVII, 63; XVII, 73, 77; XX, 10), un arcaisme freqüent al joni epicòric, front a la segona, típica de l'àtic, que només trobem al sintagma εἰς ἀγοράν (XV, 43).

La postposició lativa –δε només apareix en una ocasió: πόντονδε (XVII, 94) en una posició emfàtica a final de vers; arcaisme que queda superat per l'ús de l'acusatiu llatiu absolut en dues ocasions seguides: δόμον (XVII, 100) i μέγαρον (XVII, 101). Aquestes construccions són fins a cert punt regulars amb determinades paraules que indiquen llar³⁵¹; potser hi contribueix, a més, el fet que el substantiu μέγαρον i el verb ἔμολεν ja siguin arcaismes lèxics.

Troblem l'antiga desinència d'ablatiu –θεν, amb formes adverbials com ἔγγυθεν (XVII, 128), πόθεν (XVIII, 31), πάντοθεν (XIX, 20) i ὄθεν (XIX, 46); conservant generalment el sentit original del morfema si bé el sentit d'ἐνδοθεν (XVII, 86) sembla ja confós amb el locatiu³⁵². La forma –θε, innovació jònia sense la v̄ final, confosa amb el v̄ ἐφελευστικόν, caracteritza poetismes com Πτερ]ίαθε (XVI, 3) i πρόσθε (XVII, 45), sempre amb aquesta forma excepte a l'homerisme, també típic de la lírica i en cap cas present a l'àtic³⁵³, τόθι (XVII, 101). Segons l'esperable, aquestes postposicions gairebé limiten llur presència a adverbis i conjuncions, prova que es tracta de formes fixades, en

³⁵⁰ W. F. WYATT, "Homeric πρὸς ποτί προτί", *SMEA* 19, 1978, 89-123; J.L. GARCÍA RAMÓN, "Homérico προτί Ἴλιον ἱρήν" en *Actas del VII Congreso Español de Estudios Clásicos*, Madrid 1989, 149-154; confirmaria que es tracta d'un recurs homeritzant la possible comparació amb les dades homèriques on l'arcaisme π(ρ)οτί presenta una repartició similar i apareix la majoria de les ocasions com a preposició davant consonant.

³⁵¹ V. BERS, *op. cit.*, p. 81.

³⁵² J. KURYŁOWICZ, *op. cit.*, p. 79.

³⁵³ P. CHANTRAINE, *Morfología...*, p. 79.

un ús limitat i no marcat d'un recurs ja no productiu i de possibles reminiscències homèriques.

Contràriament als apòcopes dels preverbis ³⁵⁴ i formes llargues de les preposicions ³⁵⁵, que només estan testimoniades esporàdicament als epinícis i fragments d'uns altres tipus de composicions, trobem als ditirambes l'única tmesi del corpus: βάλωσιν ἄμφι (XIX, 7) on es descriu el favor que el poeta rep de les Gràcies al començament de l'oda.

III. 3. 4: Sintaxi oracional: juxtaposició i coordinació

La sintaxi dels ditirambes de Baquílides, si bé força regular, presenta algunes particularitats que paga la pena comentar per llurs efectes estilístics. En general, d'acord amb l'esperable al gènere líric, predomina la coordinació sobre la subordinació, de manera que tot sovint són els participis els que afegeixen matisos adverbials com la condició o la concessió a la proposició principal.

Pel que fa a la coordinació, es prefereix la juxtaposició o la coordinació quasiasindètica mitjançant partícules per sobre de les conjuncions plenes, fins al punt que gairebé hi ha un δέ o un τε per cada forma verbal, com s'apreciarà en analitzar a continuació els diversos usos de les partícules més freqüents ³⁵⁶. D'altra banda, la varietat de partícules i llurs usos, igual que ocorre amb les conjuncions, és menor als ditirambes que als epinícis.

La conjunció copulativa enclítica τε apareix tota sola, com a arcaisme o poetisme ³⁵⁷ en nombrosos passatges: XV, 6; XV, 39; XV, 59; XVI, 19; XVI, 20; XVI, 32; XVII, 2; XVII, 8; XVII, 14; XVII, 52; XVII, 68; XVII, 84; XVII, 87; XVII, 95; XVII, 100; XVII, 109; XVII, 113; XVII, 125; XVIII, 32; XVIII, 53; XIX, 5; XIX, 45; XX, 9; XXV, 29 i XXVIII, 7 (aquests tres darrers casos incerts perquè són molt fragmentaris), possiblement alguns

³⁵⁴ Ἀμπαύσας (v, 7), ἄμπαυσεν (XXD, 11), ἀντείνων (XI, 100) i κάππανε (XXE, 2); a més d'una sola preposició aprocopada: πὰρ χειρός (XIV, 40).

³⁵⁵ Ὑπαι (XIII, 139), παραί (XIII, 150) i διαί (XXB, 24).

³⁵⁶ Per a més informació sobre la posició de les partícules i com la lírica coral subverteix principis com la llei de Wackernagel, cf. I. HADJÚ, *Über die Stellung der enklitika und quasi-enklitika bei Pindar und Bakchylides*, Lund 1989.

³⁵⁷ Atès que és present a la prosa, encara que en recessió i amb moltes restriccions; J.D. DENNISTON, *op. cit.*, pp. 497-503.

dels τε simplex identificats per Snell & Maehler³⁵⁸ (XVII, 18-20; XVII, 50-51 i XVII, 71-74) siguin explicables, atesa la proximitat i els elements homofuncionals, com una coordinació del tipus τε... τε.

No tan freqüent resulta la combinació τε καί: XVIII, 19; XVIII, 38-39; XVIII, 58-59 i XXIV, 12; en dos d'aquests casos la força copulativa es fa molt evident per unir termes que apareixen tan intrínsecament lligats que esdevenen quasi sinònims en una clara *duplicatio*: ἴσχυρόν τε καὶ ἄλκιμον / ὧδε καὶ θρασύν (XVIII, 38-39), πολέμου τε καὶ χαλκεοκτύπου μάχας (XVIII, 58-59) i ὄλβος τε καὶ δόξα (XXIV, 12). Sembla força significativa la combinació δέ... τε que s'observa en dues ocasions: XVIII, 18-19 i XVIII, 31-32 i també als epinícis i pròpia de l'èpica segons Jebb³⁵⁹.

Finalment, l'enclítica apareix també com a *reihendes τε* en una seqüenciació o estil catalògic on es repeteix fins a cinc vegades en l'enumeració dels sis bandits que Teseu derrota, un rere l'altre, en el seu camí cap a Atenes: τὸν ὑπέρβιον τ' ἔπεφνεν / Σίνιν (...) / σὺν τ' ἀνδροκτόνον ἐν νάπαις / Κρεμμυῶνος ἀτάσθαλόν / τε Σκίρωνα κατέκτανεν / τάν τε Κερκυόνος παλαίς / τραν ἔσχεν, Πολυπήμονός τε καρτερὰν / σφῦραν ἐξέβαλεν Προκόπ- / τας (XVIII, 19-23-24-26-27).

Les partícules μέν... δέ es troben en una gran varietat de combinacions tant soles com separades. En primer lloc, la correlació típica μέν... δέ es troba només en dos casos (XVII, 24-28 i XVII, 75-76, a començament de vers) junt amb pronoms de primera i segona persona que reflecteixen una oposició ben clara i l'enfrontament entre els personatges. En tres casos (XVII, 1; XIX, 37 i XXVIII, 12) trobem només μέν³⁶⁰, però cal matisar que els dos últims pertanyen a composicions fragmentàries i que el fet que en l'últim cas aparegui ó μέν fa pensar que falta el δέ conseqüent.

Δέ apareix sol en nombroses ocasions amb valor adversatiu (XV, 57; XV, 61; XVI, XVI; XVII, 46; XVII, 48; XVII, 58; XVII, 64; XVII, 67; XVII, 71; XVII, 78; XVII, 81; XVII, 86; XVII, 89; XVII, 97 i XXVI, 14) a més d'alguns casos fragmentaris dubtosos (XV, 37; XXIII, 3; XXIII, 6; XXV, 16). Ocasionalment apareix a començament de vers (XV, 61; XVII, 58; XVII, 78; XVII, 81), posició igualment testimoniada a alguns epinícis pindàrics. Deixant a banda la combinació δέ... τε esmentada adés, no és tampoc infreqüent als

³⁵⁸ B. SNELL & H. MAEHLER, *op. cit.*, p. 167.

³⁵⁹ R.C. JEBB, *op. cit.*, p. 92.

³⁶⁰ D.E. GERBER, *Lexicon in Bacchylidem*, Hildesheim-Zurich-New York 1984, s. v. μεν considera que hi ha una correlació μέν... τε a XVII, 1-8 igual que a l'oda XI, 92-94.

ditirambes la repetició δέ... δέ en marcar una progressió (XV, 44-45; XVII, 11-13; XVII, 16-17; XVII, 90-92; XVII, 106-107; XVIII, 47-49) i fins i tot δέ... δέ... δέ (XVII, 124-128-128) i δέ... δέ... δέ... δέ (XVIII, 54-56-57-60) en una narració especialment ràpida ³⁶¹ amb quatre infinitius coordinats.

Ultra aquestes partícules amb significat eminentment copulatiu, en trobem també d'altres amb matisos més aviat consecutius com ara οὐν, γάρ o bé ῥα, que apareix una sola vegada a tot el corpus (ῥα, XIX, 33) amb la forma èpica i reduïda rere un monosíl·lab i amb un significat difícil d'establir a causa de l'estat fragmentari de l'oda.

Pel que fa a les conjuncions amb forma plena, sobta veure la relativa baixa freqüència de καί, que uneix normalment sintagmes nominals i els usos adverbials del qual (XV, 63; XVII, 29; 58; XVIII, 14 i XX, 46) redueixen la funció de nexa entre proposicions a una ocasió (XVII, 25); de la mateixa manera que el nexa negatiu οὐδέ (XX, 25) o l'adversativa ἀλλά (XV, 53; XVII, 82), que remarquen, la majoria de vegades, oposicions entre dos noms. Ultra les limitacions normals del gènere ja esmentades, l'abundància de partícules en un ús aparentment quasi prosístic ³⁶² es justifica en part per la necessitat de seqüenciar una acumulació d'accions, d'acord amb el caràcter narratiu del ditirambe, sense la pesantor de conjuncions bisil·làbiques. No sobta doncs que les partícules s'encadenin sobretot a les odes més llargues i amb passatges narratius més extensos; aspecte en què el ditirambe XVIII sembla particularment més elaborat.

III. 3. 5: Sintaxi oracional: subordinació

Passant ja a les subordinades, en moltes ocasions els infinitius desenvolupen de manera regular llurs funcions nominals com a complement directe o subjecte amb diferents complements propis i només trobem una completiva introduïda per ὅτι (XVI, 27) en un segon nivell de subordinació que explica l'optatiu oblic on desenvolupa el substantiu del vers anterior πύθετ' ἀγγελίαν ταλαπενθέα. Hi ha a més dues interrogatives indirectes: una introduïda per l'adverbi interrogatiu ὅπως i una altra, més

³⁶¹ D.E. GERBER, *Lexicon...*, s. v. δέ.

³⁶² Una bona mostra n'és la combinació de partícules ja esmentada εἰ δὲ καὶ (XVII, 58), un recurs per accentuar la repetició o coincidència curiosament molt present a la prosa àtica i també, ocasionalment, a Píndar: *O.* 10, 30; *P.* 6, 44 i *I.* 1, 40; J.D. DENNISTON, *op. cit.*, p. 305.

particular, introduïda per αἴ (XVII, 64) de què ens ocuparem més endavant en tractar els nexes condicionals.

Abunden les oracions de relatiu en algun cas introduïdes per l'article i, com hem esmentat adés, pel pronom relatiu en nominatiu o adverbial del tema *yo–habitual: ὅς (XV, 51; XVIII, 20; XIX, 3), ἃ (XV, 59; XIX, 49), ὃ τι (XVII, 117) i ὅθεν (XIX, 46); si bé queda clar que la funció de complementar un nom l'acompleixen en moltes altres ocasions construccions participials o amb l'article. Crida l'atenció una oració de relatiu que adquireix un sentit consecutiu més pels adverbis que la precedeixen que pel valor modal del verb, car apareix en indicatiu i sense partícula: ὧδε καὶ θρασύν ὅς (XVIII, 39), en un remarcable segon nivell de subordinació.

Passant a les subordinades adverbials, abunden les oracions temporals gairebé sempre introduïdes per ἐπεὶ, que apareix sempre seguit d'un aorist d'indicatiu (XVI, 1; XVI, 25; XVII, 94; XVII, 121; XIX, 39; XXIII, 6; XXVI, 14), com també passa amb ὅτε (XVI, 34 correlat d'un τότε precedent XVI, 23; XIX, 15; XIX, 19 i XX, 4). Amb un matis modal eventual trobem ὅτ[α]ν seguit de subjuntiu i precedit d'un futur a la principal (XVII, 27).

Hi ha una única aparició de πρίν als ditirambes: πρίν γε κλέομεν λιπεῖν (XVI, 13) en un marc i amb un ús emfàtic de la partícula γε que permeten interpretar-lo com a nexa subordinant amb indicatiu en comptes de com un mer adverb ³⁶³. Si bé a Homer ja apareix com a conjunció regint un aorist, l'ús amb un temps del tema de present suposa una remarcable innovació dins el gènere de la lírica coral ³⁶⁴ testimoniada, a més a un ditirambe pindàric (Πιρὸν μὲν ἔρπε 70b, 1) i alguns epinícis ³⁶⁵.

Per expressar finalitat Baquilides recorre en dues ocasions a infinitius finals en construccions d'altra banda molt marcades com a poetismes lèxics: ἐν ἰμέζῳ κείται κιχεῖν (XV, 53) i ἴκη παιήνων ἄνθεα πεδοιχνεῖν (XVI, 9). Resulta igualment un poetisme evident la conjunció ὄφρα, que limita la seva aparició a l'èpica, la lírica i, en tres ocasions, a les parts líriques de la tragèdia ³⁶⁶; en aquest cas, a més, trobem aquest ús notable acompanyat, com ja hem ressenyat a l'apartat de morfologia, d'un subjuntiu breu igualment significatiu: μήσεται (XVIII, 42).

³⁶³ Així el cataloga D.E. GERBER, *Lexicon...*, s. v. πρίν.

³⁶⁴ L'ús d'indicatiu i subjuntiu pertany a l'estil de la prosa clàssica segons estableix S. AMIGUES, "Remarques sur la syntaxe de πρίν", *LEC* 48, 1980, 193-210.

³⁶⁵ *O.* 9, 57; *N.* 4, 28; *O.* 13, 65, en aquest cas també amb la partícula γε.

³⁶⁶ *A. Ch.* 360; *A. Eum.* 338; *S. El.* 225.

Després de temporals i relatives, les oracions més ben representades als ditirambes són les condicionals, de què trobem diversos models. L'únic nexce condicional que apareix als ditirambes és la conjunció real εἰ, tant sola (XVII, 29; XVII, 57; XVIII, 12; XXIV, 10) com en la construcció disjuntiva εἴτε... ἢ (XVI, 5³⁶⁷ i XIX, 29), mentre que la forma dòria αἰ només apareix en la forma composta αἴκ' XVII, 64). Αἴκε introdueix una interrogativa indirecta amb el verb en subjuntiu per expressar la indefinició en un ús ja present a Homer, de fet, Bers³⁶⁸ adverteix que no és necessàriament un homerisme encara que en aquest cas sí que pot interpretar-se com a tal ateses locucions del mateix passatge com πόντονδε amb un regust poètic semblant. Jebb³⁶⁹ remarca que εἰ seguit d'optatiu a γρὴ δ'αἰνεῖν... εἴ τις εὖ πράσσοι (XVI, 187) expressa una suposició general.

Trobem doncs oracions condicionals reals sovint reforçades per adverbis o partícules com a εἴ καί seguida d'aorist d'indicatiu i amb l'apòdosi introduïda per ἀλλά καί també amb aorist d'indicatiu (XVII, 29-36); εἴ πέρ amb aorist d'indicatiu i l'apòdosi en imperatiu (XVII, 53-57); εἴ δέ amb aorist d'indicatiu a la pròtasi i imperatiu a l'apòdosi (XVII, 57-62) i una nominal pura amb εἰ a la pròtasi i l'apòdosi introduïda per καί (XVIII, 12). Paga la pena afegir al recompte la construcció exclamativa amb valor condicional amb ἄν seguida d'un present optatiu a la principal i l'apòdosi amb ἐπεὶ amb un aorist d'optatiu (XVII, 41-44). Front a la partícula modal ἄν, l'elecció κε acompanya el subjuntiu de la interrogativa indirecta introduïda per αἴ (XVII, 64) i una altra oració introduïda per εἴ (XXIV, 10) difícil de definir pel seu estat fragmentari, en una construcció que troba un clar paral·lel homèric ja assenyalat per Jebb³⁷⁰ i igualment freqüent, amb el nexce εἴ, entre prosistes àtics com Plató, Xenofont o Tucídides.

III. 4 Lèxic

III. 4. 1: Coincidències literàries i ἄπαξ λεγόμενα

Sembla sobrer indicar que en un gènere líric com el ditiràmbic abunden els poetismes, tant amb formes específiques de l'èpica, de la lírica o, fins i tot, del drama i,

³⁶⁷ Forma molt dubtosa, B. SNELL & H. MAEHLER n'ofereixen la lectura εἰτις.

³⁶⁸ V. BERS, *op. cit.*, p. 149.

³⁶⁹ R.C. JEBB, *op. cit.*, p. 89.

³⁷⁰ R.C. JEBB, *op. cit.*, p. 381: ὄφρα ἴδῃτ'αἴκ' ὕμῳ ὑπερσχῆ χεῖρα Κρονίων (II. Δ 249).

en menor mesura, dialectalismes jonis. Una classificació del lèxic en relació amb la seva aparició en diversos textos pot ajudar a definir la relació del ditirambe amb uns altres gèneres, amb el benentès que caldria una anàlisi acurada de cada terme i el seu context per a dil·lucidar fins a quin punt són significatives aquestes concomitàncies.

En primer lloc, és notable la presència de poetismes i arcaïsmes en general com ὀρνύμενοι (XV, 41); ἦτορ (XVII, 50); στραταγέτας³⁷¹ (XVIII, 7); ἔπεφνεν (XVIII, 19) i el jonisme ἔρδοντα (XVIII, 44), o més pròpiament èpics com ara ἀντιθεοῦ (XV, 1); ἀόλλιζον (XV, 42); δέρκεται (XV, 51); πιτυτᾶς (XV, 55); αἰόλος (XV, 57) o δνόφρον (XVI, 32). Com els tan típicament homèrics λευκώλενον (XVI, 27; XVII, 54); μενεπτόλεμος (XVII, 72); βοῶπιον (XVII, 110), ῥοδοδάκτυλος (XIX, 18) i ἐκάεργος (XXVIII, 11)³⁷², porten una marcada empremta èpica la majoria dels compostos, dels què ens ocuparem més pregonament més endavant.

L'ús de φώς per designar un mortal (XVI, 11; XVII, 49; XVIII, 19; XVIII, 30 i XVIII, 46)³⁷³; suposa un marcat poetisme, a l'igual que la forma singularment joni-àtica³⁷⁴ no gaire freqüent a la lírica αὔτις (XV, 62) front a αὔθις. Mentre que als epinícis apareix tant ἐθέλω com θέλω, als ditirambes només consta aquesta darrera innovació estranya a Homer i l'àtic³⁷⁵ (XVII, 69; XVII, 118), de manera semblant, ἰθειᾶν (XV, 53) en lloc de l'àtic εὐθεία torna a remetre tant a l'èpica com al joni.

Segonament, són poetismes més propis de la lírica que de l'èpica ἀφνεοῦ (XVII, 34) en lloc d'ἀφνειός; πλαθειῖσα (XVII, 35); δικίων (XVII, 63); l'aorist ἔμολεν (XVII, 100), estrany a l'èpica i molt freqüent a la lírica i les parts líriques del drama, o els compostos μεσονύκτιος (XV, 23), μεγαλοσθενές (XVII, 52); ἰοπλόκοι (XVII, 37, que més endavant va fer fortuna a l'èpica posthomèrica) o πεπρωμέν[α]ν (XVII, 26, especialment freqüent a la lírica i la tragèdia després de només dues aparicions en una fórmula homèrica³⁷⁶).

³⁷¹ Encara que Baquilides ofereixi el primer registre d'aquest terme, paga la pena considerar-lo un arcaïsmes pel sufix que remet al micènic *ra-wa-ke-ta* (λαφαγέτας); C. BRILLANTE, *op. cit.*, p.147.

³⁷² Sobre els epítets i fórmules presos idènticament d'Homer o reformulats *cf.* H. BUSS, *De Bacchylide Homeri imitatore*, Giessen 1913; pp. 19-51.

³⁷³ Sembla aparèixer en una proporció molt semblant a la d'altres sinònims com ara ἀνήρ (XVIII, 7; XVIII, 31; XVIII, 40 i XXIII, 23) o ἦρως (XV, 37; XVII, 23; XVII, 48; XVII, 73 i XVII, 94).

³⁷⁴ Curiosament molt ben testimoniada als epinícis tant baquilidis (III, 89) com pindàrics: *O.* 1, 66; *P.* 4, 273; 9, 104; *N.* 3, 56; 4, 70; 8, 44; *I.* 1, 39.

³⁷⁵ P. CHANTRAINE, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots*, Paris 1977; p. 315, *s. v.* ἐθέλω.

³⁷⁶ A les fórmules de final de vers πεπρωμένον ἐστίν (*Il.* Γ 309) i πεπρωμένον αἴση (*Ξ* 209; Π 44 i Φ 179).

Sobta l'aparició, en tercer lloc, de compostos d'ús molt rar que vinculen ditirambe i drama com per exemple *δολιχαύχενι* (XVI, 6) només present a E. *IA* 794 i *Hel.* 1487; *βαρυαχέας* (XVI, 18 i també a Ar. *Nu.* 278; *Av.* 1.750 i S. *OC* 1560); *ὠκύπομπον* (XVII, 90; E. *IT* 1137 i 1427); *ἀνθεμω[δέα]* (XIX, 39; A. *Pr.* 459; E. *Ba.* 462; Ar. *Ra.* 450); *τοξοδάμας* (XXVI, 13; XXVIII, 10; A. *Pers.* 26, 30, 296) o també *κέαρ* (XV, 23; XVII, 8; 87; 109), creació de la tragèdia sobre el model de ἦρ=(Ϝ)έαρ per evitar la forma exclusiva a Homer κῆρ³⁷⁷. De la mateixa manera, sembla un tret força original la inclusió als ditirambes de termes eminentment prosístics i eventualment presents al drama com *κακομάχανοι* (XVIII, 8; si bé aquest és també corrent a Homer), *πολέμαρχε* (XVII, 39); *ναυβάται* (XVII, 48) o *εὐθύ]δικοι* (XXIV, 7).

Tant o més significatius que les coincidències amb d'altres autors són els *ἄπαξ λεγόμενα*, mostra del geni del poeta i de la importància de la creació lèxica als ditirambes. Al conjunt del corpus baquilidi (que no recull pas, no cal recordar-ho, tota la seva obra), llur nombre arriba a vora dos-cents trenta³⁷⁸ i, si bé només una setena part aproximadament, trenta-quatre, pertany als ditirambes, es tracta de mots normalment significatius i plens de sentit, no meres refeccions³⁷⁹.

A banda dels *ἄπαξ* i de gran part de lèxic esmentat adés, infreqüent i d'ús restringit fins i tot com a poetisme, paga la pena esmentar l'abundància de *δῖς λεγόμενα* o “quasi *ἄπαξ*”, normalment compostos que només estan registrats als ditirambes i epinícis de Baquilides i un altre autor, com ara *ταλαπενθέα*³⁸⁰ (XVI, 26; B. v, 157; *Od.* ε 222); *ιοβλέφαροι* (XIX, 5; B. IX, 3 i, amb la forma dòria *ιογλέφαρος*, Pi. fr. 307, 1); *θεοπόμπον* (XVII, 132; Pi. *P.* 4, 69; fr. 52v, 8); *χαλκοθώρακα* (XVII, 14; B. XI, 23; Pi. fr. 169a, 12); *φιλαγγάους* (XVIII, 60; XXIV, 13; B. XIII, 192; Pi. *P.* 12, 1); *χρυσάσπιδος* (XX, 11; Pi. *P.* 1, 1; E. *Ph.* 1372); *ἰσάν]εμους* (XX, 9; E. *IA* 206) *νεοκτίφ* (XVII, 126; cj. en A. fr. 78c, 51(Radt), front al clàssic *νεοκτίστος* i l'homèric *εὐκτίτος*) o *ἐξόπιν* (XVII, 91; A. *Ag.* 115). Resulta igualment interessant comprovar com diverses paraules del corpus ditiràmbic, algunes especialment comunes en textos tardans, són neologismes de què

³⁷⁷ A. MEILLET, *Aperçu...*, p. 201.

³⁷⁸ Per a un estudi complet sobre els *ἄπαξ* de Baquilides, cf. E.D. TOWNSEND, *Bacchylides and Lyric Style*, Bryn Mawr College 1956.

³⁷⁹ E. ROBBINS, *op. cit.*, p. 287.

³⁸⁰ Sobre la renovació que Baquilides opera amb fórmules culturals com *ἄλαστον πένθος* o *ἄρρητον πένθος* en uns altres gèneres cf. C. MORENILLA TALENS, “Kultische Sprache bei Bakchylides”, in Bagordo A. & Zimmermann B. (edd.), *Bacchylides. 100 Jahre nach seiner Wiederentdeckung*, München 2000, 87-100, i “Πένθος ἄλαστον - ἄρρητον πένθος Klage um das tote Kind”, *Mnemosyne* 45, 3, 1992, 289-298.

Baquílides sembla presentar el primer testimoni de tota la literatura grega: θυμάρμενον (XVII, 71); στρατᾶγέτας (XVII, 121; 13 i XVIII, 7); φερεστέφανοι (XIX, 6) i χαλκοδαιδάλουσιν (XXI, 2).

L'afany d'originalitat sembla confirmat per unes altres innovacions en el plànol de la flexió verbal com l'única aparició a tota la literatura grega d'aquesta forma de l'imperfet εἶπεν (XVII, 20 i XVII, 74) d'un tema de present εἶπω, que a Homer només apareix en primera persona ³⁸¹, comprensible com a *variatio* respecte a l'εἶπεν proper; ὄρνυ' (XVII, 76) imperatiu present mitjà d'ὄρνυμι, ἄπαξ d'un verb ja poètic de què se sol utilitzar l'imperatiu aorist; o, des del punt de vista semàntic, πανδέρκεα (XVII, 70) amb un sentit passiu, “vist per tots”, diferent a l'actiu comú, “que tot ho veu”.

III. 4. 2: Composició

Trobem als ditirambes un total de noranta-cinc compostos entre els quals els ἄπαξ λεγόμενα juguen un paper fonamental. Dels trenta-quatre ἄπαξ que trobem als ditirambes, ultra el verb πεδοιχνεῖν (XVI, 9), amb el preverbi πεδ- en comptes de μετ- en una elecció de la forma considerada eòlia ³⁸² i els adjectius θέλημα (XVII, 15); Λυταῖος (XVIII, 21) i οὔλιος (XVIII, 53), la immensa majoria són compostos nominals, adjectius epítets dels personatges, per la qual cosa sembla convenient comentar-ne l'estructura.

Seguint la classificació dels compostos sintàctico-semàntica tradicional de la gramàtica índia, comptem trenta-sis *tatpuruṣa* amb determinació verbal progressiva o regressiva, dotze dels quals són ἄπαξ; sis *tatpuruṣa* amb relació causal dels qual tres ἄπαξ i quaranta-dos compostos *bahuvrihi* o exocèntrics, sis dels quals ἄπαξ. En general, com ja hem apuntat abans, els ἄπαξ de Baquílides són creacions completament originals amb elements compositius força rars com ὄβριμο-: ὄβριμοδερκεῖ (XIX, 21); ὄβριμόσπορου (XIX, 32) o ὄρσι-: ὄρσιβάκχαν (XIX, 49); ὄρσίαλω (XVI, 19) i ὄρσίμαχου (XV, 3), tanmateix comuns a alguns ἄπαξ de Píndar ³⁸³.

Entre els compostos amb primer element indeclinable o *aryayibhava* (considerats derivats per prefixació atès que es tracta de mots invariables que també

³⁸¹ R.C. JEBB, *op. cit.*, p. 376.

³⁸² Una possible reminiscència d'Alceu segons R.C. JEBB, *op. cit.*, p. 371.

³⁸³ Ὀρσίκτυπος (*O.* 10, 81); ὄρσινεφης (*N.* 5, 34) i ὄρσιτρίαινα (*Pa.* 9, 47).

funcionen com a preverbis), trobem trenta-set termes prefixats amb preposicions o adverbis com ὑπέρ, ἔξ, ἐπί, ἐν..., generalment termes corrents a la poesia; encara que sí que hi trobem dos ἄπαξ: εὐαίνετος (XIX, 11) i πρωθηβός (XVIII, 57) i vint mots amb ἄ privativa.

III. 4. 3: Derivació

Entre els procediments derivatius, passant ja a la sufixació nominal, trobem una major proporció dels sufixos productius en època clàssica, si bé tampoc no hi abunden les innovacions. Per exemple, en el cas dels neutres en –μα, comptem noms sense el valor deverbatiu resultatiu més generalitzat, formes consolidades a la lírica i ni tan sols infreqüents als fragments de Simònides i Píndar: ὄμμα (XVII, 18; XVII, 35; XVIII, 54 i XX, 19); κάλυμμα (XVII, 38 i XXV, 19); θαῦμα (XVII, 123); ἄθυρμάτων (XVIII, 57). Semblantment, l'abstracte *–σύνη apareix una vegada a ἀφροσύνας (XV, 57), mot d'ús corrent i possible eco negatiu de l'homèric εὐφροσύνη, i trobem dues vegades sufix –σις a φύξις (XXIV, 10) i ἀναπαύσ[ι]ν (XV, 36).

Els noms d'agent presenten un únic sufix –της, especialment productiu en joni-àtic ³⁸⁴ encara que limitat als compostos: ναυβάται (XVII, 48); ἀναξιβρέντας (XVII, 66); ἀλιναιέται (XVII, 98); στραταγέτας (XVI, 121; XVIII, 7) i λησταί (XVIII, 8). De la mateixa manera, és sobretot als compostos on trobem el sufix adjectival sigmàtic en –ης altrament poc productiu, com a θρασυμηδέα (XVI, 15); ταλαπενθέα (XVI, 26); παγκρατής (XVII, 24)..., entre els que paga la pena destacar ἀνθεμώ[δεα] (XIX, 39), amb un segon element ὄδης ja no amb el sentit etimològic sinó sufixat especialment revifat en joni-àtic ³⁸⁵.

A banda dels patronímics Νηρηίδες (XVII, 38) i Πιερίδες (XIX, 3), uns altres derivats en –ίς són: λαΐδος (XVI, 17); π[ε]λεμαίγιδος (XVII, 7); Κύπριδος (XVII, 10); χρυσάσπιδος (XX, 11); ἀσπίσιν (XXI, 3) i φροντίδι (XXVI, 15; XVII, 120), més prosístic (malgrat algun ús al drama àtic i la lírica) i παρηΐδων (XVII, 13), innovació especialment pròpia del drama (només apareix a l'èpica posthomèrica i ocasionalment als prosistes jonis) que substitueix πάρα i que contrasta amb καλλιπά[ραων] (XX, 4) al ditirambe dedicat als lacedemonis.

³⁸⁴ En contra de la preferència per sufixos arcaics i poc àtics com –τωρ que caracteritzaria la llengua coral segons A. MEILLET, *Aperçu...*, p. 201.

³⁸⁵ O. POLTERA, *op. cit.*, p. 170.

Ocasionalment apareixen diversos sufixos temàtics bé en nasal: ἄγνά (xv, 54; xvii, 10); ἐρεμνόν (xvii, 116) o al més particular ἐραννόν (xvii, 42), eolisme propi de Baquilides i el seu oncle Simònides fet sobre un tema en –ας en lloc de sobre el tema en dental com el més comú ἐραταίνος³⁸⁶; o bé en –μος: φαιδίμοισι (xviii, 47); el més rar –ημός: al ἄπαξ λεγόμενον θελημόν (xvii, 85); o en líquida en –ρός: κρατερόν (xviii, 40) i, amb forma èpica, καρτεράν (xviii, 27).

Entre els adjectius, el sufix –εος, més conservador que la variant mètrica –ειος, es limita al termes cromàtics χρύσειον (xvii, 36; xix, 16; xvii, 60) i πορφυρέαν (xvii, 112; xviii, 52). Les formes en –φεντ, αὐδάεις (xv, 44), ῥοδοέντι (xvi, 34) i ἀνθεμόεντι (xvi, 2), es troben només en derivats de noms temàtics, únic ús productiu en època clàssica; mentre que el sufix –ικός, tan desenvolupat a partir d'època clàssica, apareix només a Κρητικόν (xvii, 4), d'ús corrent al drama àtic, i παρθενικῶς (xvii, 11), que esdevé un poetisme en el seu ús substantivat no estrany a Homer.

Les diferents formacions patronímiques presenten un clar repartiment: sols o acompanyant l'antropònim apareixen sempre els adjectius sufixats (Λᾶρτιάδα xv, 6; Ἄτρεϊδα xv, 6; Πλεισθενίδα xv, 48; Ἀμφιτυωνιάδαν xvi, 15; Νηρηίδες xvii, 38; Φιλλυρί[δας xxvii, 34; Οἰαγρίδα[ν xxviii, 8; Κρονίδα xvii, 77; xviii, 21; Ἄγανορί[δας xix, 46; Ἀμφιτρονιάδας xxv, 25; i també Κηναίῳ xvi, 17 i Κρόνιος xvii, 120; xvii, 65 substantivat ο Ποσειδάνιον xxi, 1), mentre que els genitius amb el nom del pare es veuen limitats a determinar aposicions amb el substantiu υἱός o similars (Δίος xvi, 28; xvii, 20; 86; Πανδιόνος xvii, 15; xviii, 15; Πιθ[έ]ος xvii, 34; Νηρέος xvii, 102; Εὐπαλά[μοι] xxvi, 5).

Abunden els adjectius en –τος, sufix molt viu pel seu origen deverbatiu, com a ἀρίγνωτον (xvii, 57); ἀμέμπτον (xvii, 67); ἐρατοῖσιν (xvii, 110; xvii, 129); ἄπιστον (xvii, 117); νεοκτίῳ (xvii, 124); ἀδιάντος (xvii, 122); εὐκτυκτον (xviii, 50); la seva freqüent aparició amb compostos, com a πολυφάτων (xvi, 4); ἄφατα (xviii, 18); πολυηράτοις (xix, 9); ἀκαμάτοις (xix, 20); πολυλλίσ[το (xxv, 20), i per termes tan comuns com θνατῶν (xviii, 21); ἀθανάτοις (xv, 45); Πινυτᾶς (xv, 55); βροτός (xvii, 32; 42; 118) i κλυτᾶς (xvii, 7; xvii, 73).

³⁸⁶ O. POLTERA, *op. cit.*, pp. 192-193.

Són sens dubte les formacions en $-ιος$ les més recurrents als ditirambes, situació gens casual atès que es tracta del sufix més productiu de la història de la llengua grega, tant en adjectius d'ús corrent com $\rho\acute{\alpha}\delta\acute{\iota}\omicron\nu$ (XVIII, 43); $\omicron\upsilon\lambda\acute{\iota}\omicron\nu$ (XVIII, 53); $\omicron\sigma\iota\omicron\nu$ (XVII, 21); com en denominatius com $\acute{\alpha}\rho\eta\acute{\iota}\omicron\nu$ (XVII, 57); $\acute{\alpha}\lambda\lambda\omicron\delta\alpha\mu\acute{\iota}\alpha\nu$ (XVIII, 37); $\pi\omicron\lambda\epsilon\mu\eta\acute{\iota}\alpha\nu$ (XVIII, 4; XVIII, 33); $\acute{\iota}\kappa\rho\acute{\iota}\omicron\nu$ (XVII, 83); $\kappa\rho\alpha\tau\acute{\alpha}\iota\omicron\nu$ (XVIII, 18); $\acute{\iota}\pi\pi\iota\omicron\nu$ (XVII, 99; XIX, 15); $\acute{\alpha}\acute{\iota}\tau\iota\omicron\varsigma$ (XV, 52); $\omicron\lambda\beta\iota\omicron\varsigma$ (XV, 56; XVII, 102; XIX, 20); $\acute{\alpha}\lambda\lambda\omicron\tau\rho\iota\omicron\nu$ (XV, 60); $\delta\alpha\mu\acute{\omicron}\nu\iota\omicron\nu$ (XVI, 35); $\beta\omicron\rho\eta\acute{\iota}\alpha$ (XVII, 6); $\tau\alpha\iota\nu\acute{\iota}\alpha$ (XVII, 107); $\delta\acute{\omicron}\lambda\iota\omicron\varsigma$ (XVII, 116); $\pi\acute{\omicron}\nu\tau\iota\omicron\varsigma$ (XVII, 35; XVII, 84); o, més específicament, derivats de topònims com $\acute{\iota}\sigma\theta\mu\acute{\iota}\alpha\nu$ (XVIII, 17); $\kappa\nu\omicron\sigma\sigma\acute{\iota}\omicron\nu$ (XVII, 39; 26, 13); $\pi\omicron\tau\alpha\iota\nu\acute{\iota}\alpha\nu$ (XVII, 51); $\tau\rho\iota\zeta\eta\nu\acute{\iota}\alpha$ (XVII, 58); $\acute{\alpha}\theta\alpha\nu\alpha\acute{\iota}\omicron\nu$ (XVII, 92); i àdhuc del $\acute{\alpha}\pi\alpha\zeta$ $\Lambda\upsilon\tau\alpha\acute{\iota}\omicron\nu$ (XVIII, 22, títol de Possidó pel seu vincle amb Tessàlia) o ja substantivats amb la forma femenina com a $\acute{\alpha}\gamma\gamma\epsilon\lambda\acute{\iota}\alpha\nu$ (XVI, 26), $\sigma\tau\rho\alpha\tau\acute{\iota}\alpha\nu$ (XVI, 26) i $\kappa\alpha\rho\delta\acute{\iota}\alpha$ (XVII, 18; XXVII, 43, gairebé l'única forma emprada a la lírica i la tragèdia front a la clara preferència de l'èpica homèrica per $\kappa\rho\alpha\delta\acute{\iota}\alpha$, que també apareix als ditirambes: XVIII, 11).

Pel que fa als graus de l'adjectiu, conviuen les dues formacions de superlatius amb predominància del sufix temàtic en $-\tau\alpha\tau\omicron\varsigma$: $\phi\acute{\epsilon}\rho\tau\alpha\tau\omicron\varsigma$ (XVII, 33; XVIII, 20; XIX, 12; XIX, 17); $\acute{\upsilon}\pi\acute{\epsilon}\rho\tau\alpha\tau\omicron\nu$ (XVII, 79); $\acute{\alpha}\sigma\phi\alpha\lambda\acute{\epsilon}\sigma\tau\alpha\tau\omicron\nu$ (XIX, 38), front a la forma ja fixada de $\mu\epsilon\gamma\iota\sigma\tau\omicron\acute{\alpha}\nu\alpha\sigma\sigma\alpha$ (XIX, 21) i $\mu\epsilon\gamma\acute{\iota}\sigma\tau\alpha\nu$ (XIX, 45).

Contràriament al que ocorre amb la derivació nominal, la prefixació verbal sembla molt menys desenvolupada. De només una vintena de verbs prefixats que presenten els ditirambes, amb l'excepció del $\acute{\alpha}\pi\alpha\zeta$ $\pi\epsilon\delta\omicron\iota\chi\nu\epsilon\acute{\iota}\nu$ (doblement innovador atès que el denominatiu $\acute{\iota}\chi\nu\epsilon\acute{\upsilon}\omega$ tampoc sol construir-se amb $\mu\epsilon\tau\alpha-$) que hem explicat més amunt i de les formes $\pi\rho\omicron\sigma\eta\acute{\nu}\epsilon\pi\epsilon\nu$ (XV, 9) i $\acute{\epsilon}\nu\acute{\epsilon}\pi\epsilon\iota$ (XVI, 9) estretament associades a la poesia, la resta corresponen a formes freqüents, tant personals com impersonals, de verbs d'allò més usuals: $\delta\iota\acute{\epsilon}\delta\rho\alpha\mu\epsilon\nu$ (XV, 44); $\acute{\alpha}\nu\acute{\iota}\sigma\chi\omicron\nu\tau\epsilon\varsigma$ (XV, 45); $\acute{\alpha}\pi\acute{\omicron}\lambda\epsilon\sigma\sigma\epsilon\nu$ (XVI, 31); $\kappa\alpha\tau\acute{\epsilon}\nu\epsilon\upsilon\sigma\epsilon$ (XVII, 28); $\acute{\epsilon}\pi\acute{\iota}\omicron\nu\tau\alpha$ (XVII, 46); $\pi\rho\acute{\omicron}\pi\epsilon\mu\pi'$ (XVII, 55); $\acute{\alpha}\nu\epsilon\kappa\acute{\alpha}\mu\pi\tau\epsilon\tau'$ (XVII, 82); $\acute{\epsilon}\pi\acute{\iota}\delta\acute{\epsilon}\gamma\mu\epsilon\nu\omicron\iota$ (XVII, 96); $\acute{\alpha}\mu\phi\acute{\epsilon}\beta\alpha\lambda\epsilon\nu$ (XVII, 23); $\acute{\alpha}\mu\phi\iota\beta\acute{\alpha}\lambda\lambda\epsilon\iota$ (XVII, 186); $\acute{\epsilon}\pi\acute{\epsilon}\theta\eta\kappa\epsilon\nu$ (XVII, 113); $\kappa\alpha\tau\acute{\epsilon}\kappa\tau\alpha\nu\epsilon\nu$ (XVIII, 25); $\acute{\epsilon}\zeta\acute{\epsilon}\beta\alpha\lambda\epsilon\nu$ (XVIII, 28); $\acute{\epsilon}\nu\tau\upsilon\chi\epsilon\acute{\iota}\nu$ (XVIII, 44); $\pi\acute{\alpha}\rho\epsilon\sigma\tau\iota$ (XIX, 1) i $\acute{\alpha}\rho\acute{\iota}\kappa\epsilon\tau'$ (XIX, 40). Que es tracta de formes pròpies del llenguatge corrent (encara que en aquest cas no són exclusives dels parlaments, ans es troben també als passatges narratius), ho confirma el fet que en tots els temps pretèrits d'indicatiu presentin l'augment.

La sufixació verbal queda igualment limitada a formes denominatives normalment ja testimoniades des de l'èpica homèrica com ara en –έω: αἰρέω (XV, 56; XXIV, 6); κλέω (XVI, 13); τελέω (XVII, 78); σοέω (XVII, 90); δοκέω (XVIII, 12); ἄμαρτέω (XVIII, 46); κτυπέω (XXIII, 3); κυρέω (XXVIII, 12); –όω: χολόω (XVII, 19); κοινώσας (XV, 49); –άω: δινάω (XVII, 18; XVII, 107); –εύω: φύτευσεν (XVII, 59; 68; XIX, 35; XIX, 48; també a Píndar); σεύω (XVIII, 10); –ύω: ψα-ύω (XXVII, 35), ὀρούω (XVII, 84); –ίζω: el probable eolisme³⁸⁷ ja testimoniats a Homer ἀόλλιζον (XV, 42); παιανίζω (XVII, 129); φατίξωσιν (XXIV, 9); –άζω: φράζω (XVI, 7); ὀπάζω (XVII, 132); πελάζω (XVII, 35); ἔσχασεν (XVII, 121); –ύζω: ὀλολύζω (XVII, 127); –v: κρίνω (XVII, 46); –ύνω: ἐπόρσυνε (XVII, 89); –σσω: φυλάσσω (XIX, 25); ἀμύσσω (XVIII, 11; XVII, 19); φοινίσσω (XXVII, 36). En la major part dels exemples es tracta de formes ja consolidades i presents a la llengua poètica. Dels trenta-quatre verbs sufixats, setze pertanyen al ditirambe XVII, possiblement no només per la major extensió del poema sinó pel seu valor estilístic³⁸⁸. Aquestes dades resulten més aviat conservadores si tenim en compte que als epinícis hi ha vora el doble de verbs sufixats, amb sufixos tan productius en època clàssica com –σκω i –αίνω, i encara més preverbats.

Pel que fa al sufix adverbial modal per excel·lència, –ως, testimoniats des de l'època arcaica i especialment productiu a partir de la prosa clàssica, només en trobem un exemple en el poètic θοῶς (XV, 60; XVII, 98). Als ditirambes de Píndar i Simònides, en canvi, n'hi ha diversos exemples i als epinícis en comptem fins a cinc formacions d'aquest tipus³⁸⁹.

III. 4. 4: Estil

Un cop examinades les particularitats lèxiques dels ditirambes, es pot determinar el gran pes que hi tenen els adjectius per a l'estil propi del gènere. Un 62% dels substantius són acompanyats d'adjectius als ditirambes front al 48'7% als epinícis i 48'3% als encomis i 44'9% als peans, un 8'5% dels casos es tracta de més d'un adjectiu front a un 4'6% dels epinícis, on també crida l'atenció la tendència a l'acumulació d'epítets tan cara al de Ceos. Si bé el contrast entre gèneres és menor, Píndar demostra igualment un augment de l'adjectivació als ditirambes amb un 47'6% de substantius

³⁸⁷ P. CHANTRAINE, *Dicti*onnaire...*, p. 59, s. v. ἄλής.

³⁸⁸ D. FEARN, *op. cit.*, p. 340, mostra com podia canviar la dicció segons el mite tractat a cada ditirambe, tocs que particularitzen la llengua altrament uniforme i coherent del gènere.

³⁸⁹ Ὀρθῶς (I, 183); ἀεικελίως (III, 45); ὀρθῶς (V, 6); καλῶς (XIII, 170) i ἐτύμως (XIII, 195).

adjectivats front a un 44'5% als epinícis ³⁹⁰; si bé ni de bon tros tan abundant com als ditirambes baquilídis ³⁹¹.

En la tria dels diversos poetismes predomina un clar afany de variació, que, més enllà dels ἄπαξ i dels mots més aviat rars, es mostra en la cura per evitar les repeticions, fins al punt que la majoria de compostos usats per Baquilídis apareixen només en una oda o bé la repetició es dona només entre ditirambes i epinícis. En cas que en un mateix poema s'hagi de recórrer a un mateix epítet, es prefereix l'alternança de formes gairebé idèntiques de compostos com μεγαλοσθενές (XVII, 52) i μεγασθενή[ς (XVII, 67) o φερεστέφανοι (XIX, 6) i στεφανήφορων (XIX, 51). Els epítets mostren també un altre tipus de *variationes* consistents en la renovació formal d'alguns termes tradicionals, com ara els compostos amb βλέφαρος com a segon terme que suposen, ja des de Simònides, la versió lírica dels epítets homèrics en -ὠπις ³⁹².

Que els adjectius i, més concretament, els compostos dels ditirambes no s'expliquen per una mera tendència verborreica ho confirmen, tan importants com els poetismes carregats de reminiscències èpiques i líriques ³⁹³, les originals creacions baquilídis. Si bé ja Simònides ofereix una quantitat gens menyspreable d'innovacions lèxiques, trenta neologismes i tretze ἄπαξ λεγόμενα ³⁹⁴, Baquilídis supera les creacions del seu oncle, amb prefixos més aviat banals, com ara κακο-, εὐ- o ἄ privativa, i construeix epítets significatius i adaptats al context.

El registre de coincidències lèxiques mostra, més que l'excepcional afinitat de Baquilídis amb cap autor concret, la gran varietat del repertori lèxic dels ditirambes, que, si bé no exclusiu d'aquest gènere, sembla caracteritzat per la recerca de poetismes rars i innovadors. L'autor a qui més acosta la tria de vocabulari (possiblement per la immensitat del seu corpus en comparació amb el dels altres lírics) és Píndar; com ell, Baquilídis continua el dialecte de Simònides restringint-ne alguns trets homèrics o del grec oriental, i hi coincideix en cinc dels “quasi ἄπαξ” esmentats adés i en mots

³⁹⁰ F. GARCÍA ROMERO, *Los ditirambos...*, p. 193.

³⁹¹ R. HAMILTON, *op. cit.*, p. 215, compta cinc adjectius per vint noms a 70a; dinou adjectius per cinquanta-sis noms a 70b; cinc adjectius per quatre noms al 76 i dos noms i un adjectiu al 82, encara que aquestes dues últimes dades són poc significatives a causa de l'estat tan fragmentari de les composicions.

³⁹² O. POLTERA, *op. cit.*, p. 356.

³⁹³ D. FEARN, *op. cit.*, p. 339: *Greater sensitivity to Bacchylides' supposed overabundance of and redundancy in 'ornamental' epithets reveals the depth of both the textual and the cultural resonances of individual words and phrases.*

³⁹⁴ O. POLTERA, *op. cit.*, p. 337.

altrament exclosos de la lírica com els epicismes ἀγακλέα (XVI, 12); ὑψικέραν (XVI, 22) i ποδαρκέ' (XVIII, 30).

Els trets estilístics dels ditirambes de Baquilídes són, en definitiva, els propis de la llengua poètica d'època clàssica, marcats especialment per una mena de vocabulari poètic comú del s. V aC entre Simònides, Píndar, Baquilídes i els tràgics³⁹⁵; de fet, fins i tot l'abundància d'adjectius i epítets, certament molt marcada en l'autor de Ceos³⁹⁶, pot considerar-se una tendència de la lírica contemporània³⁹⁷. L'equilibri entre arcaïsmes i lèxic corrent s'inscriu dintre de la tendència general de renovació de la llengua poètica, com il·lustra, per exemple, la convivència del més antic ἔπεφνεν (XVIII, 18) i el comparativament més modern κατέκτανε (XVIII, 25) en un mateix passatge (on apareix també l'epítet ἀνδροκτόνον: XVIII, 23)³⁹⁸. Pel que fa a la creació de compostos, en principi característics de la lírica coral³⁹⁹, la comparació amb els epinícis, i també amb d'altres ditirambes, indica el caràcter més aviat conservador, que no arcaïtzant, dels ditirambes baquilídis, patent especialment en l'escàs desenvolupament de la derivació.

IV. Conclusions

L'anàlisi dels diversos trets lingüístics dels ditirambes de Baquilídes ha permès comprovar, pel que fa a la qüestió de la filiació dialectal, com sovint les classificacions tradicionals d'algunes característiques en "dorismes" o "eolismes" resulten simplistes i poc escaients a les necessitats d'una llengua poètica. Atès que només les formes marcades respecte a la base comuna, les innovacions, poden caracteritzar un ús dialectal, trobem que la major part dels anomenats dorismes en principi tan definitoris de la lírica coral són, ras i curt, arcaïsmes, com s'apreciarà en la recapitulació de les dades obtingudes.

³⁹⁵ O. POLTERA, *op. cit.*, p. 125.

³⁹⁶ R. HAMILTON, *op. cit.*, p. 217, en canvi, assenyala tres particularitats dels ditirambes pindàrics, absents dels baquilídis, que els acosten amb la tragèdia i les Grans Dionísies: l'anomenat *schema pindaricum*, la referència a flors primaverals i la paraula τελετή.

³⁹⁷ R. HAMILTON, *op. cit.*, p. 215; en paraules de G.O. Hutchinson, *op. cit.*, p. 324: *The context of such a tradition makes it inept to complain that ornamental epithets are frequent in Bacchylides (...) The tradition, then, becomes one of free innovation.*

³⁹⁸ C. WATKINS, *How to kill a dragon: aspects of Indo-european poetics*, New York 1995, pp. 376-377, a més de l'alternança d'un arcaïsmes marcat amb el terme d'ús corrent, hi veu com un altre recurs típic de la narració de gestes de joventesa (de Teseu, en aquest ditirambe) l'oposició entre un *ordo verborum* marcat i un altre no marcat.

³⁹⁹ A. MEILLET, *Aperçu...*, p. 129: *Le recours à des synonymes des mots ordinaires obtenus soit par la composition, soit par des emprunts à d'autres dialectes et surtout à des ouvrages littéraires écrits en d'autres dialectes et à date ancienne, est un trait qui caractérise les langues poétiques grecques.*

En primer lloc, pel que fa als dorismes tan essencials a la lírica, llur tret més distintiu, la $\bar{\alpha}$ en comptes de η , és indubtablement una conservació; això sí, el fet que aparegui allà on no és etimològica permet considerar hiperdorismes o ultra-caracteritzacions típiques $\delta\iota\nu\hat{\alpha}[\sigma]\epsilon\nu$ (XVII, 18) i $\acute{\alpha}\mu\acute{\epsilon}\rho\alpha\varsigma$ (XIX, 27). Vinculat a aquest fenomen està la predominància de la contracció en $-\hat{\alpha}\nu$ al genitiu plural, si bé cal matisar que no és exclusiva dels dialectes doris i que apareix combinada amb unes altres formes de la desinència. Atès que el manteniment de la dental i manca d'assibilació apareix en casos molt aïllats i és també una conservació, es confirma l'absència de veritables dorismes al ditirambe i que, com a molt, és sobretot la conservació de $\bar{\alpha}$, superada per dialectes com el joni i mantinguda, entre d'altres, al dori, la que aportaria la coloració "dòria" típica del gènere.

Entre els eolismes podem comptar una única forma amb l'allargament compensatori en $-\text{ois}-$ ($\lambda\alpha\chi\omicron\iota\sigma\alpha\nu$ XIX, 14), o la desinència del datiu de plural $-\epsilon\sigma\sigma\iota$ ($\pi\alpha\acute{\iota}\delta\epsilon\sigma\sigma\iota$ XV, 39 i $\pi\acute{\alpha}\nu\tau\epsilon\sigma\sigma\iota$ XVII, 123), el datiu del pronom personal $\acute{\alpha}\mu\mu\iota$ (XVII, 25), cinc aorists en gutural ($\acute{\omega}\lambda\epsilon\sigma\sigma\epsilon\nu$ XV, 64; $\pi\acute{\epsilon}\tau\alpha\sigma\sigma\epsilon$ XVII, 72; $\tau\rho\acute{\epsilon}\sigma\sigma\alpha\nu$ XVII, 92, $\acute{\omega}\lambda\acute{\omicron}\lambda\upsilon\zeta\alpha\nu$ XVII, 27 i $\pi\alpha\iota\acute{\alpha}\nu\iota\zeta\alpha\nu$ XVII, 129), un parell de desideratius ($\delta\alpha\mu\acute{\alpha}\sigma\epsilon\iota\alpha\varsigma$ XVII, 44 i $\mu\epsilon\acute{\iota}\zeta\epsilon\iota\epsilon$ XXVI, 10) i, fins i tot, el preverbi $\pi\epsilon\delta-$ en una forma clarament artificial: el $\acute{\alpha}\pi\alpha\zeta\ \pi\epsilon\delta\omicron\iota\chi\eta\epsilon\acute{\iota}\nu$ (XVI, 13). Potser el tret eoli més abundant són les desinències d'infinitiu en $-\mu\epsilon\nu$, per bé que presents també a uns altres dialectes occidentals com el dori, i més específicament la forma $\acute{\epsilon}\mu\mu\epsilon\nu\alpha\iota$, ambdues presents ja a Homer, resulten formes molt marcades. Tractant-se de formacions aïllades i d'abast reduït, representants convencionals del dialecte, sembla convenient explicar-les com a mostres de l'influx de la tradició lírica, especialment l'allargament $-\text{ois}-$, o, també, com arribades a través de l'èpica homèrica.

En tercer lloc, d'acord amb les descripcions generals sobre la llengua de Baquilides, els dialectalismes més abundants són els jonismes. D'una banda, en trobem en aspectes lingüístics més amplis i compartits amb unes altres parles com ara la pèrdua de \mathcal{F} , la presència generalitzada d'assibilacions, l'extensíssim ús del $\nu\hat{\upsilon}$ $\acute{\epsilon}\phi\epsilon\lambda\kappa\upsilon\sigma\tau\iota\kappa\acute{\omicron}\nu$, els allargaments en $-\text{o}\upsilon\sigma < -\text{o}\nu\tau-\sigma$, i notablement en trets morfològics com ara la forma contracta del genitiu singular $-\text{o}\upsilon$ i del plural en $-\text{o}\nu$ (encara que no la més freqüent, apareix a $\acute{\alpha}\mu\beta\rho\sigma\acute{\iota}\omega\nu$ XIX, 2 i $\mu\epsilon\gamma\acute{\alpha}\lambda\omega\nu$ XV, 53), els datius de plural en $-\text{o}\iota\sigma\iota$ o $-\text{a}\iota\sigma\iota$, el possessiu de primera persona de plural amb la desinència $-\text{t}\epsilon\rho\varsigma$, el sistema ternari dels demostratius i la desinència $-\epsilon\iota\nu$ dels infinitius, la forma $\acute{\alpha}\hat{\omicron}\tau\iota\varsigma$ i la desinència d'ablatiu

–θε, majoritaris als ditirambes. D'altra banda, bo i assumint la impossibilitat de distingir en molts d'aquests casos què és heretat del joni epicòric o la parla nàdva del poeta i què de l'èpica, constitueixen trets específicament jonis i aliens a uns altres dialectes del mateix grup com l'àtic el manteniment del grup –ρσ–, les diftongacions εο > ευ i la creació lèxica παρηΐδων (XVII, 13).

Quant al quart i últim tipus de dialectalismes observats, els aticismes, en trobem una presència prou limitada; malgrat la tradicional relació del ditirambe amb l'Àtica i de la mateixa manera que s'evitaven els jonismes massa particulars, gairebé totes les característiques lingüístiques específiques d'aquest dialecte en cap cas són sistemàtiques i poden explicar-se com a recurs estilístic limitat a passatges concrets. Trobem doncs vacil·lacions a les formes resultants de la caiguda de ρ postconsonàntica, entre aquelles amb allargament compensatori com μοῦνος i κούρα, amb el tractament propi del joni i d'altres dialectes, i aquelles sense cap efecte característiques de l'àtic com κόρα i μόνος. És igualment inconsistent l'ús de la desinència –οις, poc més abundant que la jònia –οισι, i probablement poc significatiu atès que aquesta primera desinència resulta menys marcada dialectalment, com a pròpia de més dialectes a banda de l'àtic.

Lluny de les innovacions dialectals, la llengua poètica del ditirambe mostra també una gran quantitat d'arcaïsmes i conservacions, des del manteniment de ā fins la resta mètrica de l'hiat resultant de la pèrdua de la ρ inicial sempre amb el pronom οί, o el manteniment ocasional de la dental sense assibilar a dues formes verbals (σεύοντ' XVIII, 10 i φατί XXVII, 36) i a les formes de segona persona τιν (XVIII, 14) i el possessiu τεᾶν (XVII, 2) o l'anafòric viv i fins i tot l'ús de l'anomenat *τε simplex*. En molts casos els arcaïsmes són atribuïbles a l'influx de l'èpica homèrica com ocorre amb la manca de contraccions, per exemple als genitius de plural ja amb el timbre propi del joni ἀχέων (XV, 53) i μελέων (XIX, 2), amb el manteniment de l'hiat a ἐ]ῦκτιμέναν (XV, 10 i XX, 10) i ἐ[ύθ]ρονος (XVI, 3), o amb alguns trets morfològics com ara la desinència de genitiu singular en –οιο (només en dos epítets: ἀμβροτοι' XVII, 42 i Εὐπαλά[μοι'] XXVI, 5), la conservació del grup amb xiulant geminada a la desinència de datiu de plural (χάρισσιν XV, 49 i κέρδεσσι XV, 57), la desinència d'infinitiu –εν i, més significativament, la predominància de les formes de pretèrit sense augment i, en sintaxi, l'ús demostratiu i relatiu del tema de l'article, amb formes casuals residuals com l'instrumental τῶ (XVII, 39) o el locatiu τόθι (XVII, 101), l'adverbi ὅτε (XVII, 105),

l'elecció del nexa condicional αἴκε (XVII, 64) i algun acusatiu latiu o algun datiu locatiu. En uns altres casos, l'homerisme no sembla tan clar perquè trets com la desinència de genitiu singular –εος <η(Ϝ)ος, la dental conservada al datiu pronominal τοι i la forma més estesa de la preposició ἐς es conserven també al joni.

Fet aquest recompte, ultra les vacil·lacions pròpies dels casos d'elecció com a les desinències d'infinitiu o de datiu de plural, paga la pena, bo i tenint present el perill de caure en la sobreinterpretació, explicar formes especialment marcades testimoniades de manera molt excepcional, algunes de les quals ja apuntades al llarg de l'article, com un recurs estilístic triat curosament pel poeta servint a un propòsit determinat en un passatge concret.

Al ditirambe XV la conservació de la doble sigma a Χάρισσιν (XV, 49) i κέρδεσσι (XV, 57) i l'eolisme èpic παίδεσσι (XV, 39) possiblement sigui un arcaisme d'acord amb el tema èpic. Al XVI, composició cultural amb una estructura més tradicional, amb proemi, κόρα (XVI, 19), el manteniment de la dièresi, sense conjuere amb cap forma diftongada, d'ἐ[ύθ]ρονος (XVI, 3), la construcció ποτί δόμον (XVI, 29) i l'ús de φός (XVI, 11) per designar un mortal s'adiuen al to conservador. A l'altre proemi ditiràmbic del corpus, on s'enalteixen els atributs del poeta, en trobem l'única tmesi βάλωσιν ἄμφι (XIX, 7).

Probablement els ditirambes més caracteritzats estilísticament siguin el XVII i el XVIII, considerablement més extensos que la resta i que ofereixen parlaments en estil directe de diversos personatges, per la qual cosa tampoc no es fa estrany trobar-hi una major varietat de recursos. Així, al primer, dues crasis (XVII, 34 i XVII, 50) caracteritzen la llengua parlada, igual que l'abundor d'elisions. Encara que és al llarg d'aquest ditirambe, comptant-hi també la narració, on es concentra gran part dels verbs sufíxats del corpus (on l'ús de l'augment és constant), als parlaments abunden les formes sense augment, arcaisme que, d'altra banda, sembla estilísticament marcat i possiblement propi d'un llenguatge més elevat o poètic, la qual cosa potser s'aprecia també en les formes pronominals τεᾶν (XVII, 21) i ἄμμι (XVII, 25), en boca de l'heroi Teseu, i en la major proporció d'arcaïsmes lèxics.

El ditirambe XVIII comparteix amb l'anterior l'abundància d'elisions encara que, pel fet de ser completament dialogat i d'ambientació atenesa (no només pel mite,

com l'anterior, ans també pel destinatari) presenta encara majors particularitats. A diferència del XVII, hi trobem només formes amb augment, pròximes al llenguatge corrent i, ensems, un recurs per emfatitzar la narració. Encara que no cap crasi, sí que apareix una significativa prodelisió (μη' ντυχεῖν XVIII, 44), comuna a la llengua del drama, que caracteritza el llenguatge del cor de la mateixa manera que l'oració final amb subjuntiu breu i d'empremta clarament homèrica ὄφρα μήσεται (XVIII, 44) immediatament anterior o, al començament de l'oda, la conservació de la dental a la desinència de la tercera persona del plural σέυοντ' (XVIII, 10). Egeu, en canvi, respon a l'adjectiu μοῶνον (XVIII, 35) del cor amb la forma àtica μόνους (XVIII, 46) i, encara que el poeta no escapa a l'ús recessiu del dual propi dels parlars jonis i el fa concordar amb un adjectiu plural, mostra com es conservava a l'àtic corrent amb la forma φῶτε (XVIII, 46). Semblen també recursos rellevants per accentuar la sensació de rapidesa en el relat de l'avanç de Teseu cap a Atenes el *reihendes τε* (XVIII, 19-23-24-26-27) que enllaça fins a cinc accions de manera semblant a la successió de quatre infinitius units per la partícula δέ (XVIII, 54-56-57-60).

Vistos els trets intrínsecs dels ditirambes baquilidis, passem a la comparació amb unes altres obres. Entre les composicions del mateix autor, els epinícis, l'altre gènere més conreat pel de Ceos, comparteixen amb els ditirambes l'extensió de $\bar{\alpha}$ que en aquest cas abasta fins i tot formacions jònies, la caiguda de φ , les assibilacions i la manca de la solució $-\eta(\varphi)\omicron\varsigma > -\epsilon\omega\varsigma$ amb metàtesi de quantitat. Quant a les diferències, en lloc de la dièresi homeritzant a $\acute{\epsilon}\ddot{\upsilon}\kappa\tau\acute{\iota}\mu\acute{\epsilon}\nu\alpha\nu$ i $\acute{\epsilon}\ddot{\upsilon}\theta\rho\acute{\omicron}\nu\omicron\varsigma$, als epinícis apareix la forma diftongada segons l'ús comú a la lírica; trobem també diferències en el plànol morfològic com la presència dels genitius en $-\omicron\iota$ i d'apòcopes i formes llargues de preposicions als epinícis i totalment absents dels ditirambes, i la major proporció de datius "eolis" en $-\epsilon\sigma\iota$ i de quantitat i varietat dels derivats verbals, prefixats i sufixats. Quant a la sintaxi, els epinícis són menys restrictius a l'hora d'alternar tant $\pi\rho\acute{\omicron}\varsigma$ com $\pi\omicron\tau\acute{\iota}$ com a preposicions. Resulta especialment cridaner en relació amb la creació lèxica que als epinícis comptem fins a set vegades més $\acute{\alpha}\pi\alpha\acute{\xi}$ $\lambda\epsilon\gamma\acute{\omicron}\mu\epsilon\nu\alpha$ que als ditirambes, desproporció que no s'adiu només al nombre de versos (poc més del triple d'epinícis que de ditirambes) .

Si ja fins ara cal admetre que les divergències no són aclaparadores atesa l'extensió semblantment reduïda dels còrpora dels dos gèneres, aquesta situació s'intensifica en comparar amb les minses restes dels ditirambes de Simònides i Píndar,

especialment fragmentaris en el primer cas. Ultra usos comuns a tota la lírica coral, des de la ineludible $\bar{\alpha}$, les eleccions del datiu de plural $-\omicron\varsigma$ o $-\omicron\iota\varsigma$, formes on la caiguda de \mathcal{F} postconsonàntica produeix allargament, o els aoristos en $-\xi\alpha$ a què Baquilides recorre força ocasionalment, els ditirambes comparteixen alguns trets més específics com l'ús de $\pi\omicron\tau\acute{\iota}$ només com a preposició també a l'obra de Simònides, la preferència de $\acute{\omega}\tau\epsilon$ en lloc de $\acute{\omicron}\sigma\tau\epsilon$ i, el més definitori, l'afany de creació lèxica mitjançant la composició. Algunes marques dialectals representen diferències, com en el fet que Píndar mantingui la \mathcal{F} i la reticència de Baquilides a incorporar l'allargament compensatori en $-\omicron\iota\sigma-$ i el genitiu de singular temàtic en $-\omicron\iota\omicron-$, abundant als ditirambes pindàrics, així com la desinència de genitiu $-\epsilon\omega\varsigma$ amb metàtesi de quantitat que sí que apareix a Simònides ($\acute{\epsilon}\xi\eta\gamma\acute{\eta}\sigma\epsilon\omega\varsigma$ fr. 103, 19) i que Baquilides no mostra enlloc.

Les relacions del ditirambe amb d'altres gèneres vénen marcades primerament per un seguit d'usos lingüístics comuns a la lírica coral, molts d'ells ja esmentats, com la $\bar{\alpha}$ o el pronom anafòric $\nu\upsilon\upsilon$ en comptes de $\mu\upsilon\upsilon$ (tria comuna també amb la tragèdia). Les dièresis ja comentades ($\acute{\epsilon}\lambda\upsilon\kappa\tau\iota\mu\acute{\epsilon}\nu\alpha\nu$ XV, 10; XX, 10 i $\acute{\epsilon}\lambda[\acute{\upsilon}\theta]$ ρονος XVI, 3) són prou significatives a l'hora d'apropar els ditirambes a l'èpica i allunyar-los de la forma corrent als epinícis i la lírica coral, on també constitueix una notable innovació l'abundor d'elisions i $\nu\theta$ $\acute{\epsilon}\phi\epsilon\lambda\kappa\upsilon\sigma\tau\iota\kappa\acute{\omicron}\nu$. Acosten el ditirambe a la tragèdia formes com $\pi\alpha\rho\eta\acute{\iota}\delta\omega\nu$ (XVII, 13), la prodelisió; ensems que l'ús de partícules, l'ús d'adverbis per reforçar les condicionals a fórmules com $\epsilon\acute{\iota}$ $\kappa\acute{\alpha}\iota$... $\acute{\alpha}\lambda\lambda\acute{\alpha}$ $\kappa\acute{\alpha}\iota$ i l'emfatització de la narració recorda alguns usos prosíctics.

Els poetismes lèxics corresponen majoritàriament a l'èpica, tot i que en trobem aproximadament la meitat de termes específicament lírics i d'altres tants de dramàtics, desproporció comprensible si tenim en compte que l'epos homèric constitueix en gran mesura la base de tota llengua poètica grega. Si bé en la proporció d'epicismes i jonismes Baquilides s'assembla al seu oncle Simònides, els $\acute{\alpha}\pi\alpha\zeta$ o $\delta\acute{\iota}\varsigma$ $\lambda\epsilon\gamma\acute{\omicron}\mu\epsilon\nu\alpha$ el vinculen més aviat a molts passatges lírics dels tràgics i, sobretot, a Píndar; resultat gens sorprenent per l'existència d'un corpus més extens i per tractar-se d'un punt de referència inexcusable, però indicatiu tanmateix de la preferència per formes contemporànies.

Finalment, mirarem de respondre a les qüestions inicials d'aquesta recerca. Els trets fonètics i morfològics més àmpliament estesos (com l'extensió de formes

assibilades, el sistema pronominal i la tria de desinències verbals) permeten caracteritzar la llengua del ditirambe baquilidi com a un joni desproveït de les especificitats més marcades (com seria la desinència d'infinitiu $-vai$), que els homerismes, alguns dialectalismes eolis i arcaïsmes, converteixen en un llenguatge literari. Les variacions dialectals s'expliquen doncs dins del polimorfisme característic de la llengua poètica grega, com a poetismes, de fet, les formes més pròximes als parlars grecs reals són, no dòries ni eòlies, sinó, esperablement, jònies o fins i tot, atès que no tota la lírica coral era feta per a doris, àtiques quan l'ocasió s'ho valia.

A banda d'aquest tret probablement limitable a Baquilides pel seu origen joni, la sintaxi senzilla amb predomini de la coordinació quasiasindètica o la juxtaposició, on es redueixen al mínim les conjuncions i on les oracions subordinades més nombroses (dotze en total i només una amb matís eventual) són les temporals, sí que sembla un recurs propi de tot el gènere ditiràmbic per potenciar la narració i la seqüenciació dels esdeveniments. També l'abundància d'adjectius i epítets pot explicar-se per la finalitat d'estalviar descripcions que aturin el ritme de l'acció, mostra d'un afany sintètic més que no pas d'una verborrea descontrolada. Així doncs, resulta escaient considerar, junt amb la riquesa lèxica, la narració com un tret definitori del ditirambe, com ja apuntaven les classificacions dels filòlegs alexandrins.

Vistes les diferències, probablement no gaire significatives però tanmateix reals, amb els epinicis d'un mateix autor, sembla clar que el ditirambe oferia una llengua pròpia dins del gènere de la lírica coral. A banda de la gran proporció d'epicisms comprensible no només com a base de la llengua grega sinó, més concretament, per la importància de la narració, la tria d'episodis mítics, la possibilitat d'introduir parlaments de personatges i caracteritzar-los lingüísticament, el context de representació i, sobretot, el lèxic, vinculen ditirambe i drama àtic. A mig camí entre la lírica coral i el drama i precursora del Nou Ditirambe, la llengua del ditirambe baquilidi, gens aliena a l'evolució del sistema, es correspon amb la dels gèneres literaris contemporanis. D'acord amb les tesis més recents, l'abundància adjectival no és de bon tros tan ornamental i innovadora com al Nou Ditirambe; encara que sí que evidencia l'experimentació lèxica comuna al final d'època clàssica, l'ús restringit de la derivació i la composició és més aviat conservador.

L'abast d'aquestes conclusions es veu limitat, primerament, per l'objectiu necessàriament restringit d'aquest article on no era possible transcendir i completar l'anàlisi lingüística amb l'observació de la mètrica o els recursos literaris; i, per, a més, l'extensió reduïda d'un corpus, el dels ditirambes de Baquílides, que amb prou feines arriba als quatre-cents versos i pertanyent a un gènere sobre el qual pesen tants dubtes. Ha suposat una dificultat encara major treballar amb textos tan fragmentaris com els del corpus de referència: els ditirambes de Píndar i Simònides, que en ocasions inclouen composicions que no se sap ben bé a quin gènere pertanyen i que hem preferit deixar fora d'algunes comparacions per prudència acceptant el risc que semblin arbitràries. L'anàlisi s'ha cenyit als trets lingüístics més rellevants dels ditirambes baquilidis, amb el propòsit d'oferir una visió completa encara que no exhaustiva i admetent, demanant disculpes per aquestes mancances i d'altres errades possibles que s'hagin pogut cometre, que molts aspectes s'han tractat superficialment i mereixerien un estudi particular.

L'aproximació als ditirambes obre doncs més interrogants que no tanca al temps que palesa la necessitat de definir millor les llengües literàries dels subgèneres lírics que bandegin el tòpic d'una única llengua lírica "eminentment dòria", la qual cosa potser permetria assegurar la classificació d'alguns fragments de gènere incert i comprovar l'existència d'una mena de κοινή poètica front a les diferents parles epicòriques. En línia amb les recerques més recents sobre els recursos literaris i el paper polític i social del ditirambe, vist com l'ús d'algunes formes dialectals caracteritza determinats personatges, resultaria interessant comprovar fins a quin punt la llengua lírica s'adaptava a les necessitats expressives tant del contingut com del context en què es produïa. S'obren també noves vies d'investigació, pel que fa a la comparació entre textos literaris, per definir millor, a partir de llurs coincidències i divergències, les relacions entre gèneres: el ditirambe i el Nou Ditirambe amb el drama àtic.

D'acord amb el títol de l'article, esperem que l'anàlisi lingüística dels ditirambes de Baquílides hagi contribuït si més no a descriure algunes característiques fonamentals del gènere ditiràmbic i a comprovar fins a quin punt l'obra baquilídia n'és representativa. Sense voler ni poder entrar en una valoració de mèrits poètics, queda clar que Baquílides no pot comparar-se en igualtat amb Píndar per la senzilla raó que el seu corpus és molt més exigü i que no va ser per error que els filòlegs alexandrins el van incloure al cànon líric. Trets fonamentals del ditirambe com ara la narració, la

caracterització dels personatges i l'estret lligam amb el context representatiu queden subratllats gràcies a la disposició magistral dels recursos lingüístics per part del poeta. Cal desitjar, a banda d'una segona i molt improbable descoberta papiràcia, que continuï l'interès i la revalorització de l'obra de Baquilides iniciada els darrers anys i que incorpori l'anàlisi lingüística a la recerca, car és aquest ús especial de la llengua grega que anomenem llengua poètica el que permet expressar el culte a Dionís, la participació en rituals de la πόλις i la narració mítica propis d'aquest gènere literari.